

ЈАВНО ПРЕДУЗЕЋЕ ЗА НАЦИОНАЛНЕ ПАРКОВЕ

ЦРНЕ ГОРЕ с.р.о.

број 01 - 713

Подгорица, 21. 03. 2022 год

Национални парк
ДУРМИТОР

Plan upravljanja NP Durmitor 2021-2025.

NACRT

НАЦИОНАЛНИ ПАРКОВИ
ЦРНЕ ГОРЕ

Podgorica, mart 2022. godine

Plan upravljanja NP Durmitor rađen je tokom 2019. godine, a radni tim za izradu Plana upravljanja bio je sačinjen od zaposlenih koji su u periodu izrade dokumenta bili na navedenim pozicijama u Javnom preduzeću za nacionalne parkove Crne Gore

Koordinator tima

Mr Nela Vešović Dubak, dipl. biolog
Pomoćnik direktora JPNPCG za održivi razvoj i turizam

Rukovodilac radnog tima

Dr Aleksandar Mijović, dipl. biolog
Šef Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj

Članovi ekspertskeg tima

Dr Aleksandar Mijović, *dipl. biolog*
Mr Nela Vešović Dubak, *dipl. biolog*
Hajdana Ilić Božović, *dipl. biolog*

Članovi operativnog tima

Slavica Đurišić, *stručni saradnik za floru i vegetaciju*

Mr. Slobodan Stijepović, *stručni saradnik za šumarstvo*

Mr. Nela Vešović Dubak, *spec ornit.*

Mr. Maša Vučinić, *stručni saradnik za floru i vegetaciju*

Mr. Stevan Marić, *stručni saradnik za ribarstvo*

Radmila Adžić, *stručni saradnik za zaštitu kulturno-istorijskog nasljeđa*

Belma Šestović *stručni saradnik za zaštitu faune*

Mr. Mojaš Đurović, *stručni saradnik za zaštitu životne sredine*

Aleksandra Vujović, *rukov. Odjeljenja za međunarodne projekte i saradnju*

Ranko Rajković, *stručni saradnik za faunu*

Radmila Mitrović, *stručni saradnik za zaštitu prostora*

Hajdana Ilić Božović, *šef Službe za promociju, edukaciju i turizam*

Dr. Veselin Luburić, *savjetnik direktora*

Tomo Pajović, *direktor NP Durmitor*

Marinela Đuretić, *pomoćnica direktora za finansije*

Snežana Vukotić, *stručni saradnik za etnografsko nasljeđe*

Ivana Džaković, *stručni saradnik za odnose sa posjetiocima*

Mariana Mihajlović, *stručni saradnik za marketing u turizmu*

Marina Manojlović, *stručni saradnik za marketing u turizmu*

Sadržaj

1. UVOD	7
1.2. ZAKONODAVNI, PLANSKI I STRATEŠKI OKVIR.....	7
1.2.1. Kategorija Nacionalni park – zaštićeno prirodno dobro u nacionalnom i međunarodnom kontekstu.....	9
1.2.2. Metodološki pristup izradi Plana upravljanja.....	11
1.3. NADLEŽNOSTI I NAČIN UPRAVLJANJA U NACIONALNOM PARKU.....	11
1.3.1. Organizacija JPNPCG i NP Durmitor.....	12
2. STANJE U NP DURMITOR	13
2.1. PRIRODNE ODLIKE.....	13
2.1.1. Geomorfologija, geologija i zemljište na prostoru nacionalnog parka i šireg područja.....	13
2.1.2. Klimatske prilike.....	14
2.1.3. Hidrološki sistem – površinske i podzemne vode.....	15
2.1.4. Predione odlike nacionalnog parka i šireg područja.....	16
2.1.5. Flora i vegetacija.....	16
2.1.6. Fauna.....	21
2.2. STVORENE VRIJEDNOSTI.....	28
2.2.1. Kulturno-istorijsko nasljeđe.....	28
2.2.2. Socio-ekonomske odlike.....	30
2.2.3. Stanovništvo, demografija i naselja.....	30
2.2.4. Privredne i društvene djelatnosti.....	31
2.2.5. Javna infrastruktura.....	31
2.2.6. Turistička infrastruktura.....	31
2.2.7. Informativni i edukativni sadržaji za posjetioce.....	33
2.3. SARADNJA SA I DOMAĆIM I MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA.....	34
2.3.1. Saradnja sa domaćim organizacijama i lokalnim zajednicama.....	34
2.3.2. Saradnja sa međunarodnim i regionalnim organizacijama.....	35
2.4. ZONIRANJE NP DURMITOR.....	35
2.5. UPRAVLJANJE I SPROVOĐENJE MJERA ZAŠTITE.....	37
2.5.1. Upravljanje prirodnim resursima.....	38
2.5.2. Upravljanje posjetiocima.....	40
2.5.3. Fizička zaštita.....	41
2.5.4. Stručna zaštita.....	42
2.6. MONITORING I ISTRAŽIVANJA U PRETHODNOM PERIODU.....	43
2.6.1. Monitoring i istraživanja flore i vegetacije.....	43
2.6.2. Monitoring i istraživanja faune.....	48
2.6.3. Monitoring i istraživanja kulturno-istorijskog nasljeđa.....	50
2.6.4. Monitoring i istraživanja etnografskog nasljeđa.....	50

2.7. UTICAJI NA ŽIVOTNU SREDINU I STANJE BIODIVERZITETA NA PROSTORU NACIONALNOG PARKA.....	52
2.7.1. Uticaji na životnu sredinu	52
2.7.2. Stanje biodiverziteta.....	53
2.8. INSTITUCIONALNA PITANJA RAZVOJA, IZAZOVI, PROBLEMI, OGRANIČENJA, PRIJETNJE, ŠANSE I MOGUĆNOSTI ZA UPRAVLJANJE OČUVANJEM NP DURMITOR ..	56
3.DUGOROČNA VIZIJA I OPERATIVNI PROGRAM UPRAVLJANJA NP DURMITOR	58
3.1. TABELA CILJEVA I AKTIVNOSTI PLANA UPRAVLJANJA	59
3.2. DINAMIKA, SUBJEKTI REALIZACIJE I NAČIN SPROVOĐENJA OCJENE SPROVOĐENJA PLANA UPRAVLJANJA.....	76
3.2.1. Definicija nosilaca realizacije Plana upravljanja	76
3.2.2. Način ocjene sprovođenja i indikatori praćenja uspješnosti Plana upravljanja.....	76
3.2.3. Smjernice za naučnoistraživački rad	76
3.2.4. Smjernice i prioriteti za zaštitu i održivi razvoj nacionalnog parka.....	77
4.FINANSIJSKA SREDSTVA ZA SPROVOĐENJE PLANA	78
4.1. PROCJENA SREDSTAVA ZA REALIZACIJU PLANA UPRAVLJANJA.....	78
5.KAPITALNE INVESTICIJE.....	79
6. SMJERNICE I PREPORUKE.....	82

Osnovni podaci	
Naziv zaštićenog područja	Nacionalni park Durmitor
IUCN kategorija zaštićenog područja	II
Godina proglašenja	1952.
Međunarodni status	Rijeka Tara, Program UNESCO-a, "Čovjek i biosfera" (MAB) 1977.godine
	Nacionalni park Durmitor je sa dijelom kanjona Tare Lista svjetske prirodne baštine UNESCO 1980. godine; NP Durmitor ima IPA i IBA status
Površina	32.519 ha
Karakteristični ekosistemi	Ekosistem visokoplaninskih pašnjaka i kamenjara, ekosistem stijena i litica, ekosistem četinarskih i listopadnih šuma
Karakteristične vrste	Izvanredno bogatstvo vaskularne flore. Na području Durmitora i okolnih kanjona ima preko 1300 biljnih vrsta, a procjenjuje se da je prisutno više od 1600 taksona (vrsta, podvrsta, varijeteta), što je približno polovina ukupne flore Crne Gore. Područje obiluje velikim brojem endemičnih, rijetkih, zaštićenih biljnih vrsta. U Tari i njenim pritokama se nalazi raznovrsna ihtiofauna, a u šumama se mogu naći: medvjed, vuk, divokoza i brojna i raznovrsna fauna ptica

Tabele, mape i grafikoni u dokumentu

Tabela 1: Pregled vrijednosti površina različitih kategorija zemljišta u odnosu na ukupnu površinu Parka

Tabela 2: Zastupljenost vrsta drveća u drvnoj zapremini

Tabela 3: Ukupna površina i drvena zapremina šumskih sastojina u NP Durmitor

Tabela 4: Herpetofauna NP Durmitor

Tabela 5: Ihtiofauna durmitorskih jezera

Tabela 6: Ihtiofauna u vodotoku Tare

Tabela 7: Prikaz najznačajnijih gnjezdarica na području NP Durmitor i njihovi stepeni zaštite prema evropskim konvencijama i direktivama

Tabela 8: Prikaz najznačajnijih vrsta sisara i njihovi stepeni zaštite prema evropskim konvencijama i direktivama

Tabela 9: Nepokretna i potencijalna kulturna dobra

Tabela 10: Pješačko-planinarske staze

Tabela 11: Staze za planinski biciklizam

Tabela 12: Broj nacionalno i međunarodno značajnih biljnih taksona u flori NP sadržanih u bazi

Tabela 13: Zastupljenost nacionalno značajnih taksona u flori NP na međunarodnim listama

Tabela 14: Zastupljenost osjetljivih biljnih vrsta NP po IUCN kategorizaciji (EU IUCN Red List)

Tabela 15: Konzervacijski status biljnih vrsta na preliminarnoj CG IUCN listi u odnosu na EU IUCN listu

Tabela 16: Status značajnih biljnih vrsta na nacionalnim i međunarodnim listama

Tabela 17: Stepen defolijacije stabala na uzorcima

Tabela 18: Defolijacija stabala ili opadanje asimilacionih organa (lišće/četine)

Tabela 19: Dekolorizacija ili promjena boje asimilacionih organa drveća (lišće/četine)

Tabela 20: Rasprostranjenje vrsta iz reda *Artiodactyla*

Tabela 21: Rasprostranjenje najznačajnijih vrsta reda *Carnivora*

Mapa 1: Grafički prikaz nacionalnog parka u odnosu na rezervat kanjona rijeke Tare pri UNESCO

Mapa 2: Grafički prikaz nacionalnog parka sa tipovima zemljišta

Mapa 3: Grafički prikaz nacionalnog parka sa režimima zaštite

Grafik 1: Učešće šuma i šumskog zemljišta u ukupnoj površini Parka

Grafik 2: Broj posjetilaca u periodu 2015-2019. godina

1. UVOD

1.1. CILJ IZRADE PLANA UPRAVLJANJA

Cilj izrade Plana upravljanja je realizacija mjera i aktivnosti kojima će se obezbijediti zaštita, održavanje, uređivanje i razvoj Nacionalnog parka Durmitor u periodu 2021-2025. godina.

Ovaj Plan upravljanja pripremljen je u skladu sa smjernicama iz Zakona o zaštiti prirode („Sl. list CG“ br. 54/2016 i 18/2019) i Prostornog plan posebne namjene za Durmitorsko područje („Sl. list CG“ br. 47/2016).

1.2. ZAKONODAVNI, PLANSKI I STRATEŠKI OKVIR

Zbog prirodnih vrijednosti, istorijskog i kulturnog značaja, Durmitor je proglašen nacionalnim parkom 1952. godine, Zakonom o proglašenju šumskih područja Lovćena, Biogradske gore i Durmitora nacionalnim parkovima („Sl. list NRCC“, br. 16. i 17/52 i „Sl. list SRCG“, broj 16/65). Navedeni propis kao *lex specialis* donijet je na osnovu Zakona o šumama iz 1950. godine.

Od 1962. godine upravljanje Parkom bilo je povjereno Šumskom gazdinstvu Žabljak. Zakonom iz 1978. godine definisane su granice, način upravljanja posebne zaštite, mjere uređivanja i unapređenja prirode, kao i druga pitanja od značaja za korišćenje prirodnih dobara, a 1979. godine formirana je i počela sa radom stručna služba zajednice NP Durmitor, kao posebno pravno lice. Zakonom o nacionalnim parkovima iz 1991. godine predviđeno je osnivanje Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore. Od 1. januara 1993. godine došlo je do objedinjavanja upravljanja nacionalnim parkovima u jedinstveno Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore sa sjedištem u Podgorici.

Plan upravljanja za Nacionalni park Durmitor za 2021–2025. usvaja se na osnovu sljedećih osnovnih zakonskih i planskih dokumenata Crne Gore koji se tiču zaštite prirode:

- Zakon o zaštiti prirode („Sl. list CG“ br. 54/2016 i 18/2019)
- Zakon o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“ br. 28/2014 i 39/2016)
- Prostorni plan posebne namjene za Durmitorsko područje („Sl. list CG“ br. 47/2016)

Temeljni pravni dokument kojim se uređuje zaštita i očuvanje prirode u Crnoj Gori je Zakon o zaštiti prirode („Sl. list CG“ br. 54/2016 i 18/2019). Ovaj zakon definiše kategorije zaštićenih područja, odgovorne institucije, kao i osnovne upravljačke dokumente za zaštićena područja.

Prema Zakonu o nacionalnim parkovima, zaštita, unapređivanje i razvoj nacionalnih parkova je djelatnost od javnog interesa.

Pravni osnov za donošenje planova upravljanja nacionalnim parkovima sadržan je u članu 58 Zakona o zaštiti prirode, koji propisuje da Vlada Crne Gore donosi plan upravljanja na period od pet godina i JPNPCG ga implementira kroz usvajanje godišnjih programa upravljanja. Plan upravljanja zaštićenim prirodnim dobrom je planski dokument kojim se planiraju mjere i aktivnosti zaštite i očuvanja zaštićenog prirodnog dobra, i predstavlja plansku osnovu za upravljanje i korišćenje prirodnog dobra za ekonomske, socijalne i ekološke namjene.

Zakonske odredbe za izradu Plana upravljanja date su i Zakonom o nacionalnim parkovima. Član 14 ovog zakona propisuje da planove upravljanja izrađuje JPNPCG, uz prethodno pribavljeno mišljenje nadležnog ministarstva. Istim članom ovog zakona propisano je da Godišnji program upravljanja donosi JPNPCG, u skladu sa Prostornim planom posebne namjene za Durmitorsko područje i Planom upravljanja, uz prethodno pribavljenu saglasnost Ministarstva. Ovim zakonom definisane su granice, upravljanje parkom, zone posebne namjene zaštite i mjere uređivanja i unapređenja prirodnih dobara, kao i neka druga pitanja od značaja za korišćenje prirodnih dobara.

Ostala pravna regulativa: Zakon o šumama (Sl.list CG, broj 40/11-dr.zakon i 47/15); Zakon o životnoj sredini (Sl.list CG, br. 52/16, br.73/19); Zakon o upravljanju otpadom (Sl.list CG, br. 64/11 i br.39/16); Zakon o vodama (Sl.list CG, br. 27/07, Sl.list CG, br. 32/11,47/11,48/15,52/16,2/17 i 84/18); Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl.list CG, br. 80/05 i Sl.list CG, br. 59/11 i br.52/16); Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu Sl.list CG, br.75/18); Zakon o zaštiti kulturnih dobara (Sl.list CG, br.49/10, 40/11, 44/17 i 18/19); Zakon o poljoprivrednom zemljištu (Sl.list CG, br. 15/92, 59/92 i Sl.list CG, br. 32/11); Zakon o putevima (Sl.list CG, br. 82/20); Zakon o turizmu i ugostiteljstvu (Sl.list CG, br.2/18,br.4/18.,13/18,25/19,67/19 i 76/20); Zakon o energetici (Sl.list CG, br.5/16, 51/17 i 82/20); Zakon o divljači i lovstvu (Sl.list CG, br. 52/08, 40/11 i 48/15); Zakon o slatkovodnom ribarstvu (Sl.list CG br.17/18).

Planski i strateški okvir

Plan upravljanja uključuje opredjeljenja definisana obavezujućim domaćim planskim dokumentima, kao i domaćim i međunarodnim konvencijama i strategijama. U prvom redu to su:

- Prostorni plan Crne Gore do 2020. godine
- Prostorni plan posebne namjene za Durmitorsko područje
- Prostorno-urbanistički planovi opština čije prostore pokriva Park
- Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine
- Strategija sa planom razvoja šuma i šumarstva (2014-2023)
- Nacionalna strategija biodiverziteta s Akcionim planom (NBSAP) za period 2016-2020
- Strategija razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020. godine

Planska osnova za izradu Plana upravljanja je Prostorni plan posebne namjene za Durmitorsko područje područje („Sl. list CG“ br. 47/2016).

Usklađenost Plana upravljanja, kao strateškog dokumenta i osnove za upravljanje sa Prostornim planom je od izuzetnog značaja za zoniranje Parka. Plan uključuje uređenje, korišćenje i namjenu prostora, politike očuvanja, zaštitu prirode i kulturno-istorijskog nasleđa, strategiju razvoja, smjernice za sprovođenje i realizaciju plana kao i zoniranje prema različitim tipovima korišćenja. U okviru ovog Plana urađene su i zone detaljne razrade pojedinih zona i lokaliteta.

Prostorni plan Crne Gore do 2020. godine pruža generalni okvir za prostorni razvoj teritorije Crne Gore i definiše opšte principe i ciljeve prostornog razvoja zasnovane na održivom razvoju, kao i posebnih ciljeva područja i podpodručja, kao i odgovarajućih principa prostornog razvoja zasnovanih na održivom razvoju. Takođe, ovaj plan daje smjernice za kreiranje sektorskih politika i detaljnih prostorno-planskih dokumenata na državnom i lokalnom nivou. Prostorni plan Crne Gore predstavlja planski dokument najvišeg reda sa kojim Prostorni plan posebne namjene za Durmitorsko područje, kao i PU NP Durmitor trebaju biti usklađeni. Ovo obavezuje na poštovanje osnovnih opredjeljenja i utvrđene politike u PPCG uz mogućnost njihove dalje razrade kroz planove nižeg reda.

Nacionalna strategija biodiverziteta s Akcionim planom (NBSAP) za period 2016-2020. predstavlja ključni dokument zaštite prirode kojim se određuju dugoročni ciljevi i smjernice očuvanja biološke i predione raznovrsnosti. Izrada NBSAP je jedna od značajnih obaveza svih ugovornih strana UN Konvencije o zaštiti biodiverziteta. Nacionalnom strategijom biodiverziteta sa Akcionim planom za period 2016-2020, uspostavljen je strateški okvir za primjenu Konvencije, uključujući mjere i akcije za dostizanje i Aichi ciljeva u skladu sa Strateškim planom za očuvanje biodiverziteta 2011-2020 i Strategijom EU za zaštitu biodiverziteta do 2020.

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. usaglašena je sa novim politikama i strategijama i odražava viziju održivog razvoja kao svoju suštinu. Strategija unapređuje nacionalnu politiku održivog razvoja uzimajući u obzir rezultate sprovođenja prethodne NSOR i

zahtjeve procesa pridruživanja Crne Gore EU. Ovom strategijom se definišu ekosistemske usluge i predviđaju direktne mjere za biodiverzitet - unapređenje sistema zaštićenih područja, unapređenje podataka o biodiverzitetu i smanjenje pritiska na biodiverzitet. Osim direktnih mjera, NSOR predviđa i integraciju pitanja biodiverziteta u sektorske politike, kao i mobilizaciju sredstava za zaštitu životne sredine kroz uključivanje novih ekonomskih instrumenata.

Strategija razvoja šumarstva za period 2014–2023. godina integriše zaštitu biodiverziteta kroz ekosistemski pristup gazdovanju šumama i zaštiti prirode, regulaciju prava korišćenja pašnjaka i šuma, integraciju zahtjeva Natura 2000 u planove gazdovanja šumama, unapređenje upravljanja šumama u nacionalnim parkovima, unapređenje sistema zaštite od požara, održivo korišćenje nedrvenih šumskih proizvoda.

Nacionalna strategija za transpoziciju, implementaciju i primjenu pravne tekovine EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena s Akcionim planom za period 2016-2020. usvojena je da bi se postigla postepena i puna transpozicija ukupne pravne tekovine EU za Poglavlje 27 - Životna sredina i klimatske promjene u pravni sistem Crne Gore.

Strategija razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020. godine preporučuje da NP Durmitor usvoji pristup zasnovan na održivom eko turizmu koji je u najvećoj mjeri u skladu sa mjerama na područjima pod nacionalnom i UNESCO zaštitom i pristup koji podstiče i podržava konzervaciju osjetljivih kulturnih dobara, kao i očuvanje jedinstvene planinske baštine.

Konvencije

Crna Gora je potpisnik značajnih međunarodnih ugovora u oblasti zaštite prirode, među kojima je jedan od osnovnih Konvencija o biološkoj raznovrsnosti (CBD, ratifikovana 2006. godine). Najvažniji ciljevi CBD su zaštita biološkog diverziteta, održivo korišćenje njegovih komponenti i pravedna raspodjela koristi od upotrebe genetskih resursa. Kroz promovisanje ekosistemskog pristupa, ova Konvencija daje poseban značaj međusobnim odnosima između očuvanja i održivog korišćenja prirodnih resursa i održivog razvoja ljudskih zajednica.

Pored CBD, Crna Gora je potpisnica Konvencije o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO Konvencija), Konvencije o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija), Konvencije o očuvanju divlje flore i faune prirodnih staništa (Bernska konvencija), Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune (CITES Konvencija), Konvencije o močvarama koje su od međunarodnog značaja, posebno kao staništa ptica močvarica (Ramsar konvencija).

1.2.1. Kategorija Nacionalni park – zaštićeno prirodno dobro u nacionalnom i međunarodnom kontekstu

Prema članu 22 Zakona o zaštiti prirode „Nacionalni park je prirodno područje kopna ili područje mora, odnosno kopna i mora koje je određeno da štiti ekološki integritet jednog ili više ekosistema za sadašnje i buduće generacije, radi onemogućavanja neadekvatnog korišćenja prirodnih dobara ili drugih štetnih radnji i aktivnosti i obezbjeđivanja duhovnih, naučnih, obrazovnih, rekreativnih potreba i potreba posjetilaca koje su saglasne sa očuvanjem životne sredine i kulture. U nacionalnom parku zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti kojima se ugrožava izvornost prirode“.

Prema domaćem zakonodavstvu (Zakon o zaštiti prirode i Zakon o nacionalnim parkovima), svi nacionalni parkovi u Crnoj Gori odgovaraju kategoriji II.

Prema smjernicama IUCN za primjenu upravljačkih kategorija u zaštićenim područjima, nacionalni parkovi su „*velika prirodna ili gotovo prirodna područja izdvojena radi zaštite cjelokupnih ekosistema, vrsta i procesa koji se u njima odvijaju, koja omogućavaju duhovne, naučne, edukativne i rekreativne aktivnosti i posjete*“.

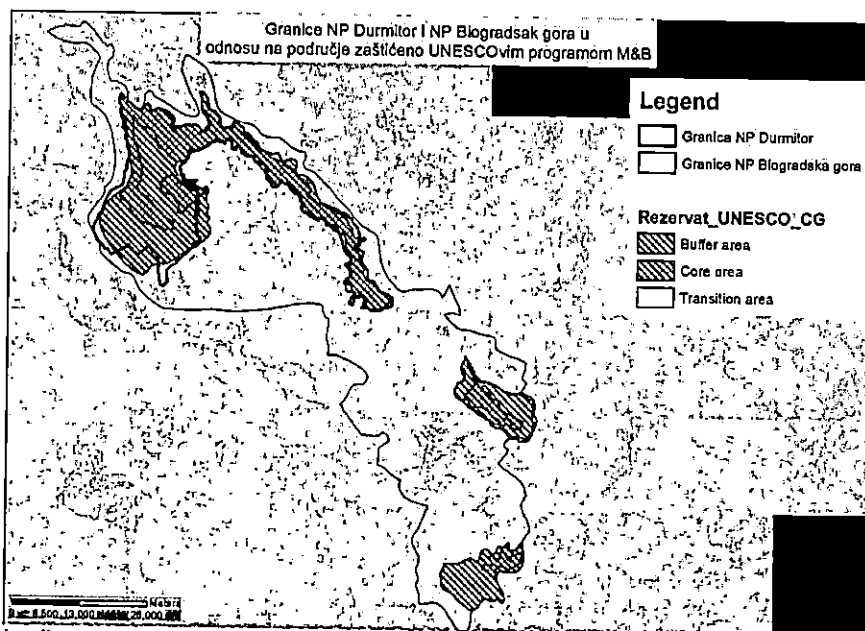
Zaštićena prirodna dobra pod nazivom „Međunarodno priznati nacionalni parkovi“, kako ih kategoriše IUCN, pripadaju IUCN kategoriji II i na njima se na najmanje 75% površine upravlja radi očuvanja i zaštite ekoloških procesa u prirodi.

Zbog bogatstva izvorne i jedinstvene prirode, ambijentalnih i kulturnih vrijednosti Durmitora i rijeke Tare, Nacionalni park Durmitor je sa dijelom kanjona Tare od 1980. godine upisan na Listu svjetske prirodne baštine. Najvažniji kriterijumi na osnovu kojih je NP Durmitor u UNESCO listu su: Kriterijum (VII): Izuzetna scenska ljepota Nacionalnog parka oblikovana je glečerima i rijekama. Kriterijum (VIII): Nacionalni park Durmitor sadrži mnoštvo geoloških i geomorfoloških karakteristika od velikog naučnog interesa koje su oblikovale krajolik, kao što su mnogi kraški fenomeni. Kriterijum (X): *Raznoliki planinski pejzaž obuhvata visoke zone u rasponu od 450 do 2500 metara nadmorske visine i širok spektar ekosistema i staništa.*

Hidrološki sliv rijeke Tare upisan je 1976. godine u mrežu objekata biosfere u okviru programa UNESCO-a, "Čovjek i biosfera" (MAB). Prostire se na površini od 182.899 ha i predstavlja najveće područje u Crnoj Gori sa integrisanim konceptom zaštite. U sastav rezervata biosfere ulaze NP Durmitor i NP Biogradska gora. Rezervati biosfere su prostorno organizovani u tri zone, sa različitim funkcijama i režimima zaštite: centralna zona (core area) – najviši stepen zaštite, jedina dozvoljena aktivnost u ovoj zoni je praćenje stanja i istraživanje, tampon zona (buffer area) – dozvoljava određene aktivnosti (poljoprivreda, rekreacija, turizam) i prelazna zona (transition area) – naglašena razvojna uloga u skladu sa principima održivosti. Osnovne funkcije rezervata biosfere su zaštita predjela, ekosistema, vrsta i genetičke raznovrsnosti, društveno-ekonomski razvoj zasnovan na principima održivosti i podrška za naučno-istraživački rad, praćenje stanja (monitoring), obrazovanje i razmjena informacija.

Pored toga što se nalazi na UNESCO listi zaštićenih područja, Durmitor i kanjon Tare identifikovani su i kao IPA (Important Plant Area) područje, IBA (Important Bird Area) područje, i kao potencijalna EMERALD (Emerald Network of Areas of Special Conservation Interest- AsCI) i NATURA 2000 područja, po osnovu primjene Bernske konvencije i EU Habitat direktive.

NP Durmitor je, kao i svi nacionalni parkovi u Crnoj Gori, član asocijacije "Parkovi Dinarida – mreža zaštićenih područja Dinarida", čija osnovna misija je očuvanje bioraznolikosti i prirodnih fenomena mreže zaštićenih područja u regionu Dinarida, promovisanje brenda „Dinarski parkovi - neotkriveni svijet“, održivi regionalni razvoj i kvalitet života u regiji.

Mapa 1: Grafički prikaz nacionalnog parka u odnosu na rezervat kanjona rijeke Tare pri UNESCO

1.2.2. Metodološki pristup izradi Plana upravljanja

Zakonom o zaštiti prirode (Sl. list CG br. 54/16) definisana je obaveza upravljača zaštićenog prirodnog dobra da izradi Plan upravljanja, koji se donosi za period od pet godina. Metodologija izrade Plana upravljanja u najvećoj mjeri je definisana kroz propisani sadržaj ovog planskog dokumenta koji se navodi u zakonu.

Članom 59 Zakona o zaštiti prirode definisan je sadržaj planova upravljanja i propisano da plan upravljanja sadrži:

- 1) prikaz prirodnih resursa i korisnika zaštićenog područja;
- 2) ocjenu stanja zaštićenog područja;
- 3) dugoročne ciljeve zaštite i održivog razvoja;
- 4) analizu i ocjenu uslova za ostvarivanje ciljeva zaštite;
- 5) mjere zaštite, očuvanja, upravljanja, unaprjeđivanja i korišćenja zaštićenih područja;
- 6) način sprovođenja zaštite, korišćenja i upravljanja zaštićenim područjem;
- 7) prioritetne aktivnosti na očuvanju, održavanju i monitoringu prirodnih i drugih vrijednosti i segmenata životne sredine;
- 8) prostornu identifikaciju planskih namjena i režima korišćenja zemljišta;
- 9) smjernice za naučnoistraživački rad;
- 10) razvojne smjernice, smjernice i prioritete za zaštitu i očuvanje zaštićenog područja uz uvažavanje potreba lokalnog stanovništva;
- 11) planirane aktivnosti na održivom korišćenju prirodnih resursa, razvoju i uređenju prostora;
- 12) aktivnosti na promociji i valorizaciji zaštićenog područja;
- 13) način saradnje sa lokalnim stanovništvom, vlasnicima i korisnicima nepokretnosti;
- 14) dinamiku i subjekte realizacije plana upravljanja i način ocjene sprovođenja;
- 15) sredstva potrebna za sprovođenje mjera zaštite i izvore obezbjeđivanja sredstava;
- 16) indikatore praćenja uspješnosti realizacije plana;
- 17) druge elemente od značaja za upravljanje područjem.

Zakonom utvrđeni sadržaj plana upravljanja i činjenica da on mora biti usaglašen sa PPPN NP Durmitor, planskim dokumentom višeg reda, opredijelili su metodološki pristup za njegovu izradu. Za izradu ovog plana upravljanja korišćene su smjernice date u priručniku IUCN za upravljanje zaštićenim područjima - „Guidelines for Application of Protected Area Management Categories“, koji je bio značajan vodič i instrument za izradu savremenog plana upravljanja po principima najbolje međunarodne prakse.

Uvažavajući nacionalno zakonodavstvo i IUCN kriterijume, po kojima se u NP Durmitor upravlja kao zaštićenim prirodnim dobrom kategorije II, glavni cilj upravljanja u parku je zaštita biodiverziteta i njegove odgovarajuće ekološke strukture, kao i podrška za ekološke procese, uz promociju obrazovanja i rekreacije.

1.3. NADLEŽNOSTI I NAČIN UPRAVLJANJA U NACIONALNOM PARKU

Javno preduzeće obavlja poslove zaštite, razvoja i unapređenja nacionalnih parkova.

Javno preduzeće u upravljanju nacionalnim parkovima obavlja sledeće poslove:

- Preduzima mjere i aktivnosti za ostvarivanje utvrđene politike u upravljanju, korišćenju, zaštiti, razvoju i unapređivanju nacionalnih parkova;
- Stara se o sprovođenju plana upravljanja i donosi godišnji program upravljanja sprovodi mjere zaštite u skladu sa režimom zaštite;
- Obavlja i druge poslove utvrđene zakonom i aktom o osnivanju.

Javnim preduzećem upravlja Upravni odbor, a organ rukovođenja je direktor. Upravni odbor i direktora imenuje Vlada Crne Gore, na predlog resornog ministarstva, i to na period od 4 godine. Upravni odbor ima pet članova, tri člana imenuju se iz reda naučnih i stručnih radnika, a dva člana iz reda stručnih lica zaposlenih u preduzeću.

Kao organ Upravnog odbora predviđen je Naučni savjet koji ima savjetodavnu ulogu.

Unutrašnje uređenje javnog preduzeća određeno je: Statutom i Pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta.

Statutom Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore iz 2011. godine, definisane su upravljačke djelatnosti u nacionalnim parkovima koje se sprovode radi zaštite i očuvanja biodiverziteta. Između ostalih, to su:

- sprovođenje mjera zaštite u skladu sa režimom zaštite;
- praćenje stanja u nacionalnim parkovima i dostavljanje podataka organu uprave nadležnom za poslove zaštite prirode;
- obezbjeđivanje nesmetanog odvijanja prirodnih procesa i održivog korišćenja nacionalnih parkova;
- poštovanje Pravilnika o unutrašnjem redu u nacionalnim parkovima.

1.3.1. Organizacija JPNPCG i NP Durmitor

Nacionalnim parkovima upravlja Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore (JPNPCG). JPNPCG je osnovano 1992. godine sa sjedištem u Podgorici, sa ciljem jedinstvenog upravljanja nacionalnim parkovima. Unutrašnje organizacione jedinice JP su: Nacionalni park Biogradska gora, Nacionalni park Durmitor, Nacionalni park Lovćen, Nacionalni park Skadarsko jezero i Nacionalni park Prokletije.

Radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjenih funkcija, na nivou JP formirane su Službe zajedničkih poslova sa sjedištem u Podgorici:

- Služba direktora;
- Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj;
- Služba za promociju, marketing i turizam;
- Služba za projekte i međunarodnu saradnju;
- Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove;
- Služba finansija;
- Služba za kontrolu i monitoring;
- Služba za logistiku;

U okviru organizacionih jedinica, formirane su sljedeće službe:

- Služba za fizičku zaštitu;
- Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture;
- Odeljenje za stručno-administrativne poslove;
- Odeljenje za naplatu;

NP Durmitor u okviru javnog preduzeća posluje kao njegova organizaciona jedinica sa službama i zaduženjima regulisanim unutrašnjim aktima.

Uprava NP Durmitor se nalazi u Žabljaku. U istoj zgradi se nalazi i Centar za posjetioce.

2. STANJE U NP DURMITOR

2.1. PRIRODNE ODLIKE

2.1.1. Geomorfologija, geologija i zemljište na prostoru nacionalnog parka i šireg područja

Durmitor je po mnogo čemu najimpozantnija planina u Dinaridima. To je prostrana planinska oblast između dubokih kanjona Tare, Pive i Komarnice i planine Sinjajevine. Osnovna geomorfološka podjela područja podrazumijeva četiri specifične prostorne cjeline sa naglašenom fizionomijom: površ Jezera, masiv Durmitora, kanjon rijeke Tare i masiv Sinjajevine.

Površ Jezera predstavlja zaravnjen plato nadmorske visine od 1300 do 1500m i vezuje planinske lance Durmitora sa kanjonskom dolinom Tare.

Masiv Durmitora predstavlja markantnu reljefnu cjelinu koja je ispresijecana mnogobrojnim kanjonima rijeka i potoka, sa velikim brojem vrtača, uvala, zaravni, planinskih oka i drugih karstnih tvorevina, kao poseban fenomen prirode.

Kanjon Tare, kao jedinstvena pojava po svojoj dubini od 1000m, a mjestimično i 1300m, dužinom od 78km prostire se od ušća Bistrice do Šćepan polja (opština Plužine).

Sinjajevina je prostrana planinska visoravan, duga oko 40km i široka oko 15km, koja leži u polukrugu dubokog kanjona Tare. Ona je najveća krečnjačka zaravan - površ u Crnoj Gori.

Reljefna specifičnost Durmitora je velika visinska razlika na malom rastojanju. Uzdizanje masiva Durmitora sa visokih zaravni, prosječne visine 1450m, preko kojih vode mnogi putevi, zatim raščlanjenost masiva na brojne grebene čini ovu planinu pristupačnom do najviših vrhova. Posebno se izdvajaju: Bobotov kuk, Međed, Savin kuk, Prutaš i Šareni pasovi. Na Durmitoru se nalazi više od 40 vrhova viših od 2000m, od kojih je najviši Bobotov kuk sa 2523m, a najniži teren je nizvodno od ušća Sušice u Taru, gdje je nadmorska visina oko 515m, tako da je visinska amplituda na prostoru NP Durmitor preko 2000m.

Durmitor je svojim geografskim položajem, visinom i vrlo razvijenom predglacijacijom krškim reljefom, predstavljao povoljan prostor za razvoj glacijalnih oblika reljefa. Glacijacija Durmitora ostavila je i do danas dobro očuvane tragove. U velikom dijelu to su dominantni erozioni i akumulacioni oblici reljefa. Glacijalnog porijekla su i brojna planinska jezera, koja spadaju u najljepše hidrološke pojave i oblike u Crnoj Gori.

Šire područje teritorije Žabljaka izgrađuju tvorevine trijasko, jurske i kredne starosti i kvartarni sediment. Morene pokrivaju velike površine na Jezerskoj visoravni, na Sinjavini na padinama Durmitora. Sastoje se od lednicima zdrobljenog materijala, pjeskovito-glinovitog i šljunkovitog, haotično izmiješanog, u kojem se nalaze mjestimično i blokovi od više desetina kubika, kao i poluzaobljeni komadi prečnika od 0.1 do 1.0 m. Morene mjestimično predstavljaju tzv. "bedeme" (čeone i bočne morene) sa debljinom morenskih naslaga od 50 do 100m. Morenski materijal potiče sa terena koji je erodovan glečerima (lednicima).

Područje Parka pripada tzv. Durmitorskoj tektonskoj jedinici, koja je sa sjevera i sjeveroistoka navučena na tzv. Visoki krš. Teren Durmitorske geotektonske jedinice izgrađuju klastični sedimenti paleozoika i donjeg trijasa, karbonatne, vulkanske i silicijske stijene srednjeg trijasa, karbonatne stijene gornjeg trijasa, jure, tvorevine dijabaz-rožnačke formacije i jure, jezerski neogeni sedimenti, glacijalni, deluvijalni i aluvijalni sedimenti kvartarne starosti.

parametara koji određuju klimu ovog područja najznačajniji su režim padavina, režim temperature, vlažnost, insolacija i sniježni pokrivač. Velike sniježne padavine i dužina trajanja perioda sa sniježnim pokrivačem, od fundamentalnog su značaja za ocjenu klimatskih resursa i turističkih potencijala ovog prostora. Jedan dio NP predstavljaju veći planinski predjeli sa oko 2000 metara nadmorske visine, gdje je srednja godišnja temperatura ispod nule, pa shodno utvrdjenim kriterijumima ova područja imaju ledeni tip klime.

Srednja godišnja temperatura vazduha iznosi 5.3°C. Najtopliji mjesec je avgust sa srednjom mjesečnom temperaturom od 14.3°C a najhladniji je januar sa -3.8°C. Veći planinski predjeli nadmorske visine oko 2000m imaju srednju godišnju temperaturu vazduha oko 0 °C do -2 °C.

Područje Žabljaka ima prilično visoke vrijednosti relativne vlažnosti. Sam prirodni ambijent, veliki broj jezera, potvrđuje činjenicu da je produkcija vlage mnogo dominantniji parametar u odnosu na disipaciju vlage. Prosječne mjesečne vrijednosti relativne vlažnosti kreću se od oko 70% do 83%. Tokom godine prosječna mjesečna relativna vlažnost ne pada ispod 50%.

Trajanje sijanja sunca u časovima je jako promjenljivo sa izraženim oscilacijama tokom godine. Insolacija u zimskom periodu je jako mala i prosječno se kreće oko 2 do 4 časova dnevno. U toplijem dijelu godine insolacija se povećava na oko 13 do 15 časova dnevno. Velika vrijednost standardnog odstupanja ukazuje na veliki stepen oblačnosti u pojedinim danima.

Prosječna godišnja količina padavina kreće se oko 1458mm. Relativno godišnje kolebanje iznosi oko 9% u odnosu na godišnju količinu. Ovo je prilično visoka vrijednost i ukazuje na postojanje izrazito kišnog perioda tokom godine. Najkišniji mjesec je novembar sa 213mm, što je oko 14% od godišnje količine. Period sa najmanje padavina je jul-avgust, sa oko 83 mm mjesečno. Maksimalne dnevne 24h količine padavina mogu da budu izuzetno velike. Tokom januara maksimalna 24h količina padavina iznosi oko 76% od prosječne mjesečne količine. Tokom avgusta mjeseca, kada su u pitanju padavine lokalnog karaktera, tokom samo jednog dana padne oko 72% od mjesečne količine.

Količina snijega je jako bitna s aspekta ekonomsko-komercijalne eksploatacije ovog resursa NP. Samo tokom dva mjeseca godišnje, jul i avgust, ne postoji sniježni pokrivač. Tokom perioda decembar-mart pojava snijega uobičajena klimatska pojava, ali se klimatske promjene se posljednjih godina značajno odražavaju kroz vidljiva odstupanja u broju sniježnih dana ili u intenzitetu sniježnih padavina.

U najvišim predjelima, naročito na neosunčanim stranama i uvalama, sniježni pokrivač u obliku lednika zadržava se i u najtoplijem periodu godine uz postepeno otopljenje. Pojedini, izolovani, lokaliteti imaju sniježene ledenike i tokom čitavog ljeta i u tom stanju dočekaju nove sniježne padavine.

2.1.3. Hidrološki sistem – površinske i podzemne vode

Efekti glacijacije, uvećani karstnom i riječnom erozijom, stvarali su brojne i specifične oblike i pojave koji su usloveli postojanje pojava i procesa karakterističnih za karstnu, riječnu i glečersku eroziju po kojima je prepoznatljiv duboki ljuti karst. To su prije svega škrape, vrtače, uvale, škripovi, dolovi, jame, pećine, ponori, karstne izdani dr. Brojne hidrogeološke specifičnosti su u rangu najvećih hidrogeoloških fenomena, što je u velikoj mjeri uticalo na svrstavanje ovog područja u svjetski rezervat biosfere i prirodnu baštinu UNESCO-a.

NP Durmitor karakterišu sledeći hidrografski objekti: pištevine, izvori, vrela, estavele, ponori i ponornice, stalni i povremeni vodotokovi, bukovi i vodopadi, stalna i povremena jezera, bare i lokve. Svi zajedno imaju izuzetan značaj za vodosnabdijevanje naselja, turističke i sportsko-rekreativne aktivnosti, uzgoj ribe, napajanje stoke, za kvalitetne pašnjake i livade na svojim obalama, održavanje specifičnih i zaštićenih ekosistema i dr.

Veliko rasprostranjenje krečnjačkih stijena na prostoru nacionalnog parka, uz druge faktore prouzrokovalo je pojave tipične za hidrografije karsta: izvore, vrela, te slabo razvijenu mrežu površinskih vodotokova, a shodno tome vrlo razvijeno podzemno oticanje vode. Na morenskim

nanosima, kao manje-više vododrživoj podlozi, formirali su se kraći stalni i povremeni vodotokovi, uglavnom potoci.

Najznačajniji riječni tok je rijeka Tara sa prosječnim višegodišnjim proticajem oko 79 m³/s. Najveća vodnost na slivu Tare je tokom aprila i maja mjeseca, sa sekundarnim maksimumom u novembru i decembru, a minimum vodnosti je u ljetnjem periodu, što omogućuje značajnu turističku valorizaciju rijeke Tare kroz rafting. Pored površinskih tokova, Tara dobar dio vode prima i od brojnih vrela. Poznata vrela nizvodno od Djurdjevića Tara su vrelo Ljutice, Bukovi, Bjela vrela, Sige i Slatinske Dubrave. Nizvodno od Tepaca, sa lijeve strane, poznata vrela su: Nikovići i Vlaški usovi.

Značajna hidrološka karakteristika NP Durmitor su brojne lokve i jezera. Lokve predstavljaju mala, plitka udubljena periodično ispunjena vodom i obrasla vegetacijom. Najpoznatije lokve su: Suva, Ševarića, Goveđa, Jablan bara, Zeleni vir i Surutka.

Posebnu specifičnost predstavljaju glečerska jezera, kao i nekoliko vodnih akumulacija koje čine prelaz od jezera prema barama. Jezera karakterišu velike oscilacije nivoa vode tokom godine.

Najznačajnija jezera su Crno jezero (Veliko i Malo), Zminje, Pošćensko, Vražje, Riblje, Valovito, Modro, Barno, Škrčko (Veliko i Malo) i Sušičko jezero.

2.1.4. Predione odlike nacionalnog parka i šireg područja

Nacionalni park Durmitor u biogeografskom pogledu pripada južno-dinarskom području i lociran je sjevernom dijelu Crne Gore. Prostor Durmitora oivičen je sa sjevera i sjeverozapada kanjonom rijeke Tare, sa zapada i jugozapada dolinama Pive, Komarnice i Bukovice. Zahvata masiv Durmitora, djelove površi jezera, kanjon Sušice, kanjon Tare od ušća Bistrice do bosanske granice, kanjonske doline Vaškovske rijeke i Drage, zatim izvorišta Bukovice, Grabovice i Komarnice, kao i Zabojsko jezero sa neposrednim okruženjem. Raznovrstan i vrlo složen geološki sastav i građa, a posebno litološka osnova terena usloveli su izrazitu dinamičnost reljefa, u kojem se izdvajaju tri glavne reljefne cjeline: Planina pivska, masiv Durmitora i Jezersko-Drobnjačka površ.

U morfološkom pogledu položaj Parka vezuje se za morfološku cjelinu "Crnogorska brda i površi", a pripada morfološkim slivovima Pive i Tare (sliv Pive 28%, sliv Tare 71%). U hidrološkom pogledu pripada takođe slivovima Pive (34%) i Tare (56%), dok je oko 10% teritorije nedefinisana hidrološka pripadnost.

U morfotektonskom smislu, Park se nalazi na granici spoljašnjih i unutrašnjih Dinarida, iako je uglavnom smješten u spoljašnjim Dinaridima.

Uzdizanje masiva Durmitora sa visokih zaravni, prosječne visine 1450m, preko kojih vode mnogi putevi, zatim raščlanjenost masiva na brojne grebene čini ovu planinu pristupačnom do najviših vrhova, što predstavlja njegovu specifičnost. Sa ovih vrhova pruža se nezaboravan pogled na okolne kanjone, zaravni i planinske vrhove. Na Durmitoru se nalazi više od 40 vrhova viših od 2000 m.

Durmitor je svojim geografskim položajem, visinom i vrlo razvijenom predglacijacijom krškim reljefom predstavljao vrlo povoljan prostor za razvoj glacijalnih oblika reljefa. Glacijacija Durmitora ostavila je i do danas dobro očuvane tragove. U velikom dijelu to su dominantni erozioni i akumulacioni oblici reljefa. Glacijalnog porijekla su i brojna planinska jezera, koja po ljepoti spadaju u najljepše hidrološke pojave i oblike u Crnoj Gori.

2.1.5. Flora i vegetacija

Veliko bogatstvo flore Durmitora i okolnih kanjona uočeno je još tokom prvih florističkih istraživanja koja su na ovom prostoru počela krajem prošlog i početkom ovog vijeka. O flori i vegetaciji Durmitora još uvijek nije izrađena cjelovita studija koja bi na jednom mjestu prikazala izuzetno bogatstvo i raznovrsnost biljnog svijeta ove planine.

Zahvaljujući složenim i kompleksnim fizičko-geografskim faktorima, na Durmitoru je formiran raznovrsni vegetacijski pokrivač s obzirom da visinska razlika od dna kanjona pa do najviših planinskih vrhova iznosi oko 2000m.

NP Durmitor odlikuje se izvanrednim bogatstvom vaskularne flore. Naučni izvori govore da na području Durmitora i okolnih kanjona ima preko 1300 biljnih vrsta, a procjenjuje se da je prisutno više od 1600 taksona (vrsta, podvrsta, varijeteta) vaskularne flore, što je približno polovina ukupne flore Crne Gore. Područje obiluje velikim brojem endemičnih, rijetkih, zaštićenih biljnih vrsta. Na južnim padinama Durmitora, a naročito u kanjonskom dolinama, prisutni su mediteranski florni elementi. Endemičnost flore ovog područja na najinstruktivniji način govori o istorijsko-geografskim uslovima u kojima se ta flora razvijala, a i o sadašnjim uslovima u kojima egzistira.

I vegetacija je veoma složena i raznovrsna. Na relativno malom prostoru, na vertikalnom profilu, pravilno se smjenjuje čitav niz vegetacijskih pojaseva koji su prisutni na prostoru jugoistočne Evrope. Na najnižim položajima kanjonskih dolina, uglavnom na stranama okrenutim jugu, prisutna je submediteranska termofilna vegetacija bjelograbovih i crnograbovih šuma i šikara. Na ovu zonu se nadovezuju listopadne šume srednjeevropskog karaktera, koje uglavnom izgrađuju obični grab i kitnjak. Zatim slijedi široka zona bukovih šuma, zona bukovo-jelovih šuma, zona četinarske vegetacije borealnog tipa i zona subalpijske bukve. Gornju šumsku granicu čine sastojine bora krivulja, koje postepeno prelaze u vegetaciju planinskih rudina i sniježnika.

Durmitor je zajedno sa kanjonom Tare jedan od najznačajnijih refugijuma arktotercijarne flore. Na to najbolje ukazuju brojne endemične, reliktno i endemo-reliktno vrste.

Lokalni endemi u flori Durmitora su: *Edraianthus pulevicii* Surina & D. Lakušić, *Edraianthus glisicii* Černj. & Soška i *Edraianthus tarae* Lakušić.

Crnogorski endemi u flori Durmitora su: *Gentiana laevicalyx* (Rohlena) Rohlena, *Gentianella pevalekii* Bjelcic & E. Mayer, *Hieracium cernyi* Rohlena & Zahn, *Hieracium incisum* subsp. *ranisavae* (Rohlena & Zahn) Zahn i *Viola orphanidis* subsp. *nicolae* (Pant.) Valentine.

Od balkanskih endema, izdvajamo vrste sa najužim rasprostranjenjem:

Cirsium boujartii ssp. *wettsteinii* (CG, Al), *Hieracium durmitoricum* (CG, Sr), *Hieracium plumulosum* (CG, BH), *Hieracium durmitoricum* (CG, Sr), *Viburnum maculatum* (CG, BH), *Euphorbia subhastata* (CG, Sr), *Lilium bosniacum* (CG, BH), *Asperula hercegovina* (CG, Hr), *Asperula wettsteinii* (CG, Hr), *Cruciata balcanica* (CG, Hr), *Verbascum durmitoreum* (CG, BH), *Daphne malyana* (CG, ?BH, Sr), *Euphorbia montenegrina* (CG, Mk, Sr), *Lathyrus binatus* (CG, BH, Sr), *Centaurea incompta* (CG, BH, Hr), *Heliosperma pusillum* subsp. *monachorum* (BH, CG, Sr), *Amphoricarpos neumayerianus* (CG, BH, Sr), *Cerastium dinaricum* (CG, Al, BH, Hr).

Po podacima iz baze 78 biljnih taksona sa područja NP Durmitor ima nacionalni status zaštite (Rješenje o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta, Sl. list RCG 76/06). Neki od njih su: *Acer heldreichii* ssp. *heldreichii*, *Acer hyrcanum* ssp. *intermedium*, *Pinus heldreichii*, *Taxus baccata*, *Verbascum durmitoreum*, *Eryngium alpinum*, *Leontopodium nivale* subsp. *alpinum*, *Adenophora liliifolia*, *Edraianthus glisicii*, *Edraianthus tarae*, *Cerastium dinaricum*, *Gentiana laevicalyx*, *Gentiana lutea* ssp. *symphyandra*, *Pinguicula balcanica* ssp. *balcanica*, *Utricularia minor*, *Menianthes trifoliata*, *Trollius europaeus*, sve vrste iz familije orchideja (*Orchideaceae*) i dr.

Brojni taksoni u flori Durmitora imaju i međunarodni status zaštite, nalazeći se na evropskim listama Direktive o habitatima (HD), Bernske konvencije (BC), Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka (CITES) i IUCN Red List: *Eryngium alpinum*, *Adenophora liliifolia*, *Cerastium dinaricum*, *Gentiana lutea* ssp. *symphyandra* i dr. Vrsta gospina papučica (*Cypripedium calceolus*) se nalazi na svim nabrojanim EU listama, dok se sve druge vrste iz familije *Orchideaceae* nalaze na CITES listi.

Durmitor je definisan kao područje od međunarodne važnosti i potencijalno Natura 2000 stanište. Dosadašnjim istraživanjima evidentirana su 34 potencijalna Natura habitata.

Identifikovani NATURA 2000 habitati na području NP Durmitora:

- 3130 Obale oligotrofnih do mezotrofnih stajaćih voda sa amfibijskom vegetacijom *Littorelletea uniflorae* i/ili Isoeto-Nanojuncete
- 3140 Tvrde oligo-mezotrofne vode sa dnom obraslim harama (*Characeae*)
- 3150 Prirodne eutrofne vode sa vegetacijom Magnopotamion i Hydrocharition
- 3180* Povremena kraška jezera (turlozi)
- 3220 Šjunkovite obale planinskih rijeka obrasle zeljastom vegetacijom
- 3240 Obale planinskih rijeka obrasle sivom vrbom (*Salix eleagnos*)
- 3260 Vodeni tokovi sa vegetacijom vodenih ljutića (*Ranunculion fluitantis*, *Callitrichio-batrachion*)
- 4060 Alpijske i borealne vrištine
- 4070* Klekovina bora *Pinus mugho* i dlakave alpske ruže *Rhododendron hirsutum*
- 5130 Formacije kleke (*Juniperus communis*) u vrištinama ili karbonatnim travnjacima
- 6150 Alpijske i subalpijske silikatne travne zajednice
- 6170 Alpijske i subalpijske krečnjačke travne zajednice
- 6210 Polu-prirodne suve karbonatne livade i pašnjaci sa fascijama žbunjaka (*Festuco-brometalia*)
- 6230* Vrstama bogati travnjaci tvrdače (*Nardus stricta*)
- 62A0 Istočno-submediteranski suvi travnjaci (*Scorzoneretalia villosae*)
- 6430 Hidrofilne livade beskoljenke (*Molinia caerulea*)
- 6450 Sjeverne borealne aluvijalne livade
- 6520 Planinske livade košanice
- 6530 Planinske šumolivade
- 7140 Prelazne tresave
- 7230 Alkalne tresave
- 8120 Krečnjački planinski i alpijski sipari (*Thlaspietea rotundifolii*)
- 8210 Krečnjačke stijene sa hazmofitskom vegetacijom
- 8220 Silikatne stijene sa hazmofitskom vegetacijom
- 8310 Jame i pećine
- 91E0* Aluvijalne šume crne joha i gorskog jasena (*Alno-padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*)
- 91M0* Panonsko-balkanske šume cera kitnjaka
- 91R0 Dinarske borove šume na Dolomitu (*Genisto januensis-pinetum*)
- 9410 Acidofilne šume smrče (*Vaccinio-piceetea*)
- 9530* (Sub)-mediteranske šume endemičnih crnih borova

2.1.5.1 Šume

Šume u nacionalnim parkovima su šume posebne namjene. Predstavljaju naročite prirodne vrijednosti i prvenstveno su namijenjene za naučna istraživanja i nastavu, odmor i rekreaciju. Dakle, šume u nacionalnim parkovima su šume u kojima se prvenstveno ističu opštekorisne funkcije i imaju status javnog dobra. Takođe imaju višestruku ulogu u kontekstu klimatskih promjena, povećanog rizika od požara i drugih štetnih uticaja. Ističu bogatstvom biodiverziteta, sa različitim vrstama drveća i grmlja, što im osigurava stabilnost.

Zahvaljujući visinskoj razlici koja kreće od kanjona rijeke Tare (520 mnnv) do planinskih vrhova od preko 2500 mnnv i uticaja različitih fizičko-geografskih osobina, na Durmitoru je formirana raznovrsna vegetacija. Površina obrasla pod šumskom vegetacijom u NP Durmitor, prema poslednjoj inventuri je zauzima gotovo 70% od ukupne površine Parka.

Glavne tipove šuma čine zajednice:

1. *Aceri carpinetum orientalis* (šuma grabića - *Carpinus orientalis* sa maklenom - *Acer monspessulanum* i hrastom meduncem - *Quercus pubescens*). Ovo su šume najnižih i najtoplijih staništa južnih strana kanjona.

2. Iznad pojasa ove šume javlja se zajednica *Seslerio-Ostryetum carpinifoliae* (šuma crnog graba - *Ostrya carpinifolia* i jesenje šašike - *Sesleria autumnalis*) i obuhvata više, često strme strane gdje dominira prisustvo stijena.
3. Po pukotinama stijena javljuju se zajednica *Pinetum nigrae* (šuma crnog bora - *Pinus nigra*). Crni bor je na takvim staništima pionirska vrsta, ali u ovim uslovima predstavlja trajni stadijum vegetacije koji zahtijeva strožiji režim zaštite.
4. U prostornoj vezi sa ovom šumom pojavljuje se zajednica *Ostryo-Fagetum moesiaca* (šuma crnog graba - *Ostrya carpinifolia* i bukve - *Fagus moesiaca*). Staništa ove zajednice su sa stanovišta edafskih uslova znatno bolja od prethodnih. Zemljišta su dublja i svježija. Ekspozicija je sve ređe južna, pa je stepen mezofilnosti u njoj znatno veći. Zajednica uglavnom pokriva uzani pojas kojim se razdvajaju litice kanjona od strana u kojoj je kanjonska dolina usječena.
5. Iznad ove zajednice, u vidu klinova pomiješana sa njom, pojavljuje se zajednica *Fagetum moesiaca* (bukova šuma), koja pokriva blage nagibe iznad kanjona na višim nadmorskim visinama. Zemljište je znatno dublje, svježije i bogatije humusom. Zahvata široki pojas i doseže do subalpskih visina.
6. Na pojas bukovih šuma nastavljaju se šume *Abieto-fagetum* (šuma jele-*Abies alba* i bukve - *Fagus moesiaca*), a na ovu zonu i *Picetum excelsae* (smrčeve šume - *Picea excelsa*).
7. Na prostoru Durmitorskog masiva determinisana je manja zajednica smrče i bijelog bora (*Piceto Pinetum silvestris*). Ova šuma je reliktnog i glacijalnog porijekla. U sebi sadrži neke elemente borovih šuma srednje Evrope.
8. Iznad ove visinske zone javlja se najviši šumski pojas koji gradi šuma zajednice *Pinetum mughi* (šuma bora krivulja-*Pinus mughus*). Ona zauzima prostore do visine oko 2000m.

Tabela 1: Pregled vrijednosti površina različitih kategorija zemljišta u odnosu na ukupnu površinu Parka

Kategorija zemljišta	Površina (ha)	P %
1 Šuma	21,775.0	67.0
2 Šumsko zemljište	1,125.0	3.4
3 Nije šuma i nije šumsko zemljište	9,619.0	29.6
Ukupno:	32,519.0	100

Grafik 1: Učešće šuma i šumskog zemljišta u ukupnoj površini Parka

Tabela 2:Zastupljenost vrsta drveća u drvnj zapremini

Br.	Vrsta drveća	Površina (%)	Zapremina (%)
1	Smrča	28.7	30.8
2	Bukva	27.8	24.5
3	Jela	17.7	31.4
4	Cer	7.3	3.72
5	Crni grab	5.3	1.47
6	Obični grab	2.9	1.21
7	Crni bor	1.9	1.61
8	Kitnjak	1.0	0.86
9	Obicna breza	1.0	0.24
10	Bijeli bor	0.9	0.6
12	Sitnolisna lipa	0.8	0.65
13	Klen	0.8	0.25
14	Jasika	0.7	0.55
15	Jasen crni	0.6	0.12
16	Jova	0.4	0.53
17	Mliječ	0.6	0.19
18	Gorski javor	0.3	0.43
19	Planinski javor	0.3	0.17
20	Divlja kruška	0.1	0.02
21	Lipa	0.1	0.09
22	Gorski brijest	0.1	0.08
23	Ostali tvrdi lišćari	0.4	0.42
24	Ostale vrste lišćara	0.1	0.06

Smrča, bukva, jela i su determinisane kao preovladavajuće vrste, što je i logično sa obzirom na njihovu dominaciju u šumskim ekosistemima na teritoriji Parka.

Tabela 3: Ukupna površina i drvna zapremina šumskih sastojina u NP Durmitor

Sastojinska pripadnost	Ukupna površina u NP		
	Površina	Zapremina	V m ³ /ha
Šume kitnjaka i cera (<i>Quercus.petraea</i> i <i>Q. cerris</i>)	600.0	68786	114.,6
Šume kitnjaka i graba (<i>Q. petraea</i> i <i>Carpinus betulus</i>)	25.0	3852	154.8
Šume graba (<i>Carpinus betulus</i>)	100.0	15566	155.7
Šume crnog graba (<i>Ostrya carpinifolia</i>)	75.0	2261	30.2
Šume crnog graba i crnog jasena (<i>O. carpinifolia</i> i <i>Fraxinus ornus</i>)	4,900.0	136494	27.9
Šume bukve i crnog graba (<i>Fagus moesiaca</i> i <i>Ostrya carpinifolia</i>)	2,175.0	97448	44.8
Šume bukve i kitnjaka (<i>Fagus moesiaca</i> i <i>Quercus petraea</i>)	75.0	37232	496.4
Šume bukve i graba (<i>Fagus moesiaca</i> i <i>Carpinus betulus</i>)	225.0	21507	95.6
Šume bukve (<i>Fagus moesiaca</i>)	1,800.0	301049	167.2
Šume jele i bukve (<i>Abies alba</i> i <i>Fagus moesiaca</i>)	1,075.0	386757	359.8

Šume jele, smrče i bukve (<i>Abies alba</i> , <i>Picea abies</i> , <i>Fagus moesiaca</i>)	1,775.0	355009	200.0
Šume jele i smrče (<i>Abies alba</i> , <i>Picea abies</i>)	1,350.0	686991	508.9
Šume smrče (<i>Picea abies</i>)	1,375.0	261469	190.2
Šume crnog bora (<i>Pinus nigra</i>)	1,975.0	382292	193.6
Šume bijelog bora i smrče (<i>Pinus silvestris</i> i <i>Picea abies</i>)	25.0	2935	117.4
Ostale šume gde dominiraju lišćarske vrste drveća	175.0	50895	290.8
Šume bora krivulja (<i>Pinus mugo</i>)	3,900.0	/	/
Šume kleke (<i>Juniperus</i> sp)	150.0	/	/
UKUPNO	21,775.0	2,810,544	129.1

* šikare ispod taksacione granice (stabla ne prelaze prečnik od 10 cm)

Prema porijeklu šumske sastojine Parka su prirodno obnovljene visoke sastojine i imaju najveće učešće u površini sa cca 70%, dok izdanačke sastojine čine 29,6% i najmanje mješovite po porijeklu sa cca 0,44%

Prema kategoriji šuma u NP Durmitor su jednospratne sastojine i zauzimaju 52,2%, zatim sastojine sa tri ili više spratova 24,3% obrasle pristupačne površine i dvospratne 23,5% od ukupne površine šuma.

Prema stepenu sklopa, najveće učešće je sastojina sa nepotpunim sklopom (od 0,7) sa 34,5% zatim sa potpunim sklopom (sa 0,8) sa 23,8%, zatim rijetkim sklopom (od 0,5-0,6) sa cca 23,9% i najmanje sa veoma rijetkim i prekinutim sklopom (0,1-0,5) sa cca 17,8%.

Učešće površina obraslih podmladkom drveća ispod sklopa iznosi 20,7% od ukupne obrasle površine. Trave i bilje zauzimaju cca 25%, žbunje 6,4% i paprat 1,7%. Učešće podmlatka sa 20,7% govori o srednje dobrom stepenu podmlađivanja.

Sastojine u NP Durmitor su u najvećem procentu srednjodobne sastojine, sa preko 50% sastojina starosti 25-100 godina, 32,4% su šume starije od 100 godina, dok 17,6% otpada na šume starosti ispod 25 godina.

2.1.6. Fauna

Sastav, distribuciju i dinamiku živog svijeta određuje niz ekoloških uticaja različitog stepena, a temeljni faktori za razvoj faune Durmitora su geografski, orografski, klimatski, istorijski i antropogeni. Mikro-klima Durmitora je veoma raznovrsna i mozaična i kreće se do tipične visoko planinske ("alpske") klime, preko kontinentalnih oblika podneblja (u pojasu šuma), do relativno blage klime sa elementima submediterana u zaklonjenim rječnim dolinama i kanjonima. Na Durmitoru su prisutni ostaci glacijalne flore i faune (glacijalni relikti), a u njenim zaklonjenim, rječnim dolinama i kanjonima se nalaze i ostaci starije, tercijarne flore i faune. Zbog refugijalnog karaktera tih „zaklonjenih“ staništa, na Durmitoru je izražen endemizam sa dominantnim srednje-evropskim, alpskim elementima u flori i fauni.

Fauna beskičmenjaka

Fauna beskičmenjaka Durmitora je veoma raznovrsna, sa velikim brojem reliktnih i endemičnih vrsta, naročito među insektima, ali i dalje je nedovoljno proučena.

Najistraženija entomofaunistička grupa je *Noctuidae* sa 260 vrsta. Istražene su i: *Tipulidae* - 49 vrsta, *Trichoptera* - 95 vrsta, *Heterocera* (*Bombyces* i *Sphinges*) - 160 vrsta, *Tortricoidea* - 87 vrsta, *Heteroptera* (syn. *Hemiptera*) - 138 vrsta, *Noctuidae* - 260 vrsta, *Neuroptera* - 62 vrste, *Scolytidae* - 46 vrsta, *Collembola* - 75 vrsta, *Drosophilidae* - 34 vrste, *Pyralidae* - 77 vrsta.

U okviru faune osolikih muva (*Syrphidae*), *Rhopalocera* (*Lepidoptera*) i *Tabanidae* (*Diptera*) pronađene su značajne, rijetke, ugrožene i endemične vrste za entomofaunu Durmitora. Kanjon Sušice (uključujući i područje Skakala) je najbolje proučeno i najbogatije područje surfidama u

Crnoj Gori, sa ukupno zabilježenih 240 vrsta. U okviru entomofaune dnevnih leptira (Rhopalocera), utvrđeno je prisustvo 130 vrsta, što je veoma veliki broj u odnosu na do sada poznati cjelokupni sastav faune dnevnih leptira na teritoriji Crne Gore (160 vrsta).

U fauni *Carabidae* - trčkovi na Durmitoru preovlađuju vrste koje su raširene po Evropi, a naročito po srednjoj Evropi. Na Durmitoru je prisutno 76 vrsta, ili 54% ukupne evropske faune *Carabidae*. Endemita Balkanskog poluostrva, gdje spadaju i dinarske vrste ove familije, na Durmitoru ima ukupno 45, odnosno 32%. Pet vrsta predstavljaju prave endemite Durmitora, što je 3,5% od ukupnog broja.

U okviru familije *Alticinae* - buvači od 27 rodova registrovanih u Crnoj Gori, na Durmitoru je utvrđeno 17 rodova.

U okviru endogejske faune tvrdokrilaca Durmitora pronađene su dvije vrste mikroftalamnih i depigmentisanih kratkokrilaca (*Staphylinidae*) iz roda *Leptuca* koje su nove za nauku: *Leptuca nonveilleri* i *Leptuca durmitoriensis*. *L. nonveilleri* pronađena je u smrčevoj šumi u okolini Crnog jezera, na nadmorskoj visini od oko 1450 m, dok je druga vrsta nađena u zoni bukove šume na 1800 mnv.

Iz porodice *Carabidae*, uzvodno od Đurđevića Tare, pronađena je mnogobrojna populacija nove vrste iz tribusa *Anillini* za koju je utvrđeno da pripada rodu *Winklerites*.

Proučavanja faune biljnih vaši i cikada Durmitora, izvršena su na preko 60 lokaliteta i njima je utvrđeno 184 vrsta iz 103 roda i 7 familija, vrsta *Streptopyx durmitoricus* je nova vrsta za nauku.

Na prostoru Parka registrovano je 9 zaštićenih vrsta insekata, a to su: *Lucanus cervus* - običan jelenak, *Oryctes nasicornis* - običan osorožac, *Luciola novaki* - običan svitac, *Rosalia alpina* - alpska strižibuba, *Papilio machaon* - običan lastin rep, *Papilio podalirius* - prugasto jedarce, *Papilio alexanor* - sredozemni lastin rep, *Parnassius apollo* - crvenooki parnasovac, *Formica rufa* - rusi mrav.

Od ostalih pripadnika faune beskičmenjaka, ističe se fauna puževa (*Gastropoda*), i na ovom području do sada je opisano preko 90 vrsta. Među najčešćim predstavnicima izdvajaju se *Lymnea stagnalis*, *Planorbis planorbis*, *Deroceras agreste*, *Limax cinereoniger* i *Helix vladica*.

Zaštićene vrste puževa: *Helix vladica*, *Helix durmitoris dormitory*, *Limax wohlberedti*, *Deroceras maasseni*.

Herpetofauna

Durmitor predstavlja jedinstveno područje kada je u pitanju fauna vodozemaca i gmizavaca, naročito u ispoljavanju fenomena neotenije (organizam zadržava neke osobine larvi i metamorfoza se ne odvija do kraja) i prisustva reliktnih i endemskih oblika. Dosadašnjim istraživanjima konstatovano je 26 vrsta. Posebno značajna i zanimljiva mikro-staništa na ovom području su lokve - jedinstveni reproduktivni centri vodozemaca i gmizavaca. Lokve su atropogenog porijekla, a biološki značajne su: lokva na katunu Mala Crna Gora, lokva na putu Mala Crna Gora - Sušica, lokva ispod Prutaša i lokva na putu do Sedla). U njima su konstatovane najbrojnije populacije mrmoljaka (*Mesotriton alpestris* i *Lissotriton vulgaris*). Ove dvije vrste su stavljene pod zaštitu crnogorskom legislativom.

Herpetofaunu NP Durmitor uglavnom čine zaštićene vrste, kako domaćim tako i međunarodnim propisima. Gmizavci od svih kičmenjaka imaju najviše endemičnih i stenoendemičnih vrsta.

Tabela 4: Herpetofauna NP Durmitor

Vrsta	Domaći naziv	Zaštićena u CG	Bernska konvencija	Direktiva o staništima	IUCN
<i>Salamandra salamandra</i>	šareni daždevnjak	-	-	Anex II	LC
<i>Salamandra atra</i>	crni daždevnjak	-	-	-	LC
<i>Mesotriton alpestris</i>	planinski mrmoljak	+	-	-	LC
<i>Lissotriton vulgaris</i>	mali mrmoljak	+	-	-	LC
<i>Bombina variegata</i>	žutotrbi mukac	-	-	-	LC
<i>Bufo bufo</i>	obična krastača	+	-	-	LC

<i>Bufo viridis</i>	zelena krastača	+	Appendix II	Anex II	LC
<i>Hyla arborea</i>	gatalinka	+	Appendix II	Anex II	LC
<i>Rana dalmatina</i>	šumska žaba	-	Appendix II	Anex II	LC
<i>Rana graeca</i>	grčka žaba	+	Appendix II	Anex II	LC
<i>Rana temporaria</i>	travnjača	-	-	-	LC
<i>Rana ridibunda</i>	velika zelena žaba	-	-	-	LC
<i>Emys orbicularis</i>	barska kornjača	+	Appendix II	-	LC
<i>Testudo hermanni</i>	šumska kornjača	+	Appendix II	Anex II	EN
<i>Angus fragilis</i>	slepić	+	-	-	LC
<i>Lacerta agilis bosnica</i>	livadski gušter	+	Appendix II	Anex IV	LC
<i>Lacerta mosorensis</i>	mosorski gušter	+	Appendix II	Anex II	LC
<i>Lacerta oxycephala</i>	plavi gušter	+	-	-	LC
<i>Lacerta viridis</i>	obični zelembać	+	Appendix II	Anex IV	LC
<i>Coronella austriaca</i>	smukulja	+	Appendix II	-	LC
<i>Elaphe longissima</i>	smuk drvolaz	+	Appendix II	Anex IV	LC
<i>Natrix natrix</i>	Eskulapov smuk	+	-	-	LC
<i>Natrix tessellata</i>	ribarica	-	-	Anex IV	LC
<i>Vipera ammodytes</i>	poskok	-	Appendix II	Anex IV	LC
<i>Vipera berus bosniensis</i>	šarka	-	-	-	LC
<i>Vipera ursinii macrops</i>	krški šargan	-	-	Anex II i IV	LC

Legenda: LC - Least concern (najmanja briga); EN - Endangered (ugrožena)

Ihtiofauna

Ihtiofauna NP Durmitor čine dva tipa vodenih staništa. Prvi je predstavljen sa više visokoplaninskih jezera, a drugi vodenim tokovima od kojih praktični značaj za ihtiofaunu ima samo rijeka Tara.

Jezera u NP Durmitor nemaju svoju autohtonu ihtiofaunu, odnosno sve vrste riba su unesene u ova jezera (alohtone vrste). Prisutno je pet vrsta. Prva poribljavanja durmitorskih jezera izvršena početkom XX vijeka prenošenjem potočne pastrmke (*Salmo labrax m. fario*) iz rijeke Bukovice. Poribljavanja su naročito postala intenzivna šezdesetih i sedamdesetih godina, kada se u durmitorska jezera ubacuju i vrste koje nijesu iz naših krajeva. Tako je u veći broj jezera unesena alpska vrsta jezerske zlatovčice (*Salvelinus alpinus*), a u neka i kalifornijska pastrmka (*Oncorhynchus mykiss*). U istom periodu ubačena je i nepredatorska vrsta gaovica (*Phoxinus phoxinus*). U prethodnih 5 godina zabilježena je i nova ubačena invazivna vrsta kinez (*Carassius auratus*).

Tabela 5: Ihtiofauna durmitorskih jezera

Vrsta	Domaći naziv	Status	Međunarodni status
<i>Salmo labrax m. fario</i>	potočna pastrmka	alohtona	-
<i>Salvelinus alpinus</i>	jezerska zlatovčica	alohtona	-
<i>Oncorhynchus mykiss</i>	kalifornijska pastrmka	alohtona	-
<i>Phoxinus phoxinus</i>	gaovica	alohtona	-
<i>Carassius auratus</i>	kinez	alohtona i invazivna	-

Samo neka jezera pružaju donekle povoljne uslove za egzistenciju riba, a time i za njihovo iskorišćavanje u ribolovnom smislu. Iskustva stečena u praćenju faune riba u ovim jezerima

ukazuju da samo dva jezera mogu poslužiti kao ribolovne vode. To su Crno i Vražje jezero. Iz ovog proizilazi da se za dalju sportsko-ribolovno-rekreativnu aktivnost mogu koristiti samo Crno Jezero koje je u granicama parka.

Za razliku od planinskih jezera, po pitanju autohtonosti faune riba situacija u rijeci Tari je sasvim drugačija. U vodotoku rijeke Tare koji pripada NP Durmitor registrovano je osam vrsta riba i sve su autohtone.

Tabela 6: Ihtiofauna u vodotoku Tare

Vrsta	Domaći naziv	Status	Međunarodni status
<i>Salmo labrax m. Fario</i>	potočna pastrmka	autohtona	IUCN- LC
<i>Hucho hucho</i>	mladica	autohtona	IUCN -EN
<i>Thymallus thymallus</i>	lipljen	autohtona	IUCN -LC
<i>Barbus balcanicus</i>	potočna mrena	autohtona	IUCN -LC
<i>Chondrostoma nasus</i>	skobalj	autohtona	IUCN -LC
<i>Telestes agasi</i>	jelšovka	autohtona	IUCN -LC
<i>Phoxinus phoxinus</i>	gaovica	autohtona	IUCN -LC
<i>Cottus gobio</i>	peš	autohtona	IUCN -LC; Direktiva o staništima (Annex II)

Legenda: LC - least concern (najmanja briga); EN - endangered (ugrožena)

Potočna pastrmka, mladica i lipljen u sportsko-lovnom smislu su vrlo cijenjene vrste, odnosno u svim vodama Crne Gore smatraju se za najatraktivnije vrste. Od navedenih lovnih vrsta najbrojnija je potočna pastrmka, zatim lipljen, pa mladica. Pored ovih vrsta, za sportski ribolov interesantne su i dvije ciprinidne vrste, mrena (*Barbus balcanicus*) i skobalj (*Chondrostoma nasus*).

Ornitofauna

Na prostoru NP Durmitor registrovane su 172 vrste ptica, od čega je 125 vrsta gnjezdarica (što je više od polovine ukupnog broja gnjezdeće ornitofaune Crne Gore). NP Durmitor se nalazi od 2000. godine na listi kao IBA (Important Birds Area – Značajno područje za ptice). Sastav ornitofaune Durmitora, pored zapadnopalearktičkog karaktera obilježen je oromediteranskim, mediteranskim i balkanskim elementima. Kao planinsko područje, karakteriše se znatnim prisustvom borealnih i stepskih vrsta. Značajne gnjezdarice parka su: *Pernis apivorus*, *Circaetus gallicus*, *Aquila chrysaetos*, *Falco tinnunculus*, *Falco peregrinus*, *Alectoris graeca*, *Perdix perdix*, *Coturnix coturnix*, *Tetrao urogallus*, *Bubo bubo*, *Otus scops*, *Picoides tridactylus*, *Picus viridis*, *Lullula arborea*, *Alauda arvensis*, *Turdus torquatus*, *Saxicola rubetra*, *Phoenicurus phoenicurus*, *Lanius minor*, *Lanius collurio*, *Tichodroma muraria*, *Montifringilla nivalis*, *Eremophila alpestris*, *Parus monatus*, *Pyrrhocorax graculus*, *Nucifraga caryocatactes*, *Emberiza cirlus* i *Emberiza cia*, *Strix aluco*, *Dendrocopos syriacus*, *Prunella modularis*, *Turdus philomelos*, *Sylvia communis*, *Regulus regulus*, *Parus cristatus*, *Carduelis cannabina* i *Emberiza citrinella*.

Tabela 7: Prikaz najznačajnijih gnjezdarica na području NP Durmitor i njihovi stepeni zaštite prema evropskim konvencijama i direktivama*

vrsta	Bonska konvencija	EU Direktiva (2009/147/EC)	Bernska konvencija	IUCN Globalni status ugroženosti	Status ugroženosti u Evropi	SPEC kategorija
<i>Alauda arvensis</i> Poljska ševa		II/2	III	LC	Prorijedjena (H)	SPEC 3
<i>Alectoris graeca</i> Jarebica kamenjarka		I*, II/1**	III	NT	U opadanju (D)	SPEC 2
<i>Aquila chrysaetos</i> Suri orao	I, II	I	III		Rijetka (R)	SPEC 3
<i>Bubo bubo</i> Velika ušara		I	III		Prorijedjena (H)	SPEC 2
<i>Carduelis cannabina</i> Konopljarka			III		U opadanju (D)	SPEC 2
<i>Circus aeruginosus</i> Eja močvarica	II	I	III		Sigurna (S)	Non-SPEC
<i>Coturnix coturnix</i> Prepelica	II*	II/2	III		U opadanju (D)	SPEC 3
<i>Dendrocopos syriacus</i> Seoski djetlić		I	III		Sigurna (S)	Non-SPEC(e)
<i>Emberiza cia</i> Strnadica kamenjarka			III		Prorijedjena (H)	SPEC 3
<i>Emberiza cirius</i> Crnogrla strnadica			III		Sigurna (S)	Non-SPEC(e)
<i>Emberiza citrinella</i> Strnadica žutovoljka			III		Sigurna (S)	Non-SPEC(e)
<i>Eremophila alpestris</i> Planinska ševa			III			Non-SPEC
<i>Falco peregrinus</i> Sivi soko	II	I	III		Sigurna (S)	Non-SPEC
<i>Falco tinnunculus</i> Vjetruška	II		III		U opadanju (D)	SPEC 3
<i>Lanius collurio</i> Rusi svračak		I	III		Prorijedjena (H)	SPEC 3
<i>Lanius minor</i> Sivi svračak		I	III		U opadanju (D)	SPEC 2
<i>Lullula arborea</i> Šumska ševa		I	III		Prorijedjena (H)	SPEC 2
<i>Montifringilla nivalis</i> Planinski vrabac			III		Sigurna (S)	Non-SPEC
<i>Nucifraga caryocatactes</i> Lješnjikara			III		Sigurna (S)	Non-SPEC
<i>Otus scops</i> Ušati čuk			III		Prorijedjena (H)	SPEC 2
<i>Parus cristatus</i> Čubasta sjenica			III		U opadanju (D)	SPEC 2
<i>Parus montanus</i> Planinska siva sjenica			III		Sigurna (S)	Non-SPEC
<i>Perdix perdix</i> Jarebica poljka		I*, II/1**, III/1	III		Osjetljiva (VU)	SPEC 3
<i>Pernis apivorus</i>	II	I	III		Sigurna (S)	Non-

Osičar						SPEC(e)
<i>Phoenicurus phoenicurus</i> Obična crvenrepka	II		III		Prorijedjena (H)	SPEC 2
<i>Picoides tridactylus</i> Troprsti djetlić		I	III		Prorijedjena (H)	SPEC 3
<i>Picus viridis</i> Zelena žuna			III		Prorijedjena (H)	SPEC 2
<i>Prunella modularis</i> Obični popić			III		Sigurna (S)	Non-SPEC(e)
<i>Pyrrhocorax graculus</i> Žutokljuna galica			III		Sigurna (S)	Non-SPEC
<i>Regulus regulus</i> Kraljić	II		III		Sigurna (S)	Non-SPEC(e)
<i>Saxicola rubetra</i> Obična travarka	II		III		Sigurna (S)	Non-SPEC(e)
<i>Strix aluco</i> Šumska sova			III		Sigurna (S)	Non-SPEC(e)
<i>Sylvia communis</i> Obična grmuša	II		III		Sigurna (S)	Non-SPEC(e)
<i>Tetrao urogallus</i> Tetrijeb		I, II/2, III/2	II*,III**		Sigurna (S)	Non-SPEC
<i>Tichodroma muraria</i> Puzgavac			III		Sigurna (S)	Non-SPEC
<i>Turdus philomelos</i> Drozd pjevač	II	II/2	III		Sigurna (S)	Non-SPEC(e)
<i>Turdus torquatus</i> Drozd ogličar	II		III		Sigurna (S)	Non-SPEC(e)

*Sve vrste se nalaze na listi zaštićenih vrsta u Crnoj Gori (Rješenje o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta, Sl. list RCG 76/06)

Fauna sisara

Sisari predstavljaju jednu od slabije proučenih grupa životinja u Crnoj Gori. Dosadašnjim istraživanjima na području Durmitora, potvrđeno je prisustvo 37 vrsta sisara raspoređenih u 6 redova: *Insectivora*, *Chiroptera*, *Lagomorpha*, *Rodentia*, *Artiodactyla* i *Carnivora*.

Tabela 8: Prikaz najznačajnijih vrsta sisara i njihovi stepeni zaštite prema evropskim konvencijama i direktivama

Red	Latinski naziv	Domaći naziv	Međunarodni status i zaštita
<i>Insectivora</i> (bubojadi)	<i>Sorex araneus</i>	šumska rovčica	LC (IUCN)
	<i>Sorex alpinus</i>	planinska rovčica	NT (IUCN)
	<i>Sorex minutus</i>	mala rovčica	LC (IUCN)
	<i>Neomys foidens</i>	vođena rovčica	LC (IUCN)
	<i>Crocidura leucodon</i>	poljska rovčica	LC (IUCN)
	<i>Talpa europaea</i>	obična krtica	LC (IUCN)
	<i>Talpa caeca</i>	slijepa krtica	LC (IUCN)
<i>Chiroptera</i> (slijepi miševi)	<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	veliki potkovičar	NT (IUCN), Sl. list CG 76/06, BERN (Appendix II), Bonn, EU Habitat Directive (Annex II),

			Eurobats, NATURA 2000 vrsta
	<i>Rhinolophus hipposideros</i>	mali potkovičar	NT (IUCN), SI. list CG 76/06, BERN (Appendix II), Bonn, EU Habitat Directive (Annex II), Eurobats, NATURA 2000 vrsta
	<i>Plecotus auritus</i>	kafeni ušati slijepi miš	LC (IUCN), SI. list CG 76/06, BERN (Appendix II), Bonn, EU Habitat Directive (Annex II), Eurobats
Rodentia (glodari)	<i>Sciurus vulgaris</i>	vjeverica	LC (IUCN), BERN (Appendix III)
	<i>Dinaromys bogdanovi</i>	dinarska voluharica	VU (IUCN)
	<i>Microtus arvalis</i>	poljska voluharica	LC (IUCN)
	<i>Microtus nivalis</i>	sniježna voluharica	LC (IUCN)
	<i>Nannospalax leucodon</i>	slijepo kuče	D/D (IUCN), SI list CG 76/06
	<i>Apodemus flavicollis</i>	žutogrli miš	LC (IUCN)
	<i>Apodemus sylvaticus</i>	šumski miš	LC (IUCN)
	<i>Rattus rattus</i>	pacov	LC (IUCN)
	<i>Glis glis</i>	obični puh	LC (IUCN)
	<i>Dryomys nitedula</i>	šumski puh	LC (IUCN)
	<i>Mus musculus</i>	kućni miš	LC (IUCN)
Lagomorpha (zečevi)	<i>Lepus europaeus</i>	obični zec	LC (IUCN), BERN (Appendix III)
Artiodactyla (papkari)	<i>Capreolus capreolus</i>	srna	LC (IUCN)
	<i>Rupicapra rupicapra balcanica</i>	balkanska divokoza	LC (IUCN), BERN (Appendix II), EU habitat Directive (Annex II, Annex IV), NATURA 2000 vrsta
	<i>Sus scrofa</i>	divlja svinja	LC (IUCN)
Carnivora (mesojedi)	<i>Canis lupus</i>	sivi vuk	LC (IUCN), BERN (Appendix II), EU Habitat Directive (Annex II, Annex IV, Annex V), CITES (Appendix I, Appendix II), Natura 2000 vrsta,
	<i>Vulpes vulpes</i>	lisica	LC (IUCN)
	<i>Ursus arctos</i>	mrki medvjed	VU (IUCN), BERN (Appendix II), EU Habitat Directive (Annex II, Annex IV), CITES (Annex I, Annex II), NATURA 2000 vrsta
	<i>Mustela nivalis</i>	mala lasica	LC (IUCN), BERN (Appendix III)
	<i>Mustela putorius</i>	tvor	LC (IUCN), Bern (Appendix III), EU Habitat Directive (Annex V)
	<i>Martes martes</i>	kuna zlatica	LC (IUCN), Bern (Appendix III), EU Habitat Directive (Annex V)
	<i>Martes foina</i>	kuna bjelica	LC (IUCN), Bern (Appendix III), CITES (Appendix III)
	<i>Meles meles</i>	jazavac	LC (IUCN), BERN (Appendix III)
	<i>Lutra lutra</i>	vidra	NT (IUCN), SI. list CG 76/06, Bern (Appendix II), EU Habitat Directive (Annex II, Annex IV), CITES (Appendix I), NATURA 2000 vrsta

	<i>Lynx lynx balcanicus</i>	balkanski ris	EN (IUCN), BERN (Appendix II), EU Habitat Directive (Annex II, Annex IV), CITES (Appendix II), NATURA 2000 vrsta
--	-----------------------------	---------------	--

Legenda: LC - Least concern (najmanja briga); NT - Near threatened (skoro ugrožena); VU - Vulnerable (ranjiva); EN - Endangered (ugrožena)

2.2. STVORENE VRIJEDNOSTI

2.2.1. Kulturno-istorijsko nasljeđe

Materijalno kulturno nasljeđe Nacionalnog parka „Durmitor“, sa neposrednim okruženjem, karakterišu arheološki lokaliteti, obilje nekropola sa stećcima, sakralna arhitektura sa tri manastira u kanjonu Tare i stambeno i privredno narodno graditeljstvo.

Na osnovu postojećeg stanja arheoloških nalazišta, potencijalnih i zakonom zaštićenih kulturnih dobara i tradicionalne arhitekture, može se konstatovati da je materijalna kulturna baština Durmitora slabo istražena, devastirana i nevalorizovana.

Svjedočanstva ranijih kultura uglavnom su skoncentrisana u kanjonskoj dolini Tare. Lokaliteti Šalintrača i Đurova pećina u Gornjoj Dobrilovini, Šaranska pećina u Podima, ostaci ilirske gradine u Leverima, ostaci rimskog svetišta sa uklesanim paganskim žrtvenikom posvećenom orijentalnom božanstvu Mitri, nekropole stećaka u Tepcima, Bačevniku, Begovoj ravni, Premćanima i na Žugića luci, srednjovjekovno utvrđenje Pirlitor, ne istraženi su, naučno nevalorizovani i nezaštićeni.

Na prostoru Parka i užem okruženju brojne su srednjovjekovne nekropole, koje mještani nazivaju "grčka" ili "rimska" groblja, sa obiljem stećaka iz XIV i XV vijeka. Najvrednije nekropole stećaka, sa dekorativnom plastikom, ljudskim i životinjskim figurama i scenama lova, nalaze se u zaštitnoj zoni Parka u Novakovićima, kod Ribljeg jezera i u Barama Žugića. Oba lokaliteta, zajedno sa nekropolom kod Šćepan polja u opštini Plužine, zbog reprezentativnosti i vanrednog značaja, 2016. godine upisani su na UNESCO listu svjetske baštine.

Sakralnu arhitekturu Durmitorskog kraja karakterišu skromne crkve jednostavne arhitekture u okolnim selima Međužvalju, Kršu, Tepcima, Maloj Crnoj Gori i Novakovićima, podignute u prvoj polovini i krajem XIX vijeka. Zidane u duhu narodnog graditeljstva, jednobrodne su osnove, sa zvoncima na preslicu. Među njima, status kulturnog dobra do sada ima samo crkva Sv. Preobraženja u centru Žabljaka.

U kanjonu Tare nalaze se tri manastira Sv. Đorđa u Dobrilovini, Uspenja Bogorodice u Dovolji i Sv. Arhandela Mihaila u Đurđevića Tari, nastali u periodu od XV do XVII vijeka. Osim visokog duhovnog i vjerskog značaja, imali su važnu ulogu u prosvjetiteljstvu i oslobodilačkoj borbi naroda ovog područja.

Prilikom obnove Tarskih manastira, krajem XX i tokom prve decenije XXI vijeka, nepoštovanjem planske dokumentacije i konzervatorskih načela, devalvirane su izvorne karakteristike ovih kulturnih dobara. Drastičan primjer devastacije predstavlja konak neprimjerenih dimenzija i materijala izgrađen u samoj porti manastira Dobrilovina.

Programom zaštite i očuvanja kulturnih dobara Crne Gore, koji Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta sprovodi kontinuirano od 2014. godine, rade se konzervatorski projekti i izvode konzervatorske mjere na najugroženijim kulturnim dobrima. Kada se steknu uslovi uradiće se

projekti, na osnovu kojih će se sprovesti mjere zaštite i na manastirskim kompleksima u kanjonu Tare.

Izuzetno graditeljsko djelo arhitekture XX vijeka, simbol kanjona rijeke Tare, monumentalni most na Đurđevića Tari, građen 1937-40. godine, još uvijek nema status kulturnog dobra.

JP za nacionalne parkove Crne Gore je prosljedilo Upravi za zaštitu kulturnih dobara inicijative za uspostavljanje zaštite Mosta na Đurđevića Tari 2015. godine i lokaliteta Mitreum - svetilišta boga Mitre u Lever Tari 2016. godine. Obje inicijative su prihvaćene od strane nadležne institucije, koja je započela izradu elaborata o valorizaciji kulturnih vrijednosti ova dva značajna objekta materijalne baštine NP Durmitor.

Autohtono stambeno i privredno graditeljstvo sve više nestaje, potisnuto novogradnjom i upotrebom modernih materijala. Pojedinačni sačuvani primjeri graditeljstva najčešće su van upotrebe, u fazi propadanja.

U svrhu zaštite tradicionalnog graditeljskog naslijeđa Durmitora ne postoje sveobuhvatne studije, jer se ozbiljnim istraživanjem i valorizacijom u ovoj oblasti nauka slabo bavila.

Tabela 9: Nepokretna i potencijalna kulturna dobra

NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U NACIONALNOM PARKU				
Naziv kulturnog dobra	Lokacija / mjesto	Opština	Zaštićeno	
Manastir Dobrilovina	Dobrilovina	Mojkovac	1952.	
Manastir Sv. Arh. Mihaila	Đurđevića Tara	Pljevlja	1989.	
Manastir Dovolja	Premćani	Pljevlja	1957.	
Crkva Sv. Preobraženja	Žabljak	Žabljak	1970.	
Spomenik Tripku Džakoviću	Budečevica	Žabljak	1985.	
NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U ZAŠTITNOJ ZONI PARKA POD UNESCO ZAŠTITOM				
Nekropola stećaka „Grčko groblje“, Riblje jezero	Novakovići	Žabljak	2013.	2016.
Nekropola stećaka Žugića Bare	Novakovići	Žabljak	2013.	2016.
POTENCIJALNA NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U PARKU I ZAŠTITNOJ ZONI				
Pirlitor	Međužvalje	Žabljak	NP	
Mitreum	Lever Tara	Pljevlja	NP	
Most na Tari	Budečevica	Pljevlja Žabljak	NP	
Crkva Sv. Đorđa	Međužvalje	Žabljak	NP	
Crkva Sv. Nikole	Tepca	Žabljak	NP	
Spomen kuća Raonića	Đurđevića Tara	Pljevlja	NP	
Crkva Sv. Đorđa	Novakovići	Žabljak	ZNP	
Crkva Sv. Spasa	Mala Crna Gora	Žabljak	ZNP	
Crkva Sv. Preobraženja	Krš	Žabljak	ZNP	
Spomenik palim borcima, žrtvama fašizma	Žabljak	Žabljak	ZNP	
Bistričke vodenice	Bistrica	Mojkovac	ZNP	
Pišćensko brvno	Pišće	Plužine	ZNP	

Etnografsko naslijeđe

Na cijelom prostoru Nacionalnog parka Durmitor, očuvan je relativno značajan broj objekata autentičnog tradicionalnog graditeljstva. Na selu su dominantni tipovi kuća od kamena, ili od brvana i kamena sa strmim krovnim pokrivačem od šindre, šegane daske ili klisa. U katunima - ljetnjim stanovima čobana na planini i vatanima - zimskim stanovima, u upotrebi su kolibe sa pomoćnim objektima za vođenje stočarske ekonomije (mljekari, jatare, kućare, torovi i dr.).

Decenijama unazad stari objekti se najčešće obnavljaju neadekvatno, bez poštovanja tradicionalnih formi i graditeljskih materijala ali je uočeno i da se poslednjih godina otpočelo i sa primjerima poštovanja tradicionalne izgradnje objekata.

Durmitorski kraj je prepoznat po stočarstvu i zemljoradnji kao osnovnim djelatnostima seoskog stanovništva. Pored toga ponegdje je očuvana tradicija ručnog tkanja (ćilimi, guberi, ponjave, prekrivke, pokrivači, torbe i sl.).

Značajno mjesto u kulturi stanovništva ovog područja zauzima nematerijalna kulturna baština, specifičnost jezika, običaja i vjerovanja. Usmena tradicija, koja je pravi izraz životne stvarnosti u prošlosti, prožima i savremeni život. Običaji su nasljeđivani i prenošeni generacijama. Evidentno je bogatstvo duhovnog stvaralaštva, kako proznog tako i onog u stihu. Područje NP Durmitor i danas je prostor u kome junačke pjesme imaju žive stvaraoce i publiku.

2.2.2. Socio-ekonomske odlike

NP Durmitor raspolaže sa bogatstvom resursa i potencijala bitnim za razvoj turizma, riječ je o jedinstvenom, geografskom, demografskom i ekonomskom prostoru Crne Gore.

Najvažniji ciljevi socio-demografskog razvoja su: zaustavljanje depopulacije i degradacije seoskih naselja i obezbjeđivanje ekonomskog, zdravstvenog, i kulturnog načina života u njima.

Strukturne promjene u razvoju NP Durmitor zasnivaju se na prirodnim i socio ekonomskim resursima ovog prostora, i na strateškim opredjeljenjima razvoja Crne Gore. U narednom periodu potrebno je pospješiti buduća demografska i socijalna kretanja, zaustaviti negativne migracione tokove.

Ekonomski i privredni razvoj ovog područja bio je dosta usporen i kretao se ispod državnog prosjeka. Dosadašnji razvoj NP Durmitor opredjeljivali su različiti faktori: geografski položaj, klimatski uslovi, prirodno ambijentalne vrijednosti, položaj u odnosu na okruženje kao i društveno-ekonomski procesi i promjene.

2.2.3. Stanovništvo, demografija i naselja

Nacionalni park Durmitor zahvata djelove pet opština: Žabljak, Pljevlja, Plužine, Šavnik i Mojkovac.

U Parku postoji sedam naselja koja pripadaju teritorijama opština Žabljak, Pljevlja i Mojkovac. Prema popisu iz 2011. godine, u naseljima na prostoru Parka živi 448 stanovnika. Za očekivati je da na sljedećem popisu taj broj bude značajno manji, s obzirom na činjenicu da je prisutna stalna migracija stanovništva iz sjevernog regiona prema Podgorici i crnogorskom primorju. Na osnovu prethodne analize jedinu demografsku stabilnost pokazuje selo Đurđevića Tara (migracije su zaustavljene dijelom i zbog pojačanih preduzetničko-turističkih aktivnosti prethodnih godina).

Prema popisu stalno stanovništvo u ovim naseljima je raspoređeno na sljedeći način:

- U žabljачkoj opštini to su sela: Mala Crna Gora sa 53 stalna stanovnika, Tepca sa 61 stalnim stanovnikom i Rasova sa 30 stalnih stanovnika.
- U pljevaljskoj opštini to su sela: Lever Tara sa 56 stalnih stanovnika, Đurđevića Tara sa 147 stalnih stanovnika, kao i Prenčani sa 49 stalnih stanovnika.
- U Opštini Mojkovac, selo Dobrolovina ima 53 stalna stanovnika.

Donošenjem Zakona o nacionalnim parkovima (Sl. list br.28/14), iz granica nacionalnog parka izdvojen je veći broj naselja, a to su: Razvršje, Motički gaj, Poljana, Virak, Javorje, Kovačica, Pašina voda i Ivan do, a samim tim smanjen je i broj stanovnika koji živi na području nacionalnog parka Durmitor.

2.2.4. Privredne i društvene djelatnosti

Privreda opštine Žabljak zasniva se na turizmu, poljoprivredi, drvnoj industriji i drugim pratećim, uslužnim djelatnostima. U drugim opštinama koje zahvataju prostor NP Durmitor, situacija je gotovo identična. Nakon proglašenja Parka prirode Piva na teritoriji opštine Plužine došlo je do značajnog povećanja turističkog prometa i usluga.

U cjelini, realni sektor koji se bazira na proizvodnji nove vrijednosti nije razvijen, izuzev primarne obrade drveta, tako da su poljoprivreda i turizam osnovni izvor prihoda lokalnog stanovništva. Turizam zasnovan na priodi poslednjih godina dobija na zamahu, ali izostaje adekvatna i razvijena poljoprivredna proizvodnja, jer se njome uglavnom bave staračka domaćinstva i to na ekstenzivnan način. To za rezultat ima vrlo slab plasman poljoprivrednih proizvoda. Domaćinstva koja žive na prostoru parka uglavnom se bave stočarstvom i poljoprivrednom djelatnošću. Stočarstvo je najvažnija grana poljoprivrede na ovom području. Dominacija pašnjaka i livada u poljoprivrednom zemljištu kvalitetna je osnova za ishranu stočnog fonda.

Organska proizvodnja je šansa za razvoj (ekonomski opravdana i ekološki prihvatljiva), ne mali broj preduzetnika posjeduje sertifikat za organsku proizvodnju.

Na prostoru Durmitora pored drvne industrije (drvoprerada), jedan od vidova korišćenja šuma je i sakupljanje šumskih plodova i ljekovitog bilja.

2.2.5. Javna infrastruktura

Bolja saobraćajna infrastruktura preduslov je jačanja sveukupnog, privrednog, kulturnog i socijalnog razvoja NP Durmitor. Realizacijom puta Risan-Žabljak izvršena je integracija sjevernog, središnjeg i južnog regiona, a posebno je dat doprinos povezivanju primorskog i kontinentalnog turističkog područja.

Na prostoru nacionalnog parka nalaze se regionalni putevi: Mojkovac-Đurđevića Tara-Žabljak, Pljevlja-Đurđevića Tara-Žabljak, regionalni put Plužine-Trsa-Žabljak, kao i put Plužine-Nedajno-Mala Crna Gora-Žabljak. Saobraćajno važan za razvoj ovog područja je „Durmitorski prsten“ dug 85km, to je kružni put Žabljak-Sedlo-Trsa-Nedajno-Mala Crna Gora-Žabljak, koji je poslednjih godina asfaltiran.

Pored regionalnih, na prostoru parka i njegovoj gravitacionoj zoni postoje brojni lokalni putevi kojima je omogućena pristupačnost svim naseljenim mjestima u Parku pretežno makadamskog karaktera.

Elektrodistributivna mreža Žabljaka povezana je u prenosni sistem ovog dijela sjeverne Crne Gore. Nadzemnim vodom Pljevlja-Žabljak i Žabljak-Šavnik. Vod od Pljevalja presijeca kanjon Tare u reonu Djurdjevića Tare, a zatim do Žabljaka ide zaštitnom zonom Parka. Pored Žabljaka i sva seoska naselja parka su eletrifikovana.

Žabljak kao turistički centar područja snadbijeva se vodom iz izvorišta „Oko“ i „Mlinski potok“. „Oko“ izvire na koti 1618mⁿv, a vodom ga prihranjuje obližnje Zminje jezero. Kapacitet izvora „Oko“ je (12 l/s) iz podzemne izdani pored Crnog jezera (23 l/s) kaptiranog izvorišta „Sopot“ (5 l/s). Na području Durmitora jedino u Žabljaku postoji izgradjen javni separatan kanalizacioni sistem koji pokriva kompletno gradsko područje.

S obzirom na ograničene potencijale Žabljačkih izvorišta i na ambicije razvoja turizma i ostalih djelatnosti, u Planu potrebno je težiti što efikasnijem sistemu vodovoda sa minimalnim gubicima.

2.2.6. Turistička infrastruktura

Kada je riječ o smještajnim objektima u NPD, u ponudi Parka nalaze se dva planinarska doma. Planinarski dom „Škrka“ kapaciteta 12 ležaja, nalazi se između velikog i malog Škrčkog jezera, na pješačkoj stazi koja vodi do Bobotovog kuka. Planinarski dom „Sušica“ nalazi se pored Sušičkog jezera, u blizini puta koji formira Durmitorski prsten. Dom sadrži četiri dvokrevetne sobe, šank, ognjište i toaletne prostorije. Na prostoru parka nalaze se i dva skloništa (bivaka)

koji nisu predviđeni za duži boravak planinara, već samo kao prenoćište na višednevnim pješačkim turama ili u slučaju loših vremenskih uslova i to: planinarsko sklonište "Lokvice" mogućnost smještaja do 20 osoba i alpinističko sklonište "Karlice" između visokih litica Šljemena i Savinog kuka, kapaciteta 6 -12 ležajeva.

Motel „Radovan luka”, dat je u dugoročni zakup i trenutno je u fazi rekonstrukcije. Budući hotel „Radovan luka” će pored smještajnog (planirane su 22 sobe sa kupatilom), posjedovati i restoranski prostor i kafeteriju.

Na području nacionalnog parka dozvoljeno je kampovanje, odnosno postavljanje šatora, na tačno određenim lokalitetima Žugića Luka, Radovan Luka, Škrka, Dobri do, Sušica, Šarban i Lokvice.

Restoran na Crnom jezeru je u prethodnom planskom periodu izgrađen, u skladu sa svim ekološkim standardima kada je riječ o izgradnji objekta u zaštićenom prirodnom području. Restoran je dat u dugoročan zakup.

U prethodnom planskom periodu izvršeno je renoviranje centra za raftere na Žugića luci. U narednom planskom periodu izvršiće se završna faza kojom će se objekat staviti u funkciji namjene. U sklopu objekta planirana je izgradnja info pulta, kafeterije, kabina za presvlačenje, sobe za nadzornike i toalet.

Na prostoru Parka nalaze se dva kontrolno naplatna punkta i to na putu ka Crnom jezeru i na Vojnom odmaralištu. Planirano je postavljanje kontrolno naplatnih punktova u Dobrom dolu, Todorovom dolu, kao i na polazištu za raftere na Splavištu (II logor), dok će se na Đurđevića Tari u blizini mosta postaviti info pult.

U NP Durmitor postoji 25 uređenih i markiranih pješačko-planinarskih staza različitih dužina i stepena zahtjevnosti.

Tabela 10: Pješačko-planinarske staze

1.	Žabljak – Lokvice – Bobotov kuk
2.	Žabljak – Lokvice – Ledena pećina – Valoviti do – Bobotov kuk
3.	Žabljak – Valoviti do – Bezimeni vrh
4.	Žabljak – Zmijinjje jezero – Ališnica – Planinica – Škrka
5.	Žabljak – Sedlo – Sedlana greda
6.	Žabljak – Bosača – Jablan bara – Crvena greda – Vodeni do – Gologlav – Pašina gomila – Katun – Veliki Štuoc – selo Crna Gora
7.	Žabljak – vidikovac Čurevac
8.	Crno jezero – Lokvice – Velika previja – Terzin bogaz
9.	Crno jezero – Lokvice – Velika previja – Velika kalica – Struga – Crno Jezero
10.	Crno jezero – Lokvice – Trojni prevoj – Bandijerna
11.	Crno jezero – Lokvice – sagorele ploče – Minin bogaz
12.	Crno jezero – Mioč poljana – Korita – Savina voda – Savin kuk
13.	Crno jezero – Mioč poljana – Panalj – Čista strana - Šljeme
14.	Crno jezero – Struga – Mali Međed – Veliki Međed
15.	Crno jezero – Struga – Velika kalica – Velika previja – Veliki Međed
16.	Crno jezero – Struga – velika kalica – Velika previja – Terzin bogaz
17.	Rampa - Barno jezero – Zminje jezero – Planinica – Škrka - Sušica
18.	Sedlo – Surutka – Dobri do – zeleni vir – Bobotov kuk
19.	Valoviti do – Ališnica
20.	Savin kuk – Šljeme
21.	Dobri do – Škrčko ždrijelo – Prutaš – Škrčka jezera
22.	Dobri do – Škrčko ždrijelo – Škrčka jezera
23.	Todorov do – Prutaš
24.	Selo Crna Gora – Vodice – Poljica – Međeđi do – Suvi klek – Botun –Škrka
25.	Selo Crna Gora – Sušičko jezero – Kanjon Sušice – Skakala – Škrka

U parku postoje jedna edukativna i dvije tematske staze opremljene informativnim tablama i odgovarajućim odmorišnim mobilijarom. Park ima i dvije kružne, uređene i markirane staze za planinski biciklizam, težeg stepena zahtjevnosti.

Tabela 11: Staze za planinski biciklizam

1. Žabljak – Virak – Pašina voda - prevoj Sedlo – Dodri do –Trsa – Nedajno– Sušičko jezero – Crna Gora – vidikovac V. Štuoc (1962) – Poljane - Žabljak
2. Žabljak – Bare Žugica – Riblje jezero – Vražje jezero – Javorje - Žabljak

Pored navedenih postoji više „cross contry“ dionica, među kojima se izdvaja kružna staza od Crnog jezera do Zminjeg jezera i Mlinskog potoka, kao i „freeride“ staza – „Crno jezero“. Postojeće staze su u dosta dobrom stanju i opremljene su informativnim tablama, smjerokazima i markacionim stubićima sa piktogramima.

U toku zimske turističke sezone, posjetiocima je na raspolaganju uređena i markirana staza za hodanje na krpljama. Staza polazi od Ski centra Savin kuk do Crnog jezera.

U Parku postoje dva vidikovca: Ćurevac i Nedajno.

Panoramski put povezuje grad Žabljak, ski centar Štuoc, kanjon rijeke Sušice, selo Nedajno, Pivsku planinu i visoravan, selo Trsu, lednička jezera Valovito, Modro i Pošćensko, najpoznatije planine Prutaš i Sedlo, Jezersku visoravan i ski centar Savin kuk. Kružni put je dug 76 km (83 km sa vidikovcem Ćurevac) i prolazi kroz NP Durmitor i Park prirode Piva. Na panoramskom putu se nalazi sistem informativnih tabli i odmorišni mobilijar. Za obilazak ture snimljen je i audio vodič koji je dostupan na www.panoramski.putevi.montenegro.travel

2.2.7. Informativni i edukativni sadržaji za posjetioce

U nacionalnom parku nalaze se dva centra za posjetioce u kojima se mogu se dobiti informacije o prirodnim i kulturnim vrijednostima Parka, turističkim ponudama, atrakcijama, manifestacijama i sl.

U Centru za posjetioce koji je smješten u Upravnoj zgradi nacionalnog parka Durmitor nalazi se bogata prirodnjačka zbirka, u kojoj dominiraju dermopreparati karakterističnih predstavnika sisara i ptica, kolekcija faune insekata (entomofauna), kao i geološka zbirka. U Centru se nalaze i multimedijalna sala kapaciteta 35 sjedišta, manji galerijski prostor i suvenirnica. Centar raspolaže i manjim brojem eksponata-lovački trofeji, koji su kao poklon parku u vrijeme njegovog osnivanja dati od strane tadašnjeg Predsjedništva SFR Jugoslavije. Ovi eksponati se ne nalaze u stalnoj izložbenoj postavci centra. Nedostatak ovog Centra je isuviše mali prostor za izvođenje edukativnih programa ili osmišljavanje novih postavki. Takođe, nedostatak biblioteke i pratećih sadržaja koji pomažu naučnoistraživački rad i izradu naučnih, doktorskih i magistarskih radova, nameću potrebu rekonstrukcije i adaptacije donje etaže Upravne zgrade nacionalnog parka u kojoj se nalazi centar za posjetioce.

Na edukativnoj stazi oko Crnog jezera nalazi se centar za posjetioce posvećen turističkim aktivnostima u parku, s posebnim akcentom na pješačke i biciklističke staze. U okviru ovog centra je i etno soba, u kojoj je predstavljen život i tradicionalan način privređivanja ljudi s područja parka. Posebno dizajniran prostor namijenjen je izvođenju edukativnih radionica i programa za učenike. U sklopu centra nalazi se i suvenirnica.

U Parku postoje jedna edukativna i dvije tematske staze. Edukativna staza oko Crnog jezera dužine oko 4 km, opremljena je informativnim i edukativnim tablama i odgovarajućim odmorišnim mobilijarom. Tematska staza - „Staza mlinova“, dužine oko 3 km opremljena je sa dvije informativne table, 14 manjih tabli koje upućuju na ostatke nekadašnjih mlinova i jednom tablom koja upućuje na nekadašnju strugaru. Tematska staza „Kanjon Tare – Život na ivici i

vječita inspiracija“, opremljena je sa dvanaest informativnih tabli, smjerokazima, odmorišnim mobilijarom, a na stazi se nalaze i uređeni vidikovci „Brojila“ i „Soa“.

Radi bolje pristupačnosti posjetiocima, u parku postoji sistem informativnih i edukativnih tabli, koje upućuju i informišu posjetioce o prirodnim i kulturnim vrijednostima parka i njegovoj turističkoj ponudi. Table se nalaze na lokalnom putu od Žabljaka prema Crnom jezeru, u dvorištu Upravne zgrade parka, kao i na edukativnim i tematskim stazama. Najavne table dobrodošlice nalaze se na putnom pravcu Mojkovac-Žabljak i Nikšić-Žabljak.

U Parku se sprovode edukativni programi usmjereni prema školskoj populaciji, posjetiocima i lokalnom stanovništvu, organizovanjem edukativnih i tematskih radionica, stručnih predavanja, edukativnih šetnji, obilježavanjem značajnih ekoloških datuma ili organizovanjem različitih akcija (čišćenja, pošumljavanja i sl.). Osnovne informacije o Parku, njegovim prirodnim i kulturnim vrijednostima i turističkoj ponudi dostupne su posjetiocima putem informativnih i edukativnih tabli, promotivnom materijalu, veb sajtu Nacionalnih parkova Crne Gore www.nparkovi.me, kao i mobilnoj aplikaciji.

2.3. SARADNJA SA I DOMAĆIM I MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA

2.3.1. Saradnja sa domaćim organizacijama i lokalnim zajednicama

U prethodnom planskom period ostvareni su vrlo dinamični i mjerljivi rezultati po pitanju saradnje sa domaćim organizacijama i svim relevantnim zainteresovanim subjektima sa područja parka i njegovog šireg okruženja. S tim u vezi veliku ulogu u poboljšanju stanja, boljeg i jasnijeg razumijevanja upravljačkih procesa na relaciji upravljač-lokalna zajednica imao je Socio- ekonomski savjet Parka, koji je formiran 2015. godine u svih pet nacionalnih parkova. U periodu od 2016. do 2020. godine održano je ukupno šest sjednica ovog savjetodavnog tijela sa predstavnicima lokalnih zajednica, lokalne samouprave, lokalne turističke organizacije, predstavnici turističke privrede, predstavnicima renomiranih turističkih agencija koje organizovano dovode turiste u NP Durmitor, predstavnicima akademske zajednice, udruženjima raftera, NVO organizacije zadužene za zaštitu prirode i održivog turizma i dr. Mjerljivi parametri unaprjeđenja stanja i kvaliteta saradnje NP Durmitor i lokalnih struktura u naznačenom periodu ogledaju se u sljedećim činjenicama:

- Zajedničkim aktivnostima unaprijeđen je kvalitet turističke ponude Parka i šireg okruženja;
- JPNPCG i NP Durmitor su u saradnji sa domaćim i međunarodnim institucijama i organizacijama sprovodili ekološke i edukativne manifestacije sa ciljem unaprijeđenja svijesti o značaju vrijednosti parka i prirode;
- U saradnji sa NTO Crne Gore i lokalnim turističkim organizacijama, Park je promovisan na širem regionalnom i međunarodnom turističkom tržištu;
- Uspostavljeni su konkretni oblici saradnje sa agencijama i privrednim subjektima koji posluju na prostoru Parka;
- Evidentno je smanjen prethodni jaz na realaciji upravljač-lokalne zajednice i uspostavljen partnerski odnos u brojnim segmentima;
- U saradnji sa Upravom policije, i nadležnim državnim inspekcijama ostvareni su vidljivi rezultati na kontroli i sprječavanju svih protivpravnih aktivnosti;
- Obezbjedeđeno je (u skladu sa zakonom) participiranje lokalne zajednice u procesima donošenja planova i njihove implementacije u praksi;
- JPNPCG i NP Durmitor su u skladu sa svojim mogućnostima i zakonskim procedurama pomogali lokalnoj zajednici kroz različite forme o oblike (od obezbjeđivanja lokalnog stanovništva drvima za ogrev, sanaciji lokalnih puteva, omogućavanju adekvatnog ambijenta za efikasnije poslovanje određenih subjekata koji se bave turizmom i dr).

2.3.2. Saradnja sa međunarodnim i regionalnim organizacijama

NP Durmitor je, posredstvom JPNPCG, član Međunarodne unije za zaštitu prirode (IUCN), koja predstavlja krovnu organizaciju za zaštitu prirode na svjetskom nivou, a čije se upravljačke mjere za zaštićena područja i načini klasifikacije zaštićenih prirodnih područja uzimaju kao referentni u mnogim državama Evrope i širom svijeta.

NP Durmitor je dio mreže „Parkova Dinarida – mreže zaštićenih područja Dinarida“, a u okviru JPNPCG ostvarena je saradnja koja će se nastaviti i u narednom planskom periodu.

Krajem 2019. godine potpisana je Povelja o bratimljenju NP Durmitor sa NP Švarcvald u Njemačkoj, što će doprinjeti promocija razmjeni iskustava u zaštiti prirodnih dobara.

U narednom planskom periodu unaprijediće se saradnja sa nacionalnim parkovima evropskih zemalja, kao i saradnja na regionalnom nivou. Pored uobičajenih oblika saradnje i razmjene iskustava insistiraće se na zajedničkom prijavljivanju ka evropskim fondovima za prekograničnu saradnju, a sve u cilju zaštite, razvoja i očuvanja, monitoringa rijetkih, konzervacije zaštićenih biljnih i životinjskih vrsta i staništa, edukacije, istraživanja, promotivnih aktivnosti i unaprjeđenja infrastrukture Parka.

2.4. ZONIRANJE NP DURMITOR

Prostornim planom posebne namjena za Nacionalni park Durmitor dati su režimi korišćenja i uređenja prostora i izvršeno je zoniranje Nacionalnog parka, na osnovu koga se ostvaruje zaštita prirodnih vrijednosti uz optimalno korišćenje i funkcionisanje prostora Nacionalnog parka:

Zona I stepena zaštite – stroga zaštita gdje su uključeni predjeli sa izuzetnim značajem sačuvanog prirodnog stanja i ambijentalnih i pejzažnih vrijednosti. To su strogi prirodni rezervati prašume jele i smrče u slivu Mlinskog potoka (oko 10ha), šuma crnog bora Crna Poda (oko 60 ha), Barno jezero sa okolinom (oko 35 ha), Zabojsko jezero sa najužom okolinom (oko 40 ha), sliv Škrčkih jezera sa užom dolinom Sušice od Sušičkog jezera do kanjona Tare (oko 2.360 ha) i speleološki rezervat Surutka-Vjetrena brda (850 ha).

Ukupna površina pod strogom zaštitom iznosi oko 3.400 ha, što je oko 11% površine NP.

Osnovna namjena ovih predjela je naučno-istraživačka i edukativna, a osnovni cilj zaštite je održavanje postojećih ekoloških procesa u neizmijenjenom stanju i održavanje raznovrsnosti genetskog fonda.

U ovim zonama su zabranjeno je: unošenje autohtonih vrsta flore i faune, sječa stabala, grana, drveća i žbunja, uklanjanje vjetrolomova, vjetrolomova, šušnja, zemlje, kamena i drugog materijala, izvođenje svih vrsta građevinskih i drugih radova, ispaša stoke, sakupljanje plodova, ljekovitog bilja, trave, mahovine, pečuraka; lov, ubijanje ili sakupljanje bilo koje vrste faune, uključujući i insekte osim u naučne svrhe; upotreba bilo kakvih hemijskih otrova i đubriva.

U rezervatima se mogu obavljati samo naučno-istraživačke i edukativne aktivnosti, aktivnosti unaprjeđenja i uređenja prirode i prirodnih vrijednosti po posebnim programima istraživanja i uređenja za svaki pojedinačni rezervat.

Uz ulaze u rezervate na pogodnim lokacijama mogu se graditi i trajniji objekti u funkciji istraživanja i uređenja rezervata (u skladu sa programima istraživanja i uređenja rezervata). Kretanje posjetilaca kroz ovu zonu mora se odvijati bez veće buke i u grupama sa vodičem.

Zona II stepena zaštite - aktivna zaštita obuhvata posebne rezervate prirode Crno jezero sa šumama u neposrednoj okolini (oko 800 ha) i kanjon rijeke Tare, bez naselja: Tepca, Lever i Đurđevića Taru, Gornja i Donja Dobrilovina (oko 13.800 ha). Osim navedenih rezervata obuhvata i područja svih spomenika prirode kao i masiv Durmitora u užem smislu sa travnatim površinama, rijetkim endemičnim vrstama, šumom bora krivulja, šumske komplekse i na prelazu

iz kanjona Tare u Durmitor veliki broj ledničkih cirkova i valova, kao i vrhova preko 2000 MNV. Zona ove posebne zaštite u manjem djelu presijeca dolinu Sušice – put za Nedajno. Površina pod ovom zonom iznosi 25.400 ha ili 75% nacionalnog parka.

U ovoj zoni dozvoljava se ograničeno i strogo kontrolisano korišćenje koje može da omogući poboljšanje stanja ili prezentaciju bez posljedica. Tako je u kanjonu Tare omogućeno splavarenje (do 30 splavova nedjeljno) i kajakaštvo, sportski ribolov, te pješačenje sa razgledanjem i fotografisanjem prirodnih fenomena. U kanjonu se mogu podizati logori i kampovi, kao i prilazni putevi do naseljenih mjesta, te mostovi i prijelazi ka Đavoljim Lazama, Premćanima i Leverima.

U zoni rezervata nije dozvoljena promjena režima voda usljed hidrotehničkih zahvata, zagađivanje voda otpadnim materijama, korišćenje prirodnih dobara u privredne svrhe, rudarstvu i poljoprivredi, izgradnja objekata, korišćenje materijala u bilo kakve svrhe koje mogu dovesti do narušavanja pejzažno-ambijentalnih karakteristika prostora ili promjena ravnoteže ekosistema, prikupljanje i uklanjanje biljnog otpada (lišće, grane i palo drveće) sa šumskog tla. U masivu Durmitora i dijelu jezerske površi su dozvoljene aktivnosti: očuvanja pejzažno-ambijentalnih vrijednosti prostora, zaštite flore i faune, zaštite voda; uzgoj šuma podrazumijeva sanitarnu sječu u ograničenim razmjerama, izvlačenje izvala i vjetrolomova, liječenje oboljelih vrsta i otvaranje isključivo službenih puteva; turistička posjeta odvijace se po strogo utvrđenim pješačkim i kolskim stazama sa kontrolisanim brojem posjetilaca; drva za loženje na posebno određenim mjestima u logorima, moguće je sakupljati od rječnih naplavina i izuzetno od suvog granja u okolnoj šumi; u granicama parka na toku rijeke Tare je dozvoljen sportsko-rekreativni ribolov i to u zonama koje definiše ribarska osnova; sječa šume nije dozvoljena osim u posebnim uslovima, u neposrednoj okolini stalnih naselja, za potrebe lokalnog življa. Ovu aktivnost mora pratiti čuvarska služba NP uz kontrolisano izdavanje dozvola.

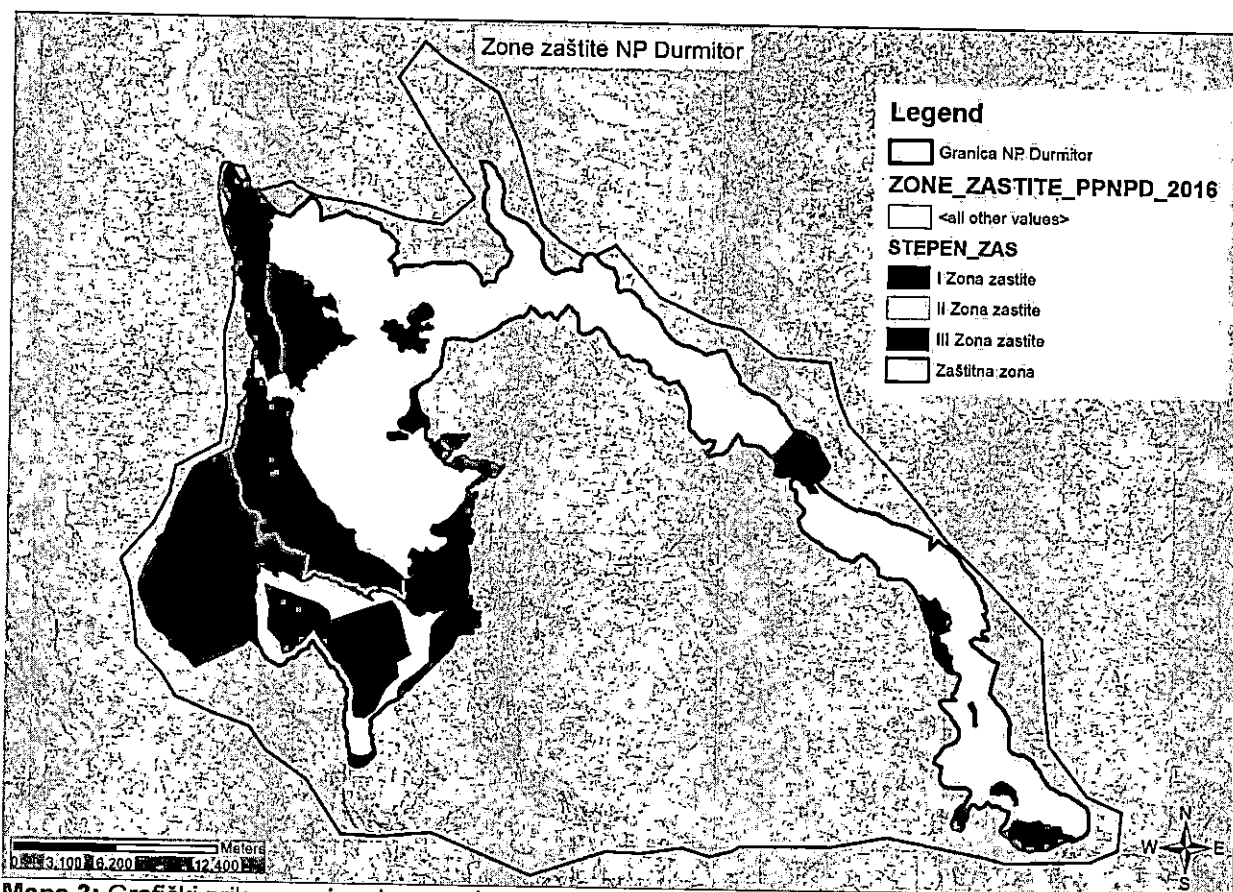
Zona III stepena zaštite - održivo korišćenje obuhvata sve preostale djelove parka koji ne pripadaju I i II zoni zaštite. Ukupna površina ove zone je 5200 ha, odnosno 14% površine Parka.

U ovoj zoni su sačuvane vrijednosti prirodnih elemenata, ali je prisutno antropogeno djelovanje (naselja, poljoprivreda, šumarstvo, turizam, saobraćajna i tehnička infrastruktura). Dozvoljava se selektivno i ograničeno korišćenje uz kontrolisane aktivnosti u prostoru, ako su usklađene sa funkcijama ili vezane za tradicionalne djelatnosti ili stanovanje, kao i ograničena turistička izgradnja, sve u cilju zaštite pejzažno-ambijentalnih vrijednosti. U III zoni zaštite nalaze se najpogodniji tereni za zimske sportove i rekreaciju (Savin kuk, Šljeme, Mali i Veliki Štuoc).

U ovoj zoni nalaze se skoro svi katuni, koji pored osnovne stočarske, mogu imati i turističke funkcije. Ovaj vid zaštite se primjenjuje u atarima naselja, poljoprivrednim površinama, turističkim punktovima, rekreativnim zonama i infrastrukturnim koridorima.

Zaštitna zona

Nalazi se van granica nacionalnog parka, ali čini sa njim prirodnu cjelinu. Preporuke za izgradnju, uređene i korišćenje prostora zaštitne zone date su u okviru PPPN za Durmitorsko područje.

Mapa 3: Grafički prikaz nacionalnog parka sa režimima zaštite

2.5. UPRAVLJANJE I SPROVOĐENJE MJERA ZAŠTITE

Koncepcija upravljanja prirodnim resursima nacionalnih parkova temelji se na potrebi zaštite, uređenja i korišćenja resursa, na način da se ne ugrozi ekološka ravnoteža postojećih ekosistema. S tim u vezi, na prostoru Parka dozvoljene su samo one aktivnosti koje ne ugrožavaju izvornost biljnog i životinjskog svijeta i vegetacije, te njegove hidrografske, geomorfološke i pejzažne vrijednosti.

Zaštita biodiverziteta ogleda su u očuvanju visokog specijskog i ekosistemskog diverziteta, koji masiv Durmitora čine centrom biološke raznovrsnosti. U nedostatku novijih naučno-istraživačkih podataka o stanju populacija pojedinih značajnih biljnih vrsta, zajednica i staništa, i još uvijek nezavršenom procesu proglašenja značajnih habitata na osnovu evropske Direktive o staništima (Natura 2000), kojim bi se sprovele konkretne upravljačke mjere, rad stručne službe biće i dalje usmjeren ka sticanju novih saznanja neophodnih u implementaciji mjera zaštite. Prioritet imaju nacionalno značajne vrste, osjetljive vrste flore i faune po IUCN kategorizaciji, ranjivi ekosistemi i identifikovani habitati po osnovu Bernske konvencije i EU Habitat direktive.

Neophodna mjera zaštite u sistemu upravljanja zaštićenim dobrima je rad sa javnošću, odnosno podizanje svijesti o značaju očuvanja i održivog korišćenja prirodnih resursa i vrijednosti biodiverziteta.

2.5.1. Upravljanje prirodnim resursima

Shodno Zakonu o zaštiti prirode i Zakonu o procjeni uticaja na životnu sredinu, JPNPCG je participiralo davanjem mišljenja na radnje, aktivnosti i djelatnosti, kao i davanjem mišljenja na procjene uticaja i strateške procjene uticaja na planirane projekte na području nacionalnog parka, kako prema Agenciji za zaštitu prirode i životne sredine, tako i prema opštinama koje gravitiraju ka području Parka.

U cilju zaštite prostora od nastajanja nelegalnih odlagališta otpada na području Parka, preduzete su mjere koje su definisane kroz Strateška dokumenta koja se tiču upravljanja otpadom - Državni plan upravljanja otpadom i lokalni planovi za upravljanje komunalnim i neopasnim građevinskim otpadom, kao i kroz Zakon o upravljanju otpadom i Zakon o komunalnim djelatnostima.

Kada je u pitanju upravljanje vodnim resursima, vodosnabdijevanje Žabljaka se može ocijeniti kao nezadovoljavajuće, zbog nedovoljnog kapaciteta izvorišta, gubitaka u vodovodnoj mreži, a dijelom i zbog neodgovornog korišćenja vode samih potrošača. Postojećim vodovodnim sistemima pokriveno je područje na kojem živi 88% stanovnika opštine Žabljak.

Na ovom području identifikovana su dva vodovodna sistema i to za područje Žabljaka i za područje Njegovuđe, a postoje i manji seoski vodovodi. Žabljak se vodom snabdijeva iz Crnog jezera što predstavlja potencijalnu opasnost za nivo vode ovog ledničkog jezera. Imajući u vidu značaj ovog vodnog tijela kao i podzemnih voda na području Parka, potrebno je vršiti nadzorni monitoring kvantiteta i operativni monitoring kvaliteta podzemnih voda.

Prostor NP Durmitor i njegova zaštitna zona ne raspolažu ekonomski isplativim rudnim bogatstvom. Jedino su u morenskim nanosima bogata ležišta šljunka.

Iako su na prostoru Parka i u njegovim zaštitnim zonama otkrivene pojave i ležišta nekih metalčnih i nemetalčnih mineralnih sirovina, ne postoje mogućnosti za njihovu ekonomski isplativu eksploataciju. Ekonomski su isplativa ležišta bentonitskih glina u zoni Donja Bukovica - Bare-Krnja Jela, šljunkovi u fluvio-glacijalnim nanosima najviše na površi Jezera. Svi ovi lokaliteti su uglavnom u zaštitnoj zoni nacionalnog parka. Cijelo područje Parka i njegove zaštitne zone bogato je krečnjacima različitih boja i kvaliteta, koji se najčešće mogu koristiti kao tehnički kamen, mada nije isključena i upotreba u dekorativne svrhe, pogotovo što postoje realni uslovi za njegovo pronalaženje. Majdani građevinskog materijala su i potencijalna opasnost za narušavanje vrijednosti nacionalnog parka i zaštitne zone.

Razvoj održivih vidova turizma uslovljava neophodnost organizacije korišćenja prostora na održivi način. Pored opštih zahtjeva zaštite životne sredine, neophodno je očuvati funkcionalnu cjelovitost prirodnih procesa u okviru zaštićenog prostora.

Upravljanje između ostalog ima za cilj i održavanje tradicionalnih antropogenih ekosistema, održivo upravljanje njima, kao i očuvanje materijalne i nematerijalne kulturne baštine.

Korišćenje zemljišta u nacionalnom parku zahtijeva oprezno sprovođenje svih mjera zaštite bez obzira na karakter vlasništva. Određivanje namjene površina zemljišta mora biti usaglašeno sa režimom zaštite prirodnih područja.

Na osnovu Programa objekata privremenog karaktera za područje NP Durmitor koji donosi Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, dati su uslovi za korišćenje prostora (zemljišta) za izgradnju i postavljanje privremenih objekata u skladu sa režimima, kriterijumima, smjernicama i namjenama površina. Program se donosi na period od pet godina, a cilj Programa je zaštita prirodne baštine, pejzaža i kulturnih dobara koje čine izuzetne vrijednosti NP Durmitor. Ovim Programom se utvrđuju i određuju pravila kojima se identifikuju područja/lokacije (zone) sa načinom korišćenja lokacija i načinom postavljanja objekata privremenog karaktera. Program sadrži lokacije (zone) i smjernice sa urbanističkim uslovima za postavljanje privremenih objekata (kao i vrste, oblik i dimenzije privremenih objekata).

Upravljanje šumama

Šume u nacionalnim parkovima kategorišu se kao šume posebne namjene. Odlikuju se posebnim rijetkostima ili ljepotama, ili su od posebnog naučnog ili istorijskog značaja, a namijenjene su i za naučna istraživanja, nastavu, odmor i rekreaciju.

Upravljanje šumama u nacionalnom parkovima se razlikuje od upravljanja šumama u dijelu šuma koje su namijenjene održivom gazdovanju i korišćenju. Šumama u NP se upravlja šire, obuhvatnije, sa višestrukim ciljevima, sa manjim obimom radova, ali sa većom lepezom poslova i zadataka. U tom cilju sprovodi se *integralna zaštita šuma*, odnosno skup mjera i radnji koje se preduzimaju u cilju otkrivanja i sprečavanja nastajanja bolesti, kao i ublažavanja i otklanjanja posljedica šteta koje mogu ugroziti ili potpuno uništiti šumske ekosisteme.

U šumama u nacionalnom parku se upravlja isključivo na principu održavanja i unapređenja postojećeg stanja, i nijesu dozvoljene nikakve aktivnosti koje bi narušile ili ugrozile prirodne procese šumskih ekosistema. Osnovne aktivnosti koje se sprovode su sanitarne mjere, monitoring i uzgojne mjere i to sa unaprijed definisanim ciljevima za ostvarivanje namjene šumskih kompleksa. Sve mjere i aktivnosti smiju da naruše prirodan tok razvoja šumskih ekosistema i moraju da osiguraju očuvanje raznovrsnost biodiverziteta.

U cilju efikasnog upravljanja šumama zbog prostorne rasprostranjenosti šumskih ekosistema, područje Parka se dijeli na 4 prostorne cjeline izuzimajući i zonu zaštite područja:

1. Žabljak I	1 300 ha
2. Durmitor	572 ha
3. Gornja Tara	3 717 ha
4. Donja Tara	3 658 ha

Osnov za upravljanje šumama je trajno obezbjeđenje i unaprjeđenje osnovne funkcije NP. Da bi se zadovoljila osnovna funkcija Parka treba obezbijediti održivo upravljanje resursima, u okviru čega obnavljanje, očuvanost, funkcionalnu i ekološku ravnotežu šumskog ekosistema.

Prilagođavanje i ublažavanje uticaja klimatskih promjena na šumske ekosisteme, popravlanje zdravstvenog stanja, rast njihovih ekoloških vrijednosti i doprinos socijalnim prilikama, realizuje se preduzimanjem različitih mjera, kao što su:

- Izrada Plana za zaštitu šuma od požara prema stepenu ugroženosti od šumskih požara; Shodno zakonskoj proceduri potrebno je da Plan zaštite od požara sadrži sve elemente i preporuke vezane za preventivno djelovanje na pojavu požara. Posebno značajan segment je organizacija i sprovođenje gašenja požara i sanacione aktivnosti degradiranih površina.
- Praćenje ugroženosti šuma od biljnih i drugih štetočina; Monitoring potkornjaka u četinarskim šumama i monitoring opšteg zdravstvenog stanja šuma su višegodišnje aktivnosti koje se sprovode na prostoru Parka
- Održavanje i uređenje postojećih puteva u cilju sveobuhvatne zaštite šuma.
- Sanitarna sječa šuma; uklanjanje stabala sa vidnim znacima oštećenja, odnosno suvih, oštećenih, prelomljenih, izvaljenih, suhovrhkih, stabala koja imaju vidljive simptome zaraze i predstavljaju opasnost od prenamnoženja štetnih činioca, stabla koja ugrožavaju stabla budućnosti slabijih fenotipskih karakteristika. Potrebno je osigurati da u svakoj šumi bude dovoljan procenat zrelih, starih i suvih stabala (dubećih i oborenih), posebno šupljih stabala kao potencijalnih gnjezdilišta ptica.
- Sprovođenje šumsko-uzgojnih mjera; Ovakve mjere u cilju prevođenja u drugi sastojinski oblik i izmjena sastava sastojina su zabranjene, izuzev u slučaju posebne potrebe, a koje se donose odlukom državnog organa. Pošumljavanje i mjere njege u cilju obnavljanja postojećih sastojina mogu se realizovati shodno zakonskim mogućnostima i potrebama. Pri tome, sanacija degradiranih površina pošumljavanjem je zakonska

obaveza upravljača. Uklanjanje određenih invazivnih ili alohtonih vrsta je takođe regulisano zakonom.

- Osiguranje šumskog reproduktivnog materijala (šumsko sjeme i šumski sadni materijal) i kontrola šumskog reproduktivnog materijala; U saradnji sa Upravom za šume, vrši se prikupljanje sjemena i uzgoj sadnog materijala iz sjemenskih sastojina koje se nalaze na području nacionalnih parkova, u cilju dobijanja autohtonog sadnog materijala

Šume u privatnoj svojini su najzastupljenije oko naseljenih mjesta, kao što su: Razvršije, Lever Tara, Đuđevića Tara, Brajkovača, Prenčani i Dobrilovina. Upravljanje šumama u privatnoj svojini se ne razlikuje u odnosu na upravljanje šumama u državnoj svojini. Zabrana korišćenja šuma u privatnoj svojini je regulisana zakonskom i prostorno-planskom regulativnom. Odobravanje korišćenja šuma u privatnoj svojini se sprovodi kroz Plan gazdovanja šumama u privatnoj svojini. Komisija koja izrađuje Plan gazdovanja šumama u privatnoj svojini, utvrđuje tražene, odobrene i ukupne količine drvene mase za korišćenje.

Fauna

Kada je u pitanju ihtiofauna u NP Durmitor, važno je napomenuti da je novim zakonom (Zakon o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi, "SL. list CG", br. 17/18) definisan način korišćenja, zaštita, očuvanje i stavljanje na tržište riba i drugih vodenih organizama na slatkim vodama. Ovaj Zakon, zajedno sa Naredbom o ribolovnim zabranama, lovostaju i minimalnim veličinama riba i drugih vodenih organizmima ispod kojih je zabranjen ulov ("SL. list CG", br. 37/20), predstavlja dobru osnovu za kvalitetnije upravljanje ihtiofaunom, ali i ukupnim biodiverzitetom slatkovodnih ekosistema.

Potrebno je naglasiti da je lov u NP Durmitor, kao i u svim ostalim nacionalnim parkovima u Crnoj Gori zabranjen tokom cijele godine. U praksi, dozvoljava se samo sanitarni odstrijel oboljelih jedinki. U periodu od 2015. godine do 2020. godine nisu registrovani slučajevi oboljenja kod krupnih sisara na teritoriji Parka.

Kao upravljačke mjere koje se primjenjuju u cilju poboljšanja uslova opstanka faune, izgrađena su hranilišta na nekoliko lokaliteta na području NP. Zaposleni Službe zaštite u zimskom periodu redovno obilaze hranilišta i ostavljaju potrebnu hranu. Na teritoriji NP Durmitor nalaze se 32 hranilišta namijenjena za divokoze i srne. Najznačajnija hranilišta nalaze se u crnojezerskom rejonu (Zmijinjje jezero), durmitorskom rejonu (iznad Katuništa), Maloj Crnoj Gori i Sušica, reonu Raova i kanjonu Tare (Dobrilovina).

2.5.2. Upravljanje posjetiocima

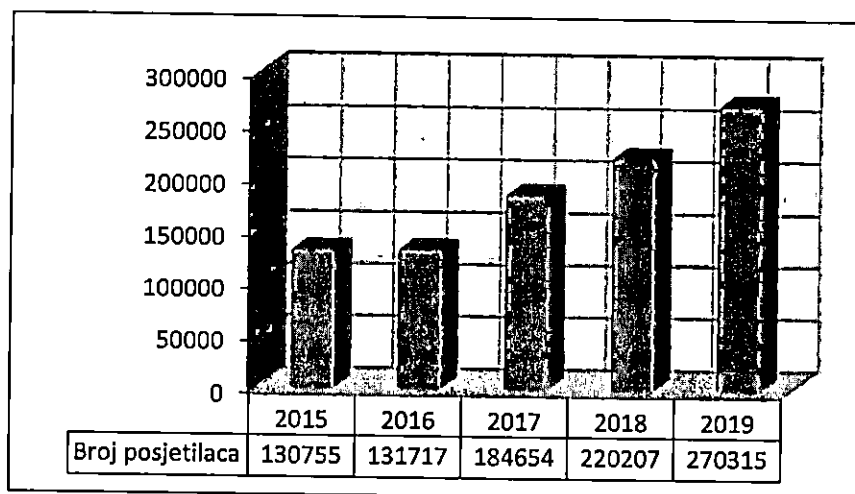
Shodno Pravilniku o unutrašnjem redu, u Parku se obavljaju turističke i sportsko-rekreativne aktivnosti, koje po svom karakteru, obimu i načinu sprovođenja ne narušavaju prirodne i radom stvorene vrijednosti, a u skladu sa posebnim režimima zaštite i korišćenja po zonama i graničnim kapacitetima koji su utvrđeni Prostornim planom posebne namjene za nacionalni park Durmitor.

Rekreacija, sport i turizam sa svojim glavnim sadržajima predviđeni su u III stepenu zaštite, a manjim dijelom u II stepenu zaštite; u II stepenu zaštite mogu biti locirane samo kraće veze sistema alpskih smučarskih staza i žičara, kao i kontrolisani koridori staza za nordijsko skijanje, ljetnje šetnje, jahanje i dr. Za prilaz područjima II stepena zaštite u cilju turizma i rekreacije bi trebalo izdavati dozvole, uz nadzor čuvara kad god je moguće (Prostorni plan posebne namjene nacionalni park Durmitor, 2016)

Posjetioци koji dolaze u Park prolaze kroz četiri ulazna punkta i to na: putu ka Crnom jezeru, Vojnom odmaralištu, Radovan luci i Splavištu (II logor), na kojima se obavlja naplata ulaznica i informisanje posjetilaca. U Parku se tokom turističke sezone ulaznice naplaćuju i na lokacijama: Sedlo, Čurevac i Todorov do.

U pružanju usluga na prostoru parka dominantan je izletnički turizam, koji je organizovan u vidu jednodnevnih tura koje uključuju šetnju oko Crnog jezera i upoznavanje prirodnih vrijednosti parka i sportsko-rekreativni turizam u kojem dominiraju rafting rijekom Tarom, pješaćenje i biciklizam.

Park posjećuju grupe organizovane preko turističkih agencija, turoperatera, individualno, organizovane studijske posjete i đačke ekurzije. Veći broj posjetilaca spada u grupu stranih. Najveći broj posjetilaca posjeti Park od juna do oktobra.

Grafik 2: Broj posjetilaca u periodu 2015-2019. godina

Najbrojnije grupe posjetilaca su turisti i planinari. Veći broj posjetilaca spada u grupu stranih, pa će se u budućem planskom periodu pažnja usmjeriti na domaćeg gosta, osmišljavanjem organizovanih programa obilazaka Parka, naročito u pred i post sezoni, kao i osmišljavanjem i realizacijom različitih manifestacija i događaja.

NP Durmitor, zbog svoje prostranosti predstavlja specifičnu turističku destinaciju, u kojem, u skladu sa ciljevima zaštite treba unaprijediti turističku infrastrukturu, sistem kretanja i aktivnosti posjetilaca, te podići kvalitet doživljaja Parka za posjetioce.

2.5.3. Fizička zaštita

NP Durmitor je dužan, s obzirom na djelatnost koju obavlja, da organizuje Službu zaštite radi očuvanja prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka.

U proteklom periodu najveći broj prijavi odnosio se na nelegalnu gradnju, nezakoniti ribolov, nezakoniti lov, šumsku krađu, korišćenje dobara nacionalnih parkova bez predhodno zaključenih ugovora, sprječavanje i ometanje nadzornika NP u vršenju službene radnje, snimanje u komercijalne svrhe bez odobrenja itd.

U predhodnom petogodišnjem periodu NP je radio na jačanju kapaciteta Službe zaštite, u cilju kvalitetnijeg obavljanja poslova zaštite na prostoru Parka. Nadzornici su u skladu sa Zakonom o zaštiti lica i imovine završili obuku u Policijskoj akademiji u Danilovgradu, čime su ispunili, kriterijume propisane ovim zakonom i stekli uslove za obavljanje poslova zaštite prirodnih vrijednosti Parka.

U proteklom petogodišnjem periodu unapređena je saradnja sa policijom, što je rezultiralo koordinacijom zajedničkih akcija na prostoru Parka.

Pored poslova na zaštiti Služba fizičke zaštite je radila na izradi i postavljanju hranilica za krupne sisare.

U ostvarivanju zaštite na prostoru NP Durmitor još uvijek prisutne su neke poteškoće i otežavajuće okolnosti koje su značajno uticale na kvalitet fizičke zaštite.

- Nedovoljan broj radnika osposobljenih za vršenje poslova zaštite,
- Razuđenost prostora Parka što otežava kontrolu,
- Nepristupačnost terena na pojedinim lokalitetima otežava vršenje poslova zaštite od požara i evidentiranje protivpravnih radnji na terenu,
- Prijave za protivpravne radnje se predugo procesuiraju i blaga kaznena politika nadležnih organa,
- Nedovoljno razvijena ekološka svijest o potrebi očuvanja prostora Parka,
- Privatno vlasništvo nad zemljištem u okviru granica ili kontaktnim zonama Parka stvara određene konflikte između Parka i vlasnika zemljišta i nekretnina.

2.5.4. Stručna zaštita

Stručna zaštita prirodnih vrijednosti NP ogleda se u radu stručnih saradnika iz Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, koji na osnovu svojih istraživanja i koristeći rezultate istraživanja dobijenih od referentnih institucija koje su prema Zakonu o zaštiti prirode nadležne za biomonitoring. Na osnovu uvida o stanju populacija i/ili staništa donose se zaključci o eventualnoj primjeni konzervacionih mjera ili pojačanju zaštite na terenu. Stručna zaštita realizuje se i kroz davanje mišljenja i preporuka za sve aktivnosti NP i drugih subjekata koje mogu uticati na promjenu stanja biodiverziteta.

Stručna zaštita šumskih ekosistema u nacionalnim parkovima Crne Gore je usmjerena na uspostavljanje integralnog pristupa zaštite šuma. Strateški, stručna zaštita obezbjeđuje poslove iz domena: planiranja i sprovođenja zaštitnih mjera, izradu projekata vezanih za zaštitu i valorizaciju šumskih resursa, monitoring definisanih indikatora, praćenje uticaja posljedica klimatskih promjena, obuka zaposlenih i podizanja inoviranih znanja kroz studijske posjete i stručna predavanja, donošenje planskih i programskih dokumenata, učešće u izradi zakonskih i podzakonskih akata, strategija i dr. Stručna djelatnost se ogleda i kroz ispitivanje primjene različitih metoda savremenog upravljanja i istraživanja koja se odnose na primjenu savremenih uređaja, metodologija i primjena bioloških mjera zaštite, kartiranje, sakupljanje i arhiviranje podataka i dr. Kada se radi o NP Durmitor, krucijalni zadatak stručne službe se odnosi na uspostavljanje adekvatnog monitoringa koji obezbjeđuju sagledavanje stanja šuma i šumskih ekosistema sa aspekta koji doprinosi i upotpunjuje zaštitu i valorizaciju istih.

U nedostatku novijih naučno-istraživačkih podataka o stanju populacija pojedinih značajnih biljnih vrsta, zajednica i staništa i još uvijek nezavršenom procesu proglašenja značajnih habitata, po Direktivi o staništima (Natura 2000) na osnovu kojih bi se sprovele konkretne upravljačke mjere, rad stručne službe biće i dalje usmjeren ka sticanju novih saznanja neophodnih u implementaciji mjera zaštite. Prioritet imaju nacionalno značajne vrste, osjetljive vrste flore i faune po IUCN kategorizaciji, ranjivi ekosistemi i identifikovani habitati po osnovu Bernske konvencije i EU Habitat direktive.

Nacionalni parkovi posebnu pažnju zaštiti i istraživanju faune fauni sisara, a posebno onim vrstama koje su međunarodno i nacionalno zaštićene. U tu svrhu, koriste se dostupni literaturni podaci i dosadašnja istraživanja dobijena od referentnih institucija. Stručni saradnici na osnovu dobijenih podataka o stanju populacija faune i njihovih staništa, u saradnji sa Službom zaštite sprovode monitoring i mjere očuvanja faune sisara.

Zaštita faune vodenih ekosistema koncentrisana je na praćenje stanja makrofaune, prije svega vodozemce i ihtiofaunu. Kao što je u analizi stanja prepoznato, fauna Durmitorskih jezera je narušena namjenskim, ali i nestručnim individualnim ubacivanjem određenih vrsta predatorske faune riba. Na taj način je ugrožena fauna vodozemaca, a u određenoj mjeri i fauna

beskičmenjaka. U narednom periodu biće posvećeno više pažnje očuvanju autohtone faune jezera, te smanjivanju i eventualno potpunom uklanjanju predatorske alohtone faune. Za razliku od jezera, rijeke u nacionalnom parku posjeduju potpuno autohtonu faunu i pratiće se obim sportsko ribolovnih aktivnosti u rijeci Tari.

2.6. MONITORING I ISTRAŽIVANJA U PRETHODNOM PERIODU

2.6.1. Monitoring i istraživanja flore i vegetacije

Inventarizacija vaskularne flore, sa akcentom na endemske i ranjive vrste

Kako je očuvanje florističkog diverziteta Crne Gore, a time i NP Durmitor, jedan od strateških ciljeva, a ne raspolažemo podacima o ukupnom broju biljnih taksona, njihovoj distribuciji i stanju populacija, rad stručne službe bio je usmjeren ka sticanju novih saznanja o brojnosti i stanju populacija, naročito za nacionalno značajne vrste (endemske i zakonom zaštićene, kao i rijetke i ugrožene) i međunarodno značajne vrste i njihova staništa (IUCN Crvene liste, Bernska konvencija, EU Habitat direktiva – NATURA 2000, IPA, CITES), na predlaganju mjera zaštite i na popularizaciji značaja očuvanja ovakvih taksona

Obradom literaturnih i terenskih podataka, koji su se kontinuirano unosili u bazu i nomenklaturno usklađivali, dobijeni su podaci značajni za sagledavanje stanja florističkog diverziteta NP Durmitor, po pitanju distribucije, nivoa istraživanja endemskih, rijetkih i osjetljivih florističkih sistema i konzervacijskog statusa.

Na osnovu relevantnih podataka može se istaći da su u granicama NP Durmitor (masiv Durmitora i kanjon Tare) prisutni brojni endemi, užeg i šireg rasprostranjenja. Najbrojniji su balkanski endemi, od kojih najveću važnost za floristički diverzitet Crne Gore imaju:

3 lokalna endema:

- *Edraianthus pulevicii* – endem Durmitora
- *Edraianthus glisicii* – endem NP Durmitor (Durmitor, kanjon Tare)
- *Edraianthus tarae* – endem kanjona Tare (Đurđevića Tara)

5 endema Crne Gore:

- *Viola orphanidis* subsp. *nicolae*
- *Gentiana laevicalix*
- *Gentianella pevalekii*
- *Hieracium cernyi*
- *Hieracium incisum* subsp. *ranisavae*

Floristička baza raspolaže literaturnim i terenskim podacima za:

- 247 biljnih taksona koji su od nacionalnog i/ili međunarodnog značaja, kao endemske, rijetke ili ugrožene biljne vrste. Za 72 taksona su prikupljeni terenski podaci, na više lokaliteta masiva Durmitora i kanjona Tare, i to za 41 endemskih, 27 zakonom zaštićenih i 40 međunarodno zaštićenih taksona.
- 144 endema Balkanskog poluostrva (uključujući lokalne i endeme Crne Gore), od kojih je 8 za Crnu Goru evidentirano samo na području NP Durmitor.
- 78 biljnih taksona na listi zaštićenih vrsta Crne Gore (Sl. list RCG 76/06), od kojih su 34 endemi Balkanskog poluostrva.
- 98 biljnih taksona sa statusom međunarodne zaštite (IPA, HD, BC, CITES, EU- IUCN Red List), od kojih je 27 endema Balkanskog poluostrva.

Tabela 12: Broj nacionalno i međunarodno značajnih biljnih taksona u flori NP sadržanih u bazi

Liste	ukupno	sa terenskim podacima
Nacionalno/međunarodno značajni taksoni	247	72
Endemi/subendemic	173	41
Endemi Balkana	144	35
Zakonom zaštićene (Sl. list RCG 76/06)	78	27
Međunarodne liste (HD, BC, CITES, Eu IUCN Red List, IPA)	98	40

Legenda: HD – Habitat Directive; BC – Bern Convention, CITES – Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje flore i faune; IPA – Međunarodno značajna područja za biljke

Po pitanju međunarodnog statusa, najveći broj biljnih taksona nalazi se na EU IUCN Red List. U bazi ih je 81, ali kako nijesu obrađeni svi taksoni koji se nalaze na EU IUCN Red List, njihov broj je veći od navedenog.

Tabela 13: Zastupljenost nacionalno značajnih taksona u flori NP na međunarodnim listama

Liste	Ukupno	Zakonom zaštićeni (Sl. list RCG 76/06)	Endemi, subendemi
Međunarodno značajni taksoni	98	53	39
HD, BC	5	5	2
CITES	27	27	2
EU - IUCN Red List	81	40	14

Najveći broj biljnih, taksona u flori NP Durmitor, prema EU IUCN Crvenoj listi, ima LC (*Least Concern – najmanja briga*) konzervacioni status, sa stabilnim i opadajućim trendom populacija.

Tabela 14: Zastupljenost osjetljivih biljnih vrsta NP po IUCN kategorizaciji (EU IUCN Red List)

Konzervacioni status	Ukupno	Populacioni trend			
		stabilan	↓ opadajući	↑ rastući	? nepoznat
DD	1				1
LC	76	28	28	2	18
NT	3	1	2		
VU	1		1		
Ukupno	81	29	31	2	19

Legenda: DD – Data deficient (bez podataka); LC - *Least concern (najmanja briga)*; VU - *vulnerable (ranjiva)*; NT - *Near threatened (skoro ugrožena)*; EN - *Endangered (ugrožena)*

Sve dok se ne uradi Crvena knjiga flore Crne Gore ne možemo znati brojnost i konzervacijski status, osjetljivih taksona flore NP, značajnih za Crnu Goru. Za sada raspoložemo preliminarnom listom, koja sa postojanjem novijih naučnih saznanja, zahtjeva revidiranje i dopunu, na čemu se radi. Na Preliminarnoj crvenoj listi Crne Gore, 4 vrste se vezuju za područje NP Durmitor.

Tabela 15: Konzervacijski status biljnih vrsta na preliminarnoj CG IUCN listi u odnosu na EU IUCN listu

Vrsta	CG Preliminarna crvena lista	EU IUCN Red list
<i>Gentiana lutea</i> subsp. <i>symphyandra</i>	VU	LC
<i>Cypripedium calceolus</i>	EN	NT
<i>Silene vallesia</i> subsp. <i>graminea</i>	EN	-
<i>Daphne malyana</i>	EN	-

Kao najznačajniji osjetljivi biljni taksoni u flori NP Durmitor, izdvojilo se 5 vrsta koje imaju više nivoa zaštite.

Tabela 16: Status značajnih biljnih vrsta na nacionalnim i međunarodnim listama

Vrsta	Endem	ZZ Sl. list RCG 76/06	CG Preliminarna crvena lista	Eu IUCN Red List	HD, BC	CITES, EU uredba
<i>Cypripedium calceolus</i>	-	+	EN	NT stabilna	HD An.II,IV BC An.I	Cites An.II EUu An. A
<i>Eryngium alpinum</i>	-	+	-	NT ↓ opadajuća	HD An.II,IV BC An.I	-
<i>Cerastium dinaricum</i>	CG, AI, BH, Hr	+	-	VU ↓ opadajuća	HD An.II,IV BC An.I	-
<i>Adenophora liliifolia</i>	-	+	-	LC ↓ opadajuća	HD An.II,IV BC An.I	-
<i>Gentiana lutea</i> subsp. <i>symphyandra</i>	-	+	EN	LC ↓ opadajuća	HD An. V	EUu An. D

Legenda: HD – Habitat directive (Direktiva o staništima); BC – Bern convention (Bernska konvencija)

Očekuje se da će se sa izradom Crvene knjige flore Crne Gore, obezbijediti potpuni uvid u postojeće stanje i brojnost ranjivih i ugroženih taksona u flori NP Durmitor.

Analiza baze podataka upućuje na sledeće zaključke:

- Nedostaju podaci o ukupnom broju vaskularnih biljaka u flori NP Durmitor
- Nedostaje IUCN Crvena Lista Flore NP Durmitor
- Pojedini rijetki i endemski taksoni, poput *Edraianthus pulevicii*, *Gentianella pevalekii*, *Asperula hercegovina*, ne nalaze se na Listi zaštićenih vrsta Crne Gore, što ukazuje na potrebu revidiranja liste.
- Literaturni podaci za brojne taksonne od nacionalnog i/ili međunarodnog značaja su stari više decenija i potrebno je obnoviti terenska istraživanja.
- Brojni taksoni iz starih literaturnih podataka su, u međuvremenu, promijenili nomenklaturni status, nivo endemizma i status zaštite.
- Potrebno je nastaviti inventarizaciju i kartiranje endemičnih i ugroženih vrsta i uraditi karte distribucije objedinjene u katalog.

Istraživanja i monitoring

Tokom izvještajnog planskog perioda, terenski rad stručne službe imao je za cilj evidentiranje endemske, nacionalno i međunarodno zaštićene flore na više lokaliteta, prevashodno na lokalitetima i staništima duž staza, oko jezera i na vidikovcima, gdje je prisutnost turista mogući ugrožavajući faktor. Uspostavljanjem monitoringa i uporednom analizom stanja za odabrane vrste ustanovljeno je da li postoje pritisci na staništa i populacije, i da li je potrebno primijeniti konzervacione mjere zaštite.

Kriterijum pri odabiru vrsta za za istraživanje, pored endemizma i nivoa zaštite, bio je starost nalaza, odnosno literaturnog podatka.

- *Allisum scardicum* je endem Balkanskog poluostrva. Jedini nalaz je na Savinom kuku. Literaturni podatak datira iz 1942. godine (Rohlena, 1942). Nalaz vrste je potvrđen. Vrsta gradi malu, ali stabilnu populaciju unutar travnih zajednica u alpijskoj zoni Savinog kuka. Populacija nije ugrožena. Sem postojećih zakonskih mjera i povremenog monitoringa, nijesu potrebne dodatne mjere zaštite i konzervacije.

- *Edraianthus serphyllifolius*, endem Balkana, evidentiran na Savinom kuku (Rohlena, 1942). Nalaz vrste nije potvrđen. Potrebno je ponoviti istraživanja.
- *Pinguicula balcanica* subsp. *balcanica*, endem Balkanskog poluostrva i zakonom zaštićena vrsta. Evidentirana je za lokalitet Ranisava (Rohlena, 1942), dok je terenskim istraživanjima stručne službe zabilježeno prisustvo na Barnom jezeru. Uporednom analizom podataka iz 2015. i 2019. godine može se konstatovati da postoji ugroženost populacije, usled zarastanja jezera i gubitka staništa.

Postepenim nestajanjem tresetnog staništa oko Barnog jezera, opadajući trend brojnosti populacija imaju i sledeće vrste od nacionalnog i međunarodnog značaja:

- *Dactylorhiza cordigera* subsp. *bosniaca*, endem Balkana, na Listi zakonom zaštićenih vrsta, na CITES i na EU IUCN Red List
- *Gymnadenia frivaldii*, endemska i zakonom zaštićena vrsta, na CITES listi i na EU IUCN Red List.

Nestajanje ledničkih jezera, a time i gubitak staništa i vrsta je prirodan proces, najviše izražen na Barnom jezeru. Međutim, tresave oko Barnog jezera i travna vegetacija koja se nadovezuje na tresave su identifikovani stanišni tipovi od EU značaja (Natura 2000 habitati), što dodatno obavezuje na njihovo očuvanje i moguću restauraciju.

- 7140 PRELAZNE TRESAVE
- 7230 ALKALNE TRESAVE
- 6410 HIDROFILNE LIVADE BESKOLJENKE (MOLINIA CAERULEA)

Uporednom analizom brojnosti i stanja značajnih vrsta duž staze oko Crnog jezera, staze Crno jezero–Mlinski potok– Zminje jezero i staze do vidikovca Čurevac, za period 2014 – 2018, došlo se do zaključka da ne postoje antropogeni pritisci od strane posetilaca koji bi ugrozili brojnost i vitalnost populacija. Naprotiv, pojedine vrste (*Lactuca pancicii* na lokalitetu Crno jezero, *Athamanta turbith*, *Amphoricarpus neumayeri* na Čurevcu) pokazuju povećanje brojnosti u odnosu na raniji period.

Ubiranje ljekovitog bilja, šumskih plodova i gljiva u komercijalne svrhe

Radi bolje kontrole staništa biljnih vrsta koja su pod pritiskom usled ubiranja u komercijalne svrhe, uspostavljena je saradnja sa Agencijom za zaštitu prirode i životne sredine u smislu preuzimanja podataka o izdatim dozvolama. Takođe, iskoordinisan je rad službe zaštite NP i stručne službe JPNPCG, kako bi se, na osnovu preuzetih podataka, uradila analiza stanja komercijalnih vrsta i njihovih staništa. Tokom realizacije ove aktivnosti izdvojila su se tri problema, koje treba ubuduće riješiti, kako na nivou NP i JPNPCG, tako i na nivou nadležnih institucija.

1. Agencija za zaštitu prirode i životne sredine, u ovom planskom periodu i godinama unazad, nije dobila ni jedan zahtjev, a time ni izdala dozvolu za komercijalno ubiranje ljekovitog bilja, šumskih plodova i gljiva za područje NP.
2. Nedovoljna kontrola od strane Službe zaštite, ali i realni problemi koji ih onemogućavaju u tom radu.
3. Nemogućnost mapiranja staništa koja su pod pritiskom sakupljanja, jer radeći službenu zabilješku nadzornici bilježe lokalni naziv ili ime šireg područja za lokalitet na kojem je lice zatečeno u nelegalnoj radnji. Mape korišćene u radu na Google-Eath i u GIS-u, ne prepoznaju lokalne nazive područja. Za obezbjeđivanje preciznih podataka, neophodno je nadzornicima obezbijediti uređaja sa GPS koordinatama.

Imajući u vidu navedeno, nije moguće izvesti zaključak o sakupljanju divlje flore u komercijalne svrhe na prostoru NP Durmitor. Nelegalno ubiranje divlje flore postoji i u ovom Parku, naročito kada su u pitanju šumski plodovi i gljive, ali bez podataka u kojoj mjeri i na kojim lokalitetima, nemamo saznanje o starnom stanju na terenu.

Monitoring šumskih ekosistema

U predhodnim planskim periodima kontinuirano se sprovodio monitoring šumskih ekosistema na području Parka.

Značajan indikator koji pokazuje stepen oštećenja stabla je defolijacija. Ocjena defolijacije (opalost lišća/iglica) se vrši bez obzira na uzrok gubitka asimilacionih organa.

Tabela 17: Stepen defolijacije stabala na uzorcima

Broj stabla – uzoraka	Stepen defolijacije (%)	Procenat defolijacije (%)
1635	0	93,00
46	10-30	2,60
35	31- 50	2,00
8	iznad 50%	0,45

Na cijelom području Parka, pod šumskom vegetacijom postavljena su 77 klastera sa kojih su prikupljeni i analizirani podaci o zdravstvenom stanju šuma. Svaki klaster se sastojao od 4 ogledne površine na kojima su analizirano po 6 stabala. Odstupanja ukupnog broja analiziranih stabala (1724) i broja stabala koji je planiran analizom (1848), nastala su iz razloga što su određeni klasteri pozicionirani na granici šumske vegetacije ili degradiranih površina.

Najveći broj stabala obuhvaćenih posmatranjem, 1635 stabala ili 93% je bez defolijacije, (10 do 30% defolijacije) sa slabom defolijacijom determinisano je 46 stabala što čini 2,6%, (u klasi od 31-50% defolijacije) u srednjoj klasi nalazi se 35 stabala što čini 2%, broj stabala u klasi iznad 50% sa vidljivim gubitkom lišća/četina tj. sa jakom defolijacijom je determinisano na 8 stabala što čini 0,45% od ukupno analiziranih stabala.

Defolijacija četinarskih vrsta drveća zabilježeno je na 26 stabala, dok defolijacija lišćara primijećena je na 63 stabla, što je nerealno veći procenat, jer je jedan dio posmatranih klastera sa tačkama zdravstvenog stanja pao u ranijim požarištima.

Procenat od 93% posmatranih stabala bez primijećenih oštećenja defolijacije govori o relativno dobrom zdravstvenom stanju šuma.

Tokom 2011. godine realizovan je projekat Monitoring zdravstvenog stanja šuma u NP Durmitor. Osnovni cilj ovog monitoringa je obezbjeđivanje periodičnog uvida u vitalnost šumskih ekosistema NP Durmitor u odnosu na antropogene i prirodne faktore stresa, povezivanje sa drugim programima monitoringa u životnoj sredini.

Tabela 18: Defolijacija stabala ili opadanje asimilacionih organa (lišće/četine)

Gubitak asimilacionih organa							Stepen defolijacije
Klasa defol.	<i>Abies alba</i>	<i>Picea abies</i>	<i>Fagus moesiaca</i>	<i>Pinus silvestris</i>	<i>Pinus nigra</i>	<i>Pinus mugo</i>	
do 10%	269 (76%)	194 (63%)	118 (84%)	19 (64%)	16 (84%)	44 (85%)	nije izražen
10-25%	50 (16%)	89 (29%)	20 (14%)	9 (32%)	3 (16%)	3 (10%)	neznatno (upozoravajuć)
25-60%	25 (7%)	28 (8%)	1 (2%)	1 (4%)	-	1 (5%)	srednji
60%	1 (1%)	-	-	-	-	-	jak
100%	37	25	7	-	-	-	suva
Σ	345	311	139	29	19	48	

Napomena: Klase dekolizacije su prema UNECE i EC klasifikaciji

Sprovedena istraživanja i sakupljeni podaci predstavljaju polaznu osnovu za praćenje promjena stanja šuma u NP. Početni simptomi sušenja šumskih sastojina bili su defolijacija (osipanje asimilacionih organa) i dekolizacija (promjena boje asimilacionih organa).

Parametri koji određuju zdravstveno stanje šuma (osutost, požutjelost), na bioindikacijskim tačkama uključujući i dodatne (privremene ogledne površine), koji su analizirani ovim monitoringom, uzeti su sa 890 stabala. Na 660 (74,2%) stabala simptomi osutosti nijesu utvrđeni, na 173 stabla (19,4%) zabilježena je (opominjuća) defolijacija, na 56 stabala (6,4%) registrovana je srednja defolijacija, dok broj stabala u kojima je defolijacija izrazito jaka, bio zanemarljiv.

Promjena boje (požutjelost) nije utvrđena na 800 stabala (89,9%), na 74 stabala (8,2%) stepen promjene boje je neznatan, na 18 stabala (1,9%) utvrđen je srednje jak stepen promjene boje. Tip promjene boje je u većini slučajeva bio opšti.

Tabela 19: Dekolorizacija ili promjena boje asimilacionih organa drveća (lišće/četine)

Promjena boje asimilacionih organa							Stepen dekol. izacije
Klasa dekol.	<i>Abies alba</i>	<i>Picea abies</i>	<i>Fagus moesiaca</i>	<i>Pinus silvestris</i>	<i>Pinus nigra</i>	<i>Pinus mugo</i>	
do 10%	313 (90%)	272 (89%)	129 (93%)	26 (90%)	18 (95%)	42 (88%)	nije izražen
10-25%	26 (9%)	28 (9%)	10 (7%)	3 (10%)		6 (12%)	neznatno (upozoravajuć)
25-60%	7 (1%)	11 (2%)	/	/	1 (5%)	/	srednje
60%	/	/	/	/	/	/	jako
100%	37	25	7	/	/	-	suva
Σ	345	311	139	29	19	48	

Napomena: Klase defolijacije su prema UN/ECE i EC klasifikaciji

Na svim bioindikacijskim tačkama registrovano je 69 suvih stabala (7%). Najveći broj suvih stabala raspoređen je u debljinskim stepenima od 10-15cm, pri čemu je zastupljenost jele veća za 20% od smrče.

Reverzibilne promjene iz klase defolijacije 2 u klase 1 i 0 su vrlo rijetka pojava, uglavnom su samo prelazni stadijum do klase 3 i dalje. Za stabla označena sa jakim stepenom oštećenja (3-4) i gubitkom asimilacionih organa većim od 60%, dokazano je da su indikatori bolesti i pokazuju regresiju prirasta za 30-40%.

2.6.2. Monitoring i istraživanja faune

U prethodnom planskom periodu prepoznata je potreba da se kroz upravljačke mjere pokrene postupak uspostavljanja autohtonog stanja faune u durmitorskim jezerima. Fauna riba koja je vještački unesena u ova jezera predatorske je prirode i invazivnog karaktera, te tako ugrožava prirodno stanje faune. Sa druge strane, fauna riba nema nikakvu svrhu ili biološko opravdanje za njihovo postojanje u ovom jezerima. Treba napomenuti da je i njihov opstanak upitan, jer uslovi života im ne odgovaraju.

Cilj potpunog izlovljavanja ribe na durmitorskim jezerima je povratak ugrožene autohtone faune vodozemaca, koje je i dalje prisutna u pojedinim vodenim tijelima na prostoru Parka. Mjere koje se preporučuju u narednom periodu su izlov mrežama, korišćenje elektroagregata i sportski ribolov na svim jezerima osim na Crnom jezeru. Tokom 2018. godine na Modrom jezeru je elektroagregatom izlovljena populacija jezerske zlatovčice. Postoji mogućnost spontanog i vještačkog naseljavanja autohtonih vrsta vodozemaca kao što je mrmoljak (*Triturus vulgaris*).

U NP Durmitor u prethodnom periodu nisu vršena sistemska istraživanja ornitofaune, osim praćenja populacije velikog tetrijeba (*Tetrao urogallus*) i to u periodu 2015-2017. godina. U vezi sa ovim monitoringom izrađen je Protokol monitoring za velikog tetrijeba.

Istraživanja su pokazala prisustvo gniježđenja na području Štuoca, gdje se monitoring i obavljao. U toku cjelokupnog petogodišnjeg perioda, realizacije PU NPD u skladu sa preporukama, vršile su se aktivnosti od strane Službe zaštite u smislu zaštite areala od uznemiravanja.

Istraživanja su rađena u toku 2015. i 2016. godine, nakon čega su prekinuta i nastavljene u 2019. godini anketiranjem lokalnog stanovništva i nadzornika parka u cilju određivanja najpogodnijih lokaliteta za nastavak istraživanja.

Tabela 20: Rasprostranjenje vrsta iz reda *Artiodactyla*

Vrsta	Rasprostranjenje
<i>Rupicapra rupicapra balcanica</i> divokoza	Bobotov kuk, Donja i Gornja Ališnica, kanjon Tare, kanjon Sušice, Šrka, Sedlo, Mali i Veliki Lomni do, Grabovica.
<i>Capreolus capreolus</i> sma	prelazna zona Parka, kanjonske doline Tare i površi Durmitora; Tepačke šume i šume Mlinskog potoka
<i>Sus scrofa</i> divlja svinja	Tepca, Sušica, Žugića luka, Premćani i Šljivansko

Monitoring brojnosti i distribucije prisutne populacije divokoza (*Rupicapra rupicapra balcanica*) na prostoru Parka je realizovan popunjavanjem terenskih anketnih formulara. Na osnovu obrade dostavljenih podataka, nije bilo moguće registrovati neke značajne promjene u brojnosti populacija divokoze. Na osnovu dostupne literature, kao i analizom dobijenih podataka sa terena, može se dati izvjesna procjena brojnosti divokoze u NP i ona ne prelazi 450 jedinki, sa prosječnom gustinom od 1 individue na 100ha. U prethodnim istraživanjima (2010. godine), brojnost od 240 jedinki upućuje na zaključak da je u proteklom periodu došlo do porasta brojnosti populacije divokoze.

Tabela 21. Rasprostranjenje najznačajnijih vrsta reda *Carnivora*

Vrsta	Rasprostranjenje
<i>Ursus arctos</i> (mrki medvjed)	Međeđi do, Tepačko polje, pivske šume, Sušike i Šaranske šume, Zabojsko jezero, selo Nedajno
<i>Canis lupus</i> (sivi vuk)	Njegovuđa, Pošćenski kraj, Dobrilovina, okolina Žabljaka
<i>Mustela nivalis</i> (mala lasica)	Zminje jezero, Crna pada, Veliki pas
<i>Mustela putorius</i> (tvor)	Crno jezero, Zminje i Barno jezero, u Šaranskim šumama
<i>Martes foina</i> (kuna bjelica)	otvoreni tereni, manje u šumama
<i>Meles meles</i> (jazavac)	najbrojniji u okolini Tepaca
<i>Lutra lutra</i> (vidra)	kanjon Tare, kanjon Sušice

Kroz anketiranje lokalnog stanovništva u predhodnom planskom periodu, registrovano je prisustvo medveda i vuka ali nije bilo moguće dobiti relevantne podatke o njihovoj brojnosti na području Parka. Tako su u tokom 2019. godine u zoni oko Zabojskog jezera registrovane dvije jedinke (ženka sa mečetom) mrkog medvjeda (*Ursus arctos*). Takođe, na području sela Nedajno su pronađeni znaci prisustva mrkog medvjeda.

Na osnovu analize sprovedenih anketa evidentirano je prisustvo vuka (*Canis lupus*) području parka.

2.6.3. Monitoring i istraživanja kulturno-istorijskog nasljeđa

Kroz implementaciju Plana upravljanja NP Durmitor 2015.-2020. za segment kulturno-istorijsko nasljeđe, primarna aktivnost je bila usmjerena na terensko istraživanje vodenica na pritokama rijeke Tare.

Istraživanje je vršeno na slivu kanjonskog dijela Tare, sa njene desne i lijeve obale, od Bistrice do Šćepan polja, na svim rijekama, potocima i izvorima na kojima su nekada radile vodenice, uglavnom potočare manjih dimenzija. U narodu ovog kraja za vodenicu se podjednako koristio i naziv mlin.

Tokom istraživačkog rada obavljeno je rekognosciranje, identifikovanje, utvrđivanje postojećeg stanja, GPS pozicioniranje, mjerenje, fotografisanje i dokumentovanje vodenica i njihovih ostataka. Uporedo je vršeno i prikupljanje podataka od lokalnog stanovništva u selima koja gravitiraju vodenim tokovima na kojima su se nalazile.

Dosadašnjim istraživanjem evidentirano je ukupno 227 mlinskih objekata i lokacija.

Rezultati istraživanja su pokazali da je vrlo mali broj vodenica ostao očuvan. Do danas je samo jedna u funkciji. Uglavnom su u ruševnom stanju, ili su nestale u požarima i vodenim bujicama. U dotrajalim potočarama, sa oštećenom krovnom konstrukcijom i izvaljenim brvnima, od kojih su građene, djelimično su očuvana gornja mlinska postrojenja. Kod najvećeg broja objekata mlinsko kamenje se nalazi in situ, a drveno vitlo vrlo rijetko gdje. Tragovi nekadašnjih jazova za dotok vode, primjetni su skoro na svim lokacijama.

Mlinske kolibe su građene od smrčevih ili jelovih brvana, rjeđe i lučevih. Imale su jedno, najviše dva vitla. Rijetki primjerci su zidani od kamena ili sige i to na par lokacija u pivskom dijelu toka Tare. Vodenice su bile redovničke. Gradili su ih mještani jednog sela ili zaseoka i bile su zajednička svojina više domaćinstava, u rijetkim slučajevima vlasništvo jednog domaćina.

U svrhu valorizacije i prezentacije ovog značajnog tradicionalnog graditeljskog i privrednog nasljeđa durmitorskog kraja, u narednom planskom periodu, nakon završetka terenskih i literaturnih istraživanja i mapiranja, slijedi izrada prigodne publikacije i organizovanje tematske izložbe.

Kroz Program zaštite i očuvanja kulturnih dobara Crne Gore, pod pokroviteljstvom Ministarstva prosvjete, nauke, kulture i sporta 2018/19. godine vršena su geofizička, arheološka i konzervatorska istraživanja tri lokaliteta sa stećcima, u opštinama Žabljak i Plužine. Shodno Menadžment planu lokaliteta sa stećcima, upisanih na UNESCO listu svjetske baštine, multidisciplinarna istraživanja sprovodi JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, u saradnji sa Nacionalnim istraživačkim savjetom Italije (CNR), u skladu sa smjernicama i preporukama Međunarodnog koordinacionog odbora za upravljanje stećcima.

U ovoj fazi projekta, izvršena su konzervatorska i preventivna arheološka istraživanja. Sprovedena istraživanja ukazala su na veći broj grobnica u nekropolama kod Ribljeg jezera i Žugića barama u Novakovićima. Dokumentacija za svaki stećak upotpunjena je podacima o poziciji, grafičkom prikazu i dimenzionoj analizi, evidentiranim oštećenjima, sa podacima o fizičkim, hemijskim i biološkim oštećenjima, kao i podacima o geološkoj analizi terena na kojem se groblja nalaze.

Tokom dosadašnjih terenskih istraživanja, evidentirano je stanje stećaka, uzeti uzorci kamena i otisci reljefa sa površine stećaka za dalju analizu. Za sve stećke urađena je dokumentacija, fotodokumentacija i crteži, radi kontinuiranog sprovođenja monitoringa stanja lokaliteta, u skladu sa Menadžment planom.

2.6.4. Monitoring i istraživanja etnografskog nasljeđa

Kroz strateški projekat „Zaštita nematerijalnog kulturnog nasljeđa Crne Gore” koje su 2012 - 2015 zajednički pokrenuli Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta, Uprava za zaštitu kulturnih dobara i Narodni muzej Crne Gore, urađeno je u prvoj fazi rekognosciranje područja po svim opštinama. Na osnovu prikupljene dokumentacije, sačinjena je lista za nacionalni

Registar, koji je preduslov za UNESCO reprezentativnu listu zaštite. Cijeneći značaj nematerijalnog kulturnog nasljeđa (NKN), Nacionalni parkovi su u prethodnom planskom periodu dali dorinos ovoj važnoj misiji i to posredstvom rekognosciranja, identifikovanja, istraživanja, dokumentovanja, očuvanja, zaštite, valorizacije i promocije nematerijalnih kulturnih dobara na prostoru Parka.

Istraživački rad na popisu i dokumentovanju nematerijalne kulturne baštine rezultiralo je zavidnim brojem zabilježenih elemenata NKN, koji su izvor podataka za upis u Nacionalni registar nematerijalnih kulturnih dobara.

Od starih zanata markirani su stolarski, duborezački, tkanje, izrada tradicionalnih muzičkih instrumenata gusala, pravljenje drvenog splava, vještina splavarenja, način izrade drvenog krovnog pokrivača od „ljudke” – šindre, kao i vještina izvođenja na tradicionalnim pastirskim instrumentima dvojenicama i fruli. Iz oblasti etnomedicine: kiropraktičarstvo, dlaženje, vještina i znanje savijanja strune i skidanje bradavica. Sakupljene su i legende koje lokalno stanovništvo pamti i prepričava, razna vjerovanja i radnje za napredak i blagostanje. Uz to zapisane su i stare riječi, koje su još u upotrebi kao svojevrsan raritet.

Prikupljeni su i zabilježeni autentični načini spravljanja različitih prerađevina od mlijeka: durmitorski skorup-kajmak (iz kace, miješine, ili sa kalice), maslo, razlicite vrste sireva (prljo iz mješine, cijeli sir, masni puni, meli-bucani), jardum. Kulinarski identitet Parka uslovljen je lokalnim specifičnostima i sačuvao je autohtone tehnike gastronomske ponude. Recepti su prikupljeni kao i reprezentativna jela čime je obogaćena gastronomska baština Parka.

U prethodnom planskom periodu obavljeno je i rekognosciranje terena, evidentiranje i dokumentovanje raspoloživih objekata autohtonog graditeljskog nasljeđa u selima: Mala Crna Gora, Tepca, Bosača i na katunu Ograde, koji su sastavni dio prirodnog i kulturnog pejzaža Parka. Metodom opservacije, deskripcije i fotografisanjem zabilježeno je zatečeno stanje. Prikupljena je značajna građa koja govori o kontinuiranom prisustvu i djelovanju čovjeka sa ovog prostora, u skladu sa nasljeđenom tradicijom života, što predstavlja dragocjenu etnografsku građu.

Upravi za zaštitu kulturnih dobara prosljeđena je inicijativa za uspostavljanje zakonske zaštite nematerijalnog kulturnog dobra izrade i splavarenja drvenim splavom, koja je prihvaćena i za koju slijedi izrada elaborata.

Da bi se pokrilo široko polje specifičnih etnografskih tema koje uključuju nematerijalnu kulturnu baštinu, a iz koje proizilaze sve materijalne manifestacije kulture u Parku, u budućem planskom dokumentu akcenat će se staviti na nastavak primjene međunarodnih praksi, koje omogućuju veću vidljivost ove vrste nasljeđa, kroz iniciranje zaštite prema nadležnim institucijama.

Prezentacija i popularizacija vrijednosti etnografske baštine Parka sprovodiće se na način kojim će se obezbijediti njihova zaštita, očuvanje i unapređenje, kroz kontinuiranu institucionalnu saradnju iz oblasti kulturnog nasljeđa (MKCG, NMCG, UZZKD, CANU). S tim u vezi, nastaviće se stručno istraživanja iz domena nematerijalnog kulturnog nasljeđa, kao i aktivnosti na njihovoj valorizaciji, koje podrazumijevaju aktivan odnos prema baštini, koja ne treba da bude statična, već živa, kroz kreiranje i osmišljavanje edukativno-promotivnih prezentacija i programa različitih manifestacija, sajмова i događaja.

2.7. UTICAJI NA ŽIVOTNU SREDINU I STANJE BIODIVERZITETA NA PROSTORU NACIONALNOG PARKA

2.7.1. Uticaji na životnu sredinu

Za razliku od većine drugih regiona u Crnoj Gori, Durmitorsko područje nije bilo usmjereno na značajniji proces industrijalizacije, tako da nemamo negativnih uticaja na zagađenje vode, zemljišta i vazduha. Proglašenjem dijela područja za nacionalni park, preovladalo je uvjerenje da ovaj prostor treba prije svega očuvati kao izuzetan prirodni resurs.

Nadmorska visina, klimatski uslovi i sastav zemljišta opredijelili su način i strukturu poljoprivrednih djelatnosti na ovom području. Stočarstvo dominantna poljoprivredna djelatnost, dok su znatno manje zastupljene poljoprivredne kulture, čime je izbjegnuta mogućnosti intenzivne poljoprivrede i korišćenje aditiva i mineralnih đubriva koji bi mogli negativno uticati na životnu sredinu.

Jedan o prepoznatih antropogenih faktora koji utiču na prostor Parka je izgradnja infrastrukturnih objekata u najvećem broju namijenjenim za turističku djelatnost. U prethodnom planskom periodu data su brojna mišljenja na procjene uticaja i strateške procjene uticaja na planirane projekte u području Parka, kako prema Agenciji za zaštitu prirode i životne sredine, tako i prema Opštinama koje gravitiraju na području Parka. Intencija je da se u narednom periodu gradi turistička infrastruktura. U prethodnom planskom periodu antropogeni pritisci na području Parka uglavnom su bili izraženi kroz nesavjesno odlaganje otpada. Permanentno se pratilo stanje i sanacija predjela gdje su se pojavljivala nelegalna odlagališta. U cilju zaštite prostora od nastajanja otpada na području Parka preduzete su mjere koje su implementirane kroz Strateška dokumeta koja se tiču upravljanja otpadom, a to su Državni plan upravljanja otpadom, kao i lokalni planovi za upravljanje komunalnim i neopasnim građevinskim otpadom. Organizovane su edukativne radionice u cilju razvijanja svijesti o ovom problemu.

Povećanje broja posjetilaca, koje je iz godine u godinu evidentirano u ovom parku, nesumnjivo za sobom povlači i negativne uticaje na životnu sredinu. Povećanjem broja posjetilaca povećava se mogućnost uznemiravanja životinja, oštećenja i branja zaštićenih, endemičnih i rijetkih biljnih vrsta i gljiva, povećava se opasnost od nastanka šumskih požara, kao i količina otpada, saobraćaja, buke i zagađivanje vazduha.

Povećanje broja posjetilaca ima negativan uticaj i na lokalno stanovništvo koje se ogleda kroz napuštanje tradicionalnog načina života (stočarstvo i poljoprivreda) i okretanje ka izgradnji smještajnih kapaciteta i zaposlenja u turizmu, što lokalnom stanovništvu donosi izvjesne ekonomske benefite sa jedne strane, ali sa druge ima za posledicu nestanak livada, pašnjaka i oranica, kao i gubitak tradicionalnog način života, običaja, zanata i vještina.

S toga će se u narednom planskom periodu posebna pažnja pokloniti na umanjenje uticaja posjetilaca, kroz istraživanje i određivanje prihvatnih kapaciteta pojedinih najposjećenijih lokaliteta (Crno jezero, kanjon rijeke Tare, Škrčka jezera i dr.) te na osnovu dobijenih rezultata pratiće se i regulisati broj posjetilaca, potom izgradiće se mehanizam smanjenja efekta vidljivosti posjetilaca u određenim područjima („leave no trace“ principi), kao i razviti nova turistička ponuda i programi obilaska Parka s ciljem da se najatraktivniji lokaliteti oslobode pritisaka posjetilaca.

U narednom planskom periodu pažnja će se usmjeriti na osnaživanje i podršku lokalnom stanovništvu da svoje proizvode plasiraju na tržište, na način što će se inicirati proces uspostavljanja sertifikata za proizvode sa područja Parka, koji zadovoljavaju odgovarajući kvalitet i karakteristike proizvoda iz ekološki zaštićenog područja. U cilju očuvanje tradicije i kulture durmitorskog područja, kao i podsticanje saradnje sa lokalnim zajednicama osmisliće se i realizovati manifestacije i događaji kojim će se promovisati tradicionalni način života, lokalna gastronomija, folklor, privređivanje, znanje, vještine i zanati.

2.7.2. Stanje biodiverziteta

Flora i vegetacija

Oslanjajući se na relevantne literaturne izvore i na osnovu sopstvenih istraživanja, stručna služba kontinuirano prikuplja podatke o brojnosti i florističkom diverzitetu značajnih taksona (endema i vrsta na nacionalnoj i međunarodnim listama zaštite) i podatke o stanju vrsta i staništa odabranih za istraživanja.

Međutim, kako su relevantni istraživački i naučni podaci nepotpuni i mahom zastareli, a kapaciteti stručne službe nedovoljni da svojim radom pokriju velika područja, moguće je, u ovom trenutku, dati uopšten uvid o stanju i ugrožavajućim faktorima florističkog diverziteta NP:

- Prisutni su antropogeni, biološki i klimatski pritisci koji mogu ugroziti diverzitet flore, naročito kada su u pitanju šumski ekosistemi.
- Ugrožena je tresetna flora i borealne endemo-reliktne vrste, usled sukcesivnog gubitka staništa, naročito u zoni Barnog jezera, identifikovana kao Natura habitati: 7140 PRELAZNE TRESAVE; 7230 ALKALNE TRESAVE; 6410 HIDROFILNE LIVADE BESKOLJENKE (MOLINIA CAERULEA)
- Postoji rizik zarastanja pašnjačkih livada, usled sve manjeg pašarenja i košenja. Identifikovane su kao Natura stanišni tip 6520 PLANINSKE LIVADE KOSANICE.
- Vegetacija vriština, naročito sa borovnicom, je pod pritiskom nelegalnih sakupljača, a ne raspoložemo podacima o stvarnom stanju. Pripada stanišnom tipu 4060 ALPIJSKE I BOREALNE VRIŠTINE.

Preglednija slika o stanju značajnih bioloških sistema dobiće se sa uspostavljanjem i definisanjem granica Natura habitata, a time i konkretizovati mjere očuvanja specijskog i stanišnog diverziteta.

Kada je u pitanju ubiranje ljekovitog bilja, šumskih plodova i gljiva u komercijalne svrhe, i dalje ne postoje jasni podaci o intenzitetu, odnosno količini koja se ubira na prostoru parka. Nelegalno ubiranje divlje flore postoji u ovom Parku, naročito kada su u pitanju šumski plodovi i gljive, ali bez podataka u kojoj mjeri i na kojim lokalitetima. Pored komercijalnog ubiranja, stanovnici i posjetioci Parka mogu pojedinačno ubirati manje količine ovih vrsta.

Stanje šuma

Stanje šuma na prostoru NP Durmitor moguće je sagledati analizom većeg broja činioca na osnovu kojih se mogu definisati različiti uticaji, faktori i posledice na stanje šumskih ekosistema.

Abiotički pritisak predstavlja najsnažniji pritisak na prostoru NP Durmitor i determinisan je na 53% površine Parka. Najčešće se manifestuje kroz oštećenja od požara, sušenja usled siromašnog i plitkog staništa i suše, dok se u zoni grebena i većih nadmorskih visina javljaju štete od snjegoizvala i vjetrolova.

Biotički pritisak je kao dominantan determinisan na 9% površine Parka, na kojima je evidentirano značajno prisustvo patogenih gljiva i/ili štetnih insekata.

Antropogeni pritisak je prisutan na 24% površine, a manifestuje se kroz ilegalnu sječu, i druge nedozvoljene radnje koje dovode do požara, oštećenja drveća i sl.

Oštećenja od požara oko 3% su realno velika, a odnose se većinom na oštećenja izdanačkih šuma pri naseljima, usled čišćenja poljoprivrednih parcela, kao i oštećenja prouzrokovana požarima u kanjonskim područjima (kanjon Drage i Tare) pretežno u sastojinama crnog bora.

Na području NP Durmitor za dobijanje podataka o zdravstvenom stanju šuma postavljeno je ukupno 77 klastera sa po 4 ogledne površine za opšte i dendrometrijske podatke, kao i dodatne 4 ogledne površine

Oštećenja stabala izazvana djelovanjem insekata najčešće su bila izazvana štetnim djelovanjem insekata iz grupe potkornjaka. Štete ove grupe uzročnika su veoma važne, jer se na primjeru klastera oslikava uticaj potkornjaka na stanje šumskih ekosistema NP Durmitor.

Pojedini lokaliteti Parka (npr. širi reon Crnoga jezera) su značajno ugroženi djelovanjem potkornjaka.

U šumama na području NP Durmitor štetni insekti se obično javljaju nakon negativnih uticaja prouzrokovanih djelovanjem različitih faktora kao što su: prisustvo primarnih parazita (*H. annosum*, *A. ostoyae*, *M. caryophyllacearum* i sl.), prisustvo glodara (poslije tzv. prstenovanja mlađih stabala od vjeverice ili puha), neuspostavljanje šumskog reda na površinama na kojima su vršene sječe (ostala prevršena stabla, razbacane grane ostale neobrađene izvale), kao i na prostorima gdje je došlo do snjega i vjetroizvala. Pojava fiziološki slabih stabala se pojavljuje i uticajem tzv. sekundarnih štetočina: potkornjaci, strižibube, ose drvenice, veliki šumski mrav i dr.

Potrebno je posebno istaći da su sastojine jela i smrča, na cijelom prostoru Parka, najviše ugrožene od patogene gljive *Heterobasidion annosum*. Usled truleži korena, veliki broj stabala se u toku zime izvaljuje.

Poseban problem predstavljaju faktori abiotičke prirode, a naročito „kisele kiše”. Podaci o uticaju polutanata na šumske ekosisteme ovog područja nijesu dovoljni za objašnjenje fenomena sušenja šuma koje treba generalno posmatrati kroz sinergično dejstvo uz faktore kao što su klimatske promjene, nepravilno gazdovanje i pojavu bolesti i štetočina.

Imajući u vidu karakter šumskih ekosistema ne može se sa sigurnošću unaprijed prognozirati dalji razvoj negativnih uticaja.

Antropogeni uticaj na šume Parka u vidu neodgovornog i nemarnog uticaja čovjeka predstavlja značajan ugrožavajući faktor. Opravdana potreba za ogrevnim drvetom u ruralnim područjima Parka može dovesti do negativnih posledica po šumu i šumske ekosisteme. JPNPCG je donijelo podzakonski akt (Interna procedura za sprovođenje doznake stabala, prijema i prodaje drvnih sortimenata iz šuma u državnoj svojini u nacionalnim parkovima - za potrebe stanovništva u ruralnim područjima) kojim se reguliše dodjela ogreva lokalnom stanovništvu.

Stanje faune

Stanje biodiverziteta gmizavaca i vodozemaca u parku, kao i u većini drugi područja Crne Gore ocjenjuje se kao relativno stabilno, izuzev rijetkih ugroženih vrsta vodenih mrmoljaka. Literaturni podaci, iskustvo i struka ocjenjuju da je ova grupa faune ugrožena prisustvom alohtonih vrsta u nekim „zatvorenim” sistemima kao što su jezera.

Fauna riba durmitorskih jezera je alohtona, a sa druge strane, autohtone vrste riba u rijeci Tari su ugrožene antropogenim uticajima. Rijeka Tara ne može se posmatrati izolovano u dijelu koji prolazi kroz nacionalni park, već uticaji u cjelom toku rijeke uzvodno imaju efekte po živi svijet u rijeci generalno. Primjer su aktivnosti oko izgradnje autoputa, koji će imati određene uticaje na ihtiofaunu rijeke. Iz tih razloga sprovodiće se monitoring najmanje 5 godina nakon završetka radova, a pratiće se ukupno stanje ekosistema na cijelom toku rijeke Tare u Crnoj Gori.

Stanje ornitofaune

Na osnovu poređenja istorijskih podataka i podataka dobijenih novijim istraživanjima, evidentne su promjene u fauni ptica. Te promjene u sastavu populacija, status vrsta i dr. nastale su antropogenim uticajem (direktne ili indirektne aktivnosti) kao i abiotičkim faktorima. Jedna od prijetnji u ovom smislu su i klimatske promjene koje trebaju biti fokus istraživanja u budućem periodu. Analizom literaturnih podataka govori da se u periodu od 100 godina posebno ističe promjena u sastavu ornitofaune prouzrokovana negativnim uticajima nastalim degradacijom staništa. Najbolji primjer za to je nestajanje vrsta sa Durmitorskog područja koje su vezane za vodena i šumska staništa.

Povećano prisustvo čovjeka (turizam i eksploatacija šuma) uslovalo je nestanak nekoliko vrsta ptica na ovom području: vrsta *Bucephala clangula* već 50 godina ne gnijezdi na Durmitorskim jezerima; na Crnom jezeru u novije vrijeme ne gnijezdi niti jedna vrsta vodenih ptica; na Durmitoru se već 40 godina ne gnijezdi *Tetrao tetrix*, koji je naseljavao kanjon Tare i Komarnice.

Od današnjih gnjezdarica Durmitora, koje su i najosjetljivije na uznemiravanje i pritisak posjetilaca, a ujedno vezane za kompaktne i velike šumske komplekse, kao već rijetke za ovo područje su vrste *Tetrao urogallus*, *Aegolius funereus*, *Picoides tridaotylus*, *Parus monatus*.

Eksplotacijom šuma u kontaktnim zonama NP Durmitor i sanitarnim sječama, koje su ranijem periodu bile u većem obimu, šumska staništa, naročito u okolini Crnog jezera, su izmijenila svoj karakter, što se odrazilo i na pojavu eurivalentnih i sinantropnih vrsta. Sinergijom antropogenih, biotičkih i abiotičkih faktora došlo je do prividnog povećanja diverziteta ornitofaune, ali su samim tim neke autohtone populacije tipične ornitofaune ovog područja redukovane.

Kao mjera konzervacije staništa u smislu očuvanja ekološke niše za određene vrste ptica, očuvanje starih stabala u šumskim ekosistemima je izuzetno važno. Ova mjera konzervacije se godinama unazad i praktikuje u NP Durmitor.

Stanje faune sisara

Kada je u pitanju antropogeni uticaj na faunu krupnih sisara jedan od najznačajnijih izdvaja se pritisak u smislu lova i krivolova. Lov u lovištima koja se nalaze u kontaktnoj zoni Parka svakako utiče na ekologiju krupnih sisara (brojnost, ponašanje, vitalnost, reproduktivnost i td.) uzimajući u obzir areale aktivnosti populacija ovih vrsta koje obuhvataju jedinstvenu teritoriju u okviru kontaktne zone i područja Parka. Zabilježeni su sporadični slučajevi krivolova na područjima Sedlena greda, Uvita greda u planinskom masivu Durmitora, a kad je u pitanju rijeka Tara, to su lokaliteti Prenčana i Vaškova. Takođe, u određenoj mjeri prisutan je negativan uticaj u pojedinim zonama Parka uticajem turističkih aktivnosti (u zimskom period korišćenjem motornih sanki, pritisak posjetilaca u određenim zonama parka je veliki i dr.)

Što se tiče primjene zdravstvenih i sanitarnih mjera, u nacionalnim parkovima dozvoljava se sanitarni odstrijel u slučaju pojave bolesti. U proteklom planskom periodu, nisu registrovana oboljenja kod krupnih sisara. Primjer takvih stanja je pojava virusa bjesnila, ali je poslednji slučaj registrovan 2011. godine u kontaktnoj zoni Parka. U toku 2019. Otpočela je implementacija projekta "Spremnost zemalja Balkana u slučaju pojave afričke svinjske kuge kod divljih i domaćih svinja". Projekat sprovode Uprava za bezbjednost hrane i fitosanitarne poslove i Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma u saradnji sa JPNPCG.

Za potrebe zimske prihrane na određenim mjestima redovno se na hranilištima dostavlja hrana i so za populacije srna na području Parka.

Primjer značajnog rasta populacije divokoze u poslednjoj deceniji ukazuje da ne postoji značajan pritisak izražen krivolovom i pojavom zaraznih bolesti, te se može reći da su sadašnji uslovi povoljni za populaciju ove vrste.

Prisustvo medvjeda na prostoru i u kontaktnim zonama parka je evidentno, ali uzimajući u obzir mobilnost i veličinu arealske aktivnosti ne postoje precizni podaci o stanju populacije ove vrste. Isti slučaj je i sa vrstom *Canis lupus* (vuk).

2.8. INSTITUCIONALNA PITANJA RAZVOJA, IZAZOVI, PROBLEMI, OGRANIČENJA, PRIJETNJE, ŠANSE I MOGUĆNOSTI ZA UPRAVLJANJE OČUVANJEM NP DURMITOR

PREDNOSTI	NEDOSTACI
<ul style="list-style-type: none"> • Integrisanost prirodnog i kulturnog predjela • Relativna blizina važnih emitivnih područja • Blizina graničnih prelaza prema BiH i Srbiji • Tranzitni put za turiste od sjevera prema jugu države • Sve veća zainteresovanost gostiju iz zemalja Zapadne Evrope za NP Durmitor • Nadmorska visina preko 1.000 m, idealna destinacija ljeti kao vazдушna banja, a zimi za ski sportove • Relativno povoljan geografski položaj i prilično dobra saobraćajna povezanost • Nacionalni i međunarodni status zaštite područja • Jedinstvenost kanjonskih dolina, a naročito kanjona Tare • Veliki broj planinskih vrhova preko 2.000 mnm • Velika raznovrsnost biljnih i životinjskih vrsta i očuvani ekosistemi • Veliki broj markiranih staza (preko 150 km • Odsustvo industrije i ozbiljnih zagađivača prostora • Relativno dobro očuvana životna sredina (vazduh, zemlja i drugi parametri) • Poseban režim zaštite prostora NP Durmitor • Bogato i raznovrsno kulturno-istorijsko nasljeđe • Očuvano ekstenzivno stočarstvo • Očuvana tradicija u mnogim aspektima društveno-socijalnog života stanovnika tog područja • Ogroman potencijal za razvoj planinskog turizma tokom i ljetnje i zimske turističke sezone • Dobra putna povezanost uslovljena nedavno završenim putem Žabljak-Risan što predstavlja odličnu konekciju područja sa crnogorskim primorjem 	<ul style="list-style-type: none"> • Neregulisan tretman otpadnih voda i čvrstog otpada • Postojanje tzv. divljih deponija na pojedinim lokalitetima • Vodnosnabdijevanje tokom ljetnjih mjeseci je neredovno • Snabdijevanje grada vodom iz Crnog jezera • Mjere navedene u planskim i strateškim dokumentima se često ne sprovede • Pojedini podaci o stanju prirodnih resursa su zastarjeli i nesistematizovani • Nedovoljna izdvajanja za naučna istraživanja • Nedostatak informativno-edukativnog materijala na temu biodiverziteta • Još uvijek nedovoljna edukacija javnosti o značaju područja NP Durmitor • Još uvijek niska ekološka svijest o značaju zaštite životne sredine • Nedostatak institucija za zaštitu životne sredine na lokalnom nivou • Nepostojanje strategije razvoja kulturnog predjela • Neistraženost arheoloških lokaliteta • Nedovoljna valorizacija kulturne baštine • Stalna migracija lokalnog stanovništva • Napuštanje tradicionalnih ekonomskih aktivnosti • Nedostatak adekvatne koordinacije u sektoru turizma • Relativno mali broj stanovnika i nepovoljna starosna struktura • Još uvijek nizak nivo kvaliteta smještajnih kapaciteta (i pored određenog napretka u prethodnih par godina) • Još uvijek nedovoljan broj planinarskih kuća koje nude smještaj sa hranom • Nedovoljan broj seoskih gazdinstava koje nude smještaj i hranu koja nosi geografsko porijeklo područja • Nedovoljna tehnička opremljenost i broj zaposlenih u Službi zaštite nacionalnog parka

MOGUĆNOSTI

- Izuzetno povoljne geografske predispozicije za razvoj ljetnjeg i zimskog turizma
- Veliki potencijal kulturno-istorijskog naslijeđa kao resursa za razvoj turizma
- Rast i pozitivni trendovi u pogledu znanja o potrebama razvoja svih oblika održivog turizma
- Razvoj drugih djelatnosti usko vezanih za turizam (poljoprivreda, stočarstvo, proizvodnja zasnovana na starim zanatima i druge djelatnosti)
- Diversifikacija turističke ponude na različite i vrlo atraktivne zone i lokalitete područja
- Očuvana životna sredina i raznovrstan biodiverzitet koji može biti u funkciji razvoja održivog turizma
- Mogućnosti za razvoj organske poljoprivrede
- Dalji razvoj (ne samo primarne) drveno prerađivačke industrije
- Mogućnost razvoja farmakoterapije (proizvodnja i otkup ljekovitog bilja)
- Privlačenje investitora koji potencijalno i shodno zakonu i planovima mogu ulagati u područje NP Durmitor
- Iskorišćavanje obnovljivih izvora energije (biomasa, sunce, vjetar)
- Razvoj projekata koji se baziraju na niskokarbonskom otisku
- Brendiranje određenih proizvoda koje imaju geografsko porijeklo područja i dobijanje sertifikata za iste
- Korišćenje nacionalnih i međunarodnih grantova
- Odlični uslovi za dalji razvoj biciklizma
- Povoljni uslovi za razvoj svih vidova turizma (rekreativnog, sportskog, zdravstvenog, naučno-istraživačkog, edukativnog i dr)
- Zaštita od strane UNESCO-a je šansa za adekvatniju zaštitu, ali i međunarodnu promociju parka
- Međunarodna zajednica iskazuje interes za zajednički rad prekograničnih zaštićenih područja u sferi planiranja, zajedničkog rada na zaštiti prirode
- Mogućnosti kreiranja pozitivnog imidža područja putem održavanja naučnih i stručnih konferencija, okruglih stolova i dr.

PRIJETNJE

- Globalna kretanja na turističkom tržištu zbog eksternih faktora (ekonomskih kriza, zdravstvene pandemije)
- Grad Žabljak se i dalje vodom snabdijeva iz Crnog jezera što predstavlja latentnu opasnost za nivo vode ovog ledeničkog jezera
- Krivolov (iako u trendu opadanja) i dalje prijeti istrebljenju nekih rijetkih vrsta (tetrijeb, srna)
- Sječa šuma za potrebe lokalnog stanovništva
- Mogućnost pojave požara na području parka
- Ugrožavanje autohtone vodene faune-zbog neadekvatnog poribljavanja
- Neplanska eksploatacija ljekovitog bilja
- Obolijevanje šuma-in vazija različitih biljnih i životinjski štetočina
- Nedostatak povoljnih kredita za pokretanje proizvodnje
- Nedostatak interesovanja za zaštitu tradicionalnog graditeljstva

3. DUGOROČNA VIZIJA I OPERATIVNI PROGRAM UPRAVLJANJA NP DURMITOR

Nacionalni park Durmitor će biti sjajan primjer zaštićenog područja prepoznatog kao univerzalna svjetska baština, kojim se upravlja u skladu sa najvišim međunarodnim standardima, u cilju zaštite jedinstvene i izvorne prirode Durmitora.

Sinergija znanja nauke, kulture i angažovanje cjelokupnog društva očuvaće temeljne vrijednosti i odrediti najbolje perspektive za održivi razvoj ovog izuzetnog područja.

Strateško opredjeljenje Plana se zasniva na setu strateških oblasti, i u vezi sa tim definisanih ciljeva. Ovakvim pristupom će se obezbijediti neometano funkcionisanje i integrisanje različitih ciljeva u jednu cjelinu. Plan propisuje aktivnosti koje će se obavljati u periodu 2021-2025. godine, a koje će biti usmjerene na ispunjavanje definisanih ciljeva upravljanja.

Zakonom o zaštiti prirode (Sl. list CG br. 54/16), metodogija izrade Plana upravljanja u najvećoj mjeri je definisana kroz propisani sadržaj ovog planskog dokumenta koji se navodi u zakonu. U Planu upravljanja NP Durmitor 2021-2025. definisano je 6 strateških oblasti u okviru kojih su formulisani ciljevi upravljanja sa setom aktivnosti koje su vremenski definisane.

Imajući u vidu da se najveći broj aktivnosti realizuje u višegodišnjem periodu, godišnjim Programom upravljanja će se kroz opis aktivnosti, koji je specifičan za datu godinu, definisati i indikatori realizacije svake programske aktivnosti na godišnjem nivou. Član 58 Zakona o zaštiti prirode navodi da se plan upravljanja implementira kroz usvajanje godišnjih programa upravljanja i izvještaja o realizaciji godišnjih programa upravljanja koji se dostavljaju nadležnom ministarstvu. Na taj način, indikatori uspješnosti realizacije plana upravljanja su izvještaji o realizaciji godišnjih programa upravljanja.

Shodno strateškim oblastima datim u petogodišnjem Planu upravljanja, za svaku godinu biće definisani prioriteti, sa definisanom vremenskom dinamikom.

Strateške oblasti:

- 1. Istraživanje, praćenje, obnova i unapređenje ekosistema, staništa i vrsta**
- 2. Očuvanje, unapređivanje i promocija kulturno-istorijskih i etnografskih vrijednosti i potencijala**
- 3. Edukacija, interpretacija prirodnih i kulturnih vrijednosti parka i razvoj turizma orijentisanog ka prirodi.**
- 4. Turizam zasnovan na aktivnom odmoru u prirodi**
- 5. Međunarodna i lokalna saradnja i socio-ekonomski razvoj regiona**
- 6. Unapređenje fizičke zaštite i infrastrukture**

Za vrijeme važenja plana upravljanja 2021.–2025. godina, ciljevi upravljanja grupisani u strateške oblasti koje proizilaze iz dugoročne vizije predstavljaju glavne smjernice za planiranje i sprovođenje konkretnih aktivnosti upravljanja. U slučaju promjene prirodnih, finansijskih, metodoloških i drugih uslova, moguće je vršiti izmjene ili dopune ciljeva upravljanja ili upravljačkih aktivnostima u Godišnjim programima upravljanja.

3.1. TABELA CILJEVA I AKTIVNOSTI PLANA UPRAVLJANJA

Strateška oblast 1: Istraživanje, praćenje, obnova i unapređenje ekosistema, staništa i vrsta							
Cilj 1.1.		Zaštita i održivo korišćenje vodnih resursa					
Aktivnost 1.1.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Monitoring hidroloških objekata	2						Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju; Uprava za vode; Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Cilj 1.2.		Sprječavanje nastanka otpada					
Aktivnost 1.2.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Sanacija neuređenih odlagališta otpada na području Parka	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor Parka
Cilj 1.3.		Uspostavljanje integralnog pristupa u upravljanju šumama					
Aktivnost 1.3.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Sprovesti sanitarno-higijenske aktivnosti	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.3.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Zaštiti šumske ekosisteme od požara	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.3.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Sprovesti biološke i biotehničke mjere zaštite šuma	4						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.3.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi interaktivnu bazu podataka prikupljenih tokom terenskih aktivnosti	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.3.5.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Sprovesti mjere gajenja i sanacije degradiranih	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj

šuma								
Aktivnost 1.3.6.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	
Uraditi Plan gazdovanja šuma u privatnoj svojini	1							
Cilj 1.4.	Smanjeni i ublaženi efekti klimatskih promjena na šumske ekosisteme							
Aktivnost 1.4.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	
Sprovesti monitoring i adekvatne mjere prilagođavanja i adaptacije i obuka u cilju ublažavanja efekata klimatskih promjena	3							
Cilj 1.5.	Izvršena analiza i revizija podataka o flori i vegetaciji, sa posebnim osvrtom na prioritetne vrste i staništa i endemske vrste							
Aktivnost 1.5.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	
Izvršiti obuku stručnih saradnika za floru i vegetaciju za rad u Geografsko informacionom sistemu	1							
Aktivnost 1.5.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	
Izraditi mobilnu aplikaciju u cilju boljeg monitoringa i prikupljanja podataka	1							
Aktivnost 1.5.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	
Nastaviti inventarizaciju nacionalno i/ili međunarodno značajnih biljnih taksona	2							
Aktivnost 1.5.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	
Izvršiti analizu literaturnih i terenskih podataka unijetih u bazu	1							
Aktivnost 1.5.5.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	
Uraditi karte distribucije za prioritetne vrste	2							
Cilj 1.6.	Kartirano i definisano stanje značajnih stanišnih tipova i dijagnostičkih vrsta u ugroženim Natura staništima							
Aktivnost 1.6.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i	

Kartirati stanišni tip 4060 planinske i borealne vrištine i sprovesti analizu stanja	1						kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.6.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Izraditi analizu stanja dijagnostičkih vrsta stanišnog tipa alpskih i borealnih vriština (4060)	1						
Aktivnost 1.6.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Dati kartografski prikaz stanišnih tipova (7140, 7230 i 6410) na Barnom jezeru, sprovesti monitoring sukcesije i dati mjere njihovog očuvanja	1						
Aktivnost 1.6.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Izraditi analizu stanja dijagnostičkih vrsta stanišnih tipova na Barnom jezeru (7140, 7230 i 6410)	1						
Cilj 1.7.	Kontrolisano ubiranje divlje flore u komercijalne svrhe i očuvanje staništa						
Aktivnost 1.7.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Izraditi mobilnu aplikaciju za rad na terenu	1						
Aktivnost 1.7.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Obučiti nadzornike za korišćenje mobilne aplikacije	1						
Aktivnost 1.7.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor NP, Služba fizičke zaštite
Kontrolisati stanje na terenu i unositi podatke u Exel bazu	1						
Aktivnost 1.7.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor NP, Služba fizičke zaštite
Izvršiti analizu stanja i mapirati staništa na kojima je vršeno ubiranje	1						
Cilj 1.8.	Kontinuirano praćenje stanja šumskih ekosistema						
Aktivnost 1.8.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost

		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Sprovoditi monitoring opšteg zdravstvenog stanja šuma	1						
Aktivnost 1.8.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Sprovoditi monitoring potkornjaka i parazitskih i saprofitskih gljiva	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Cilj 1.9.	Uređen sportski ribolov na durmitorskim jezerima						
Aktivnosti 1.9.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Vršiti analizu stanja ihtiofaune i u skladu sa potrebama sportskog ribolova poribljavati Crno jezero	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor Parka
Aktivnosti 1.9.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Evidentirati ulov i unositi podatke u jedinstvenu bazu koju vodi Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.	1						Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor Parka
Aktivnosti 1.9.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Odrediti lokacije sa kojih će se obavljati sportski ribolov.	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor Parka
Aktivnosti 1.9.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi edukativni materijal i postaviti table sa obavještenjima na određenim lokalitetima	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor Parka
Cilj 1.10.	Izvršena procjena stanja i reintrodukcija značajne herpetofaune durmitorskih jezera						
Aktivnosti 1.10.1	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Sprovoditi godišnji monitoring herpetofaune i procijeniti brojnost njihovih populacija u Zabojskom, Modrom, Velikom Škrčkom,	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj

Valovinom i Zminjem jezeru							
Aktivnosti 1.10.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izvršiti reintrodukciju tritona iz Malog Škrčkog jezera u Veliko Škrčko jezero	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnosti 1.10.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izvršiti reintrodukciju tritona iz Valovitog u Modro jezero	4						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Cilj 1.11.	Očuvane i stabilne populacije mrkog medvjeda (<i>Ursus arctos</i>) i divokoze (<i>Rupicapra rupicapra balcanica</i>)						
Aktivnost 1.11.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi mobilnu aplikaciju za terenski rad u cilju boljeg monitoringa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.11.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izvršiti obuku nadzornika za korišćenje mobilne aplikacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.11.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izvršiti obuku stručnog saradnika za uspostavljanje monitoringa mrkog medvjeda	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor Parka, Služba fizičke zaštite
Aktivnost 1.11.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izvršiti obuku nadzornika za uspostavljanje monitoringa mrkog medvjeda	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor Parka, Služba fizičke zaštite
Aktivnost 1.11.5.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izvršiti nabavku opreme za istraživanje mrkog medvjeda	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.11.6.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost

		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Sprovesti monitoring mrkog medvjeda i utvrditi najznačajnija staništa za njegovo očuvanje	1						
Aktivnost 1.11.7.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Sprovesti monitoring divokoze i utvrditi najznačajnija staništa za njeno očuvanje	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.11.8.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi studiju zaštite mrkog medvjeda	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor Parka, Služba fizičke zaštite
Aktivnost 1.11.9.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi studiju zaštite divokoze	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor Parka, Služba fizičke zaštite
Cilj 1.12.	Istraženi speleološki i drugi objekti važni za očuvanje značajnih kolonija slijepih miševa (<i>Chiroptera</i>) i sprovedene mjere zaštite ugroženih kolonija						
Aktivnost 1.12.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi bazu speleoloških objekata na osnovu literaturnih podataka	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.12.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izvršiti nabavku opreme za istraživanje slijepih miševa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.12.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izvršiti obuku stručnog saradnika za faunu za rad u Geografsko informacionom sistemu	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.12.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Nadzirati pristup jamama i pećinama, evidentirati i kontrolisati speleološke aktivnosti	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor Parka, Služba fizičke zaštite
Aktivnost 1.12.5.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Istražiti rasprostranjenost i utvrditi važna područja za	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj

očuvanje slijepih miševa								
Aktivnost 1.12.6.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor Parka	
Utvrđiti faktore ugrožavanja i po potrebi sprovesti mjere očuvanja najznačajnijih kolonija slijepih miševa	1							
Cilj 1.13.	Istražena fauna <i>Mustelidae</i> i kartirana najznačajnija staništa							
Aktivnost 1.13.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	
Na osnovu literaturnih podataka evidentirati prethodna istraživanja formirati bazu podataka	1							
Aktivnost 1.13.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor Parka, Služba fizičke zaštite	
Izvršiti nabavku opreme za istraživanje (foto-zamke, živolovke)	2							
Aktivnost 1.13.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	
Izvršiti kartiranje značajnih staništa za <i>Mustelidae</i>	2							
Aktivnost 1.13.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	
Izraditi bazu podataka nultog stanja i definisati potrebne mjere konzervacije	2							
Cilj 1.14.	Stabilne populacije značajnih vrsta gnjezdarica							
Aktivnost 1.14.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	
Izraditi Protokol monitoring za gnjezdarice	1							
Aktivnost 1.14.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	
Sprovesti monitoring gnjezdarica	1							
Aktivnost 1.14.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	
Definisati mjere konzervacije za ciljne vrste gnjezdarica	1							
Cilj 1.15.	Istraživanje faune insekata i kartiranje najznačajnijih staništa							
Aktivnost 1.15.1.	Prioritet	Dinamika				Odgovornost		

		1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Istražiti i sakupiti literaturne podatke o fauni Lepidoptera i Coleoptera	1						
Aktivnost 1.15.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izvršiti uvid u stanje dnevnih leptira na području Parka	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor Parka, Služba fizičke zaštite
Aktivnost 1.15.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izvršiti uvid u stanje Coleoptera na području Parka	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj

Strateška oblast 2: Očuvanje, unapređivanje i promocija kulturno-istorijskih i etnografskih vrijednosti i potencijala

Cilj 2.1. Istraženi, valorizovani i zaštićeni najznačajniji elementi materijalne kulturne baštine Parka

Aktivnost 2.1.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Finalizovati istraživanje i publikovanje vodenica na pritokama kanjona Tare	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 2.1.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Inicirati i učestvovati u projektima istraživanja, sprovođenja mjera zaštite i prezentovanja kulturnog nasljeđa, koje implementiraju nadležne institucije	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 2.1.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Kreirati i implementirati projekte valorizacije kulturno-istorijskih i graditeljskih potencijala u funkciji razvoja kulturnog turizma	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj; direktor JPNPCG; direktor Parka
Aktivnost 2.1.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	

Pokretati inicijative za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara	1						
Cilj 2.2.	Promovisana i prezentovana materijalna kulturna baština u Parku						
Aktivnost 2.2.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Prikupljati stariju foto građu i umjetničke slike akademskih likovnih stvaralaca u digitalnoj formi	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 2.2.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Organizovati tematske izložbe povodom značajnih datuma	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 2.2.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Kreirati i uspostaviti kulturno-istorijsku stazu u funkciji turističke ponude Parka	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Cilj 2.3.	Zaštićena, valorizovana i promovisana nematerijalna kulturna baština						
Aktivnost 2.3.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Inventarisati i dokumentovati nematerijalnu kulturnu baštinu Parka	1						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 2.3.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Prikupiti podatke od nosioca nematerijalnih kulturnih dobara	1						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 2.3.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izvršiti popunjavanje upitnika za identifikaciju elemenata nematerijalnog kulturnog nasljeđa	1						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 2.3.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Uputiti inicijative za uspostavljanje zaštite na osnovu istraživačkih nalaza i drugih dokaza o	2						Služba za promociju, marketing i turizam

svojstvu, osobnosti i značaju nematerijalnog kulturnog dobra							
Aktivnost 2.3.5.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Unaprijediti nematerijalno kulturno nasljeđe kroz osmišljavanje i realizovanje manifestacija, sajмова, izložbi i kulturno-umjetničkih programa	3						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 2.3.6.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Učestvovati u kreiranju projekata zaštite i valorizacije nematerijalne kulturne baštine pod pokroviteljstvom relevantnih institucija zaštite	3						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 2.3.7.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Kreirati programe u organizovanja važnih datuma i dešavanja u Parku (realizacija inicijativa Savjeta Evrope za obilježavanje "Dana evropske baštine")	3						Služba za promociju, marketing i turizam

Strateška oblast 3: Edukacija, interpretacija prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka i razvoj turizma orijentisanog ka prirodi

Cilj 3.1.	Promovisan Park sa unaprijedenim edukativno-interpretativnim sadržajima						
Aktivnost 3.1.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
U saradnji sa osnovnim školama koje gravitiraju u Parku i nadležnim ministarstvom izradiće se edukativni programi	1						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, osnovne škole koje gravitiraju ka Parku, nadležno ministarstvo
Aktivnost 3.1.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
U saradnji sa osnovnim školama koje gravitiraju u Parku izradiće se	1						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, osnovne škole koje

edukativni materijali							gravitiraju ka Parku
Aktivnost 3.1.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
U saradnji sa TO obilježiti značajne ekološke datume	1	1	2	3	4	5	Služba za promociju, marketing i turizam, TO
Aktivnost 3.1.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
U saradnji sa TO osmisliti i sprovesti ciljane interperativne programe obilaska Parka	1						Služba za promociju, marketing i turizam, TO
Aktivnost 3.1.5.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
U saradnji sa Planinarskim savezom Crne Gore formirati nove edukativne i tematske staze	1						Služba za promociju, marketing i turizam, direktor Parka, Planinarski savez Crne Gore
Aktivnost 3.1.6.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
U saradnji sa Planinarskim savezom Crne Gore održavati i unaprijediti postojeće edukativne i tematske staze	1						Služba za promociju, marketing i turizam; direktor Parka; Planinarski savez Crne Gore
Cilj 3.2.	Park je uspješno promovisan na tržištu						
Aktivnost 3.2.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Redovno održavati interakciju sa javnosti i medijima	1						Služba za promociju, marketing i turizam, direktor Parka, direktor JPNPCG
Aktivnost 3.2.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Učestvovati na turističkim sajmovima	1						Služba za promociju, marketing i turizam direktor Parka, direktor JPNPCG
Aktivnost 3.2.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Organizovati manifestacije i događaje	1						Služba za promociju, marketing i turizam direktor Parka
Aktivnost 3.2.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Izraditi promotivni materijal	1						Služba za promociju, marketing i turizam

Aktivnost 3.2.5.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi propagandni materijal	1						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 3.2.6.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi autentični suvenir Parka	1						Služba za promociju, marketing i turizam direktor Parka

Strateška oblast 4: Turizam zasnovan na aktivnom odmoru u prirodi

Cilj 4.1. Unaprijeđena i razvijena turistička infrastruktura Parka usklađena sa principima zaštite prirode i u funkciji je posjetilaca

Aktivnost 4.1.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Rekonstruisati Centar za posjetioce u Upravnoj zgradi	1						direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Urediti glavne ulaze u Park	1						Direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam.
Aktivnost 4.1.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izgraditi kontrolno-naplatne punktove	1						Direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Postaviti, odnosno dopuniti najavne, glavne i informativne table ka i u Parku	1						Direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.5.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Unaprijediti postojeći sistem informativnih tabli i smjerokaza	1						Direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.6.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Unaprijediti pješačke staze	1						Služba za promociju, marketing i turizam direktor Parka
Aktivnost 4.1.7.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Unaprijediti biciklističke staze	1						Direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.8.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Urediti vidikovce	1						Direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam

Aktivnost 4.1.9.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi infrastrukturu za posmatranje ptica	2						Direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.10.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi infrastrukturu za sportski ribolov	3						Direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.11.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Urediti najposjećenije speleološke objekte u Parku	1						Direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.12.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi odmorista za pješake i bicikliste	2						Direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.13.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi infrastrukturu za posmatranje divljih životinja	2						Direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.14.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izvršiti adaptaciju škola na teritoriji parka koje nisu u funkciji i izvršiti prenamjenu istih (u funkciju posjetilaca)	2						Direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.15.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Prilagoditi glavne atrakcije u parku (učiniti ih dostupnim) za posjete osoba sa invaliditetom	1						Direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.16.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Unaprijediti infrastrukturu za splavarenje i rafting rijekom Tarom	1						Direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam
Cilj 4.2.	Unaprijeđena turistička ponuda koja je zasnovana na aktivnom odmoru						
Aktivnost 4.2.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Razviti nov turistički proizvod posmatranje ptica	2						Direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.2.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Razviti nov turistički proizvod posmatranje divljih životinja	2						Direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.2.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost

		1	2	3	4	5	Služba za promociju, marketing i turizam
Osmisliti nove izložbene postavke u Centru za posjetioce	2						
Aktivnost 4.2.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Direktor Parka
Unaprijediti turističku ponudu „šuma za čitanje“	1						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.2.5.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Direktor Parka
Unaprijediti dječije igralište	1						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.2.6.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Direktor Parka
Unaprijediti turističku ponudu šetnja na krpljama	1						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.2.7.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Direktor Parka
Unaprijediti turističku ponudu kajakarenje i vožnja drvenim čamcima po Crnom jezeru	1						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.2.8.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Direktor Parka
Unaprijediti turističku ponudu splavarenje rijekom Tarom	1						Služba za promociju, marketing i turizam
Cilj 4.3.	Upravljanje posjetiocima						
Aktivnost 4.3.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Služba za promociju, marketing i turizam
Analizirati strukturu, mišljenje, potrebe i očekivanja posjetilaca	1						
Aktivnost 4.3.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Direktor Parka
Analizirati uticaj posjetilaca na prirodne i kulturne vrijednosti	1						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.3.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Direktor Parka
Analizirati korišćenje postojećeg sistema staza	1						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.3.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Direktor Parka
Istražiti i odrediti prihvatne kapacitete pojedinih najposjećenijih lokaliteta u skladu sa smjernicama	1						Služba za promociju, marketing i turizam

zaštite prirode, pratiti i regulisati broj posjetilaca								
Aktivnost 4.3.5.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
Izgraditi mehanizam koji će doprinijeti da se smanji efekat vidljivosti posjetilaca u određenim područjima (leave no trace principi)	1	1	2	3	4	5	Direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam	
Aktivnost 4.3.6.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
Razviti programe obilaska Parka (bazirane na prirodnim i kulturnim vrijednostima) za različite ciljne grupe	1	1	2	3	4	5	Služba za promociju, marketing i turizam	

Strateška oblast 5: Međunarodna i lokalna saradnja i socio-ekonomski razvoj								
Cilj 5.1.	Učešće na međunarodnim pozivima za otvorene grantove u funkciji realizacije projekata i razmjene znanja i dobrih praksi							
Aktivnost 5.1.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
Izraditi prijedloge projekata u skladu sa pozivima	1	1	2	3	4	5	Služba za projekte i međunarodnu saradnju	
Aktivnost 5.1.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
Organizovati obuke za zaposlene, razmjenu iskustava	2	1	2	3	4	5	Služba za projekte i međunarodnu saradnju	
Cilj 5.2.	Definisani zajednički prioriteti i realizovani projekti sa lokalnim zajednicama u cilju razvoja područja i lokalnih zajednica							
Aktivnost 5.2.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
Izraditi prijedloge projekata u skladu sa pozivima u partnerstvu sa opštinama koje gravitiraju Parku	2	1	2	3	4	5	Direktor JPNPCG, pomoćnik direktora za zaštitu, održivi razvoj i turizam, direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam , Služba za projekte i međunarodnu saradnju	
Aktivnost 5.2.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
Pružati podršku lokalnom stanovništvu kroz udruživanje u klastere i kooperative	2	1	2	3	4	5	Direktor Parka, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	

Cilj 5.3.	Uključivanje svih relevantnih zainteresovanih strana u rad Socio-ekonomskog foruma						
Aktivnost 5.3.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Izraditi Protokol Socio-ekonomskog foruma i proširiti listu učesnika u forumu	1	1	2	3	4	5	savjetnik direktora, Direktor Parka
Cilj 5.4.	Unaprijeđena saradnja sa lokalnim proizvođačima						
Aktivnost 5.4.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Inicirati uspostavljanje sertifikata za lokalne proizvode	1	1	2	3	4	5	Služba za promociju, marketing i turizam, direktor Parka
Aktivnost 5.4.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Podržati lokalno stanovništvo (proizvođače) da izrade karakteristične suvenire koje će se distribuirati u suvenirnicama Parka	1	1	2	3	4	5	Direktor Parka

Strateška oblast 6: Unapređenje fizičke zaštite i infrastrukture							
Cilj 6.1.	Poboljšan nivo fizičke zaštite prostora i unaprijeđeni postojeći i budući infrastrukturni segmenti						
Aktivnost 6.1.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Izvršiti povećanje broja izvršilaca u Službi zaštite	1	1	2	3	4	5	Direktor JPNPCG, direktor Parka
Aktivnost 6.1.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Izvršiti stručno usavršavanje Službe zaštite kroz obuke i osposobljavanje za profesionalan pristup prema posjetiocima	1	1	2	3	4	5	Direktor Parka, Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 6.1.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Izvršiti nabavku potrebnih materijalno-tehničkih sredstava	1	1	2	3	4	5	Direktor JPNPCG, direktor Parka, Služba za logistiku
Aktivnost 6.1.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Direktor Parka

Održavati redovni kontakte i koordinaciju kontrole nelegalnih aktivnosti sa nadležnim inspeksijskim službama	1							
Aktivnost 6.1.5.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5		
Održavati redovne kontakte sa MUP-om	1						Direktor Parka Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove Šef Službe zaštite	
Aktivnost 6.1.6.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5		
Jačati saradnju sa nadležnim sudovima	1						Direktor Parka Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	
Aktivnost 6.1.7.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5		
Postaviti komunalni mobilijar	1						Direktor Parka Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture	
Aktivnost 6.1.8.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5		
Izgraditi nove hranilice za krupne sisare	1						Direktor Parka, Služba zaštite	
Aktivnost 6.1.9.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5		
Izvršiti detaljno obilježavanje granica nacionalnog parka	1						Agencija za zaštitu životne sredine, direktor Parka, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove Služba fizičke zaštite	
Aktivnost 6.1.10.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost	
		1	2	3	4	5		
Urediti kamp prostor i parking	1						Direktor Parka Služba fizičke zaštite	

3.2. DINAMIKA, SUBJEKTI REALIZACIJE I NAČIN SPROVOĐENJA OCJENE SPROVOĐENJA PLANA UPRAVLJANJA

U cilju optimalnog sprovođenja programa zaštite i razvoja, kroz analizu usvojenih planova i programa prati se sprovođenje planskih i programskih aktivnosti i omogućava kontrolisanje dinamike njihove realizacije sa nivoa rukovodne i upravljačke strukture.

3.2.1. Definicija nosilaca realizacije Plana upravljanja

Za upravljanje prostorom NP Durmitor zaduženo je Javno preduzeće za Nacionalne parkove Crne Gore. Sve aktivnosti ovog Plana upravljanja sprovodiće se uz koordiniran rad zajedničkih službi sa nivoa Javnog preduzeća i NP Durmitor.

Stručnu zaštitu, kao i razvoj i unapređenje prirodnih i radom stvorenih vrijednosti parka implementiraće Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj sa službama Parka. Promociju, edukaciju i interpretaciju realizovaće Služba za promociju, marketing i turizam i saradnicima iz u NP Durmitor.

U okviru organizacione jedinice NP Durmitor, za fizičku kontrolu prostora zadužena je Služba fizičke zaštite, a poslove održavanja parkovskog prostora i mobilijara vrši Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture. Ovim službama neposredno rukovodi direktor organizacione jedinice.

3.2.2. Način ocjene sprovođenja i indikatori praćenja uspješnosti Plana upravljanja

Petogodišnji Plan upravljanja NP Durmitor (2021–2025), obezbjeđuje okvirne smjernice iz kojih proizilaze godišnji Programi upravljanja, finansijski i drugi planovi i izvještaji. Plan upravljanja se realizuje/sprovodi kroz jednogodišnje Programe upravljanja.

Prema članu 56 Zakona o zaštiti prirode, upravljač zaštićenog područja dužan je da dostavi godišnji izvještaj Ministarstvu o realizaciji Plana upravljanja i godišnjeg Programa upravljanja, sprovedenim mjerama, finansijskim sredstvima utrošenim za sprovođenje mjera. Članom 58 Zakona, navedeno je da Ministarstvo daje saglasnost na Godišnji program upravljanja. Istim Članom, upravljač je u obavezi da Ministarstvu dostavlja Izvještaje o realizaciji godišnjih programa upravljanja. Na taj način, ocjena sprovođenja i indikatori praćenja uspješnosti Planova upravljanja definisani su stepenom uspješnosti realizacije programskih aktivnosti godišnjih Programa upravljanja. Pored toga, značajan broj programskih aktivnosti navedenih u Planu upravljanja sprovodi se u fazama tokom petogodišnjeg ciklusa, pa nema identičan opis aktivnosti na nivou Godišnjih programa, zbog čega nije moguće definisati indikatore takvih aktivnosti u Planu upravljanja.

Godišnji program upravljanja dostavlja se Ministarstvu, do 30. novembra tekuće godine za narednu godinu, a Izvještaj o realizaciji godišnjeg programa upravljanja do 1. marta tekuće godine za prethodnu godinu.

3.2.3. Smjernice za naučnoistraživački rad

U narednom periodu potrebno je nastaviti sa naučnoistraživačkim radom na prostoru nacionalnog parka. Na prostoru parka i dalje ne postoje kompletni podaci o stanju biodiverziteta, a mnogi podaci su zastareli i potrebno ih je dopuniti novim istraživanjima. Sa aspekta upravljača veoma je važno imati dobar uvid u kompletno stanje i status značajnih populacija i vrsta flore i faune, kao i stanja ekosistema.

U prethodnom periodu, započet je proces uspostavljanja Natura 2000 mreže u Crnoj Gori, a u okviru ovog projekta vrše se istraživanja na područjima nacionalnih parkova. Daljim planiranim istraživanjima na uspostavljanju Natura 2000 mreže, dobiće se jasna slika o stanju staništa i vrsta od značaja. Finalizacijom Natura 2000 mreže stvoriće se preduslovi za adekvatan način upravljanja definisan EU standardima. U proces izrade Natura 2000 mreže, pored naučnih i stručnih institucija, uključeni su i eksperti nacionalnih parkova Crne Gore.

Javno preduzeće za nacionalne parkove će podstaći i afirmisati svaki naučno-istraživački projekat i rad za koji se naučne institucije i pojedini naučni radnici opredijele u narednom planskom periodu. Prilikom naučno-istraživačkih aktivnosti pravnih ili fizičkih lica potrebno je pridržavati odredaba Zakona o zaštiti prirode (Sl. list CG br.51/08 i 62/13), a koje se odnose na pribavljanja dozvole od Agencije za zaštitu prirode i životne sredine.

3.2.4. Smjernice i prioriteti za zaštitu i održivi razvoj nacionalnog parka

Prioriteti zaštite prirodnih vrijednosti u Planu upravljanja u narednom planskom periodu realizovaće se kroz set aktivnosti definisanih u operativnom dijelu Plana upravljanja, sa naročitim fokusom na:

- Istraživanja flore i vegetacije;
- Istraživanja faune;
- Implementiranje mjera zaštite komponenti biodiverziteta;
- Identifikovanje i restauracija narušenih ekosistema;
- Edukacija lokalnog stanovništva i posjetilaca.

U cilju efikasne realizacije ovih aktivnosti, neophodno je uvećati broj stručnih saradnika u ovom planskom periodu.

Smjernice koje se odnose na prioritete u vezi sa održivim razvojem:

- Podržavati sve vidove održivog turizma;
- Uspostaviti efikasan sistem upravljanja posjetiocima;
- Podrška i kreiranje tradicionalnog i održivog korišćenja prirodnih resursa od strane lokalnog stanovništva;
- Podržavati socio-ekonomski i kulturni razvoj ovog regiona.

4.FINANSIJSKA SREDSTVA ZA SPROVOĐENJE PLANA

Prema Zakonu o nacionalnim parkovima, JPNPCG sredstva za rad obezbjeđuje iz sljedećih izvora:

- iz državnog budžeta
- iz naknada za korišćenje dobara, odnosno sopstvenih prihoda
- iz donacija
- kredita
- drugih izvora u skladu sa zakonom

4.1. PROCJENA SREDSTAVA ZA REALIZACIJU PLANA UPRAVLJANJA

Na nivou Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore izrađuju se godišnji finansijski izvještaji i godišnji finansijski planovi. Finansijski plan za jednu godinu se radi na bazi prihoda i rashoda ostvarenih u prethodnoj godini i procjene prihoda po osnovu korišćenja dobara i pružanja usluga u narednoj godini, te odobrenih sredstava državnim budžetom za narednu godinu.

Kod procjene potrebnih sredstava za sprovođenje Plana upravljanja u obzir su uzeti sledeći elementi:

1. troškovi ljudskih resursa (bruto plate i ostala primanja zaposlenih),
2. ostali troškovi i drugi materijalni troškovi koji prate poslovanje,
3. finansiranje godišnjih programa upravljanja i
4. kapitalne aktivnosti

U troškove ljudskih resursa ulaze bruto plate zaposlenih u Parku, dok se finansiranje programa projektuje prema planu potrebnih sredstava za angažovanje konkretnih poslova i izvođenja određenih radova.

Troškovi finansiranja godišnjih Programa upravljanja projektovani su da se finansiraju iz državnog budžeta i sopstvenih sredstava. Ostali troškovi (materijalni troškovi koji prate poslovanja Javnog preduzeća i nacionalnih parkova: bruto zarade, održavanja osnovnih sredstava, komunalne usluge, električna energija, troškovi goriva, i ostali troškovi) dijelom se finansiraju od sopstvenih sredstava koje nacionalni parkovi ostvare u skladu sa Odlukom o visini i načinu plaćanja naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova. Kapitalni projekti se finansiraju iz državnog budžeta namijenjenog za kapitalna ulaganja u infrastrukturu i ostalo, dok se od eventualnih donatora obezbjeđuju sredstva za implementaciju aktivnosti definisanih projektima.

Elementi	2021. godina	2022. godina	2023. godina	2024. godina	2025. godina
Troškovi ljudskih resursa	412.500,00	433.125,00	441.787,50	450.623,25	455.129,48
Ostali troškovi	89.500,00	93.975,00	98.673,75	103.607,44	108.787,81
Finansiranje Programa	338.020,00	354.921,00	372.667,05	391.300,40	410.865,42

UKUPNO po godini (€)	840.020,00	882.021,00	913.128,30	945.531,09	974.782,71
UKUPNO (€)	4.555.483,10				

Elementi	2021. godina	2022. godina	2023. godina	2024. godina	2025. godina
Projektovani prihodi po godinama	1.303.468,54	1.368.641,97	1.437.074,07	1.508.927,77	1.584.374,16
UKUPNO (€)	7.202.486,50				

5.KAPITALNE INVESTICIJE

Opis	Vrsta investicije
1. Plan	Adaptacija planinarskog doma „Skrka“ u NP Durmitor
Opis aktivnosti	Izvođenje radova U prethodnom periodu izrađen je idejni projekat rekonstrukcije i sanacija planinarskog doma sa detaljnim premjerom radova.
Finansijska vrijednost	40.000,00 eura
Vrijeme realizacije	1 godina
2. Plan	Izgradnja javnog toaleta i bioprečišćivača na polazištu za raftere
Opis aktivnosti	Zbog velike frekvencije posjetilaca potrebno obezbijediti sanitarne uslove na polazištu za raftere. Izgrađiće se objekat uz ugradnju bioprečišćivača, koji će sadržati po dvije ženske i muške kabine sa predprostorom sa umivaonicima i jedna kabina za lica sa posebnim potrebama i pratećim sadržajima.
Finansijska vrijednost	30.500,00 eura
Vrijeme realizacije	1 godina
3. Plan	Izgradnja objekta Centra za posjetioce sa sadržajima paviljona Crne Gore (Expo 2015-Milano)
Opis aktivnosti	Izrada tehničke dokumentacije Izgradnja objekta
Finansijska vrijednost	200.000,00 eura
Vrijeme realizacije	2 godina
4. Plan	Izgradnja ulazne kapije
Opis aktivnost	Izrada projektne dokumentacije Postavljanje ulazne kapije

Finansijska vrijednost	20.000,00 eura
Vrijeme realizacije	1 godina
5. Plan	Izgradnja garaže za vozila
Opis aktivnost	Izgradnja garaže na mjestu gdje se sada nalaze tri male garaže, ispod Upravne zgrade NP Durmitor. S obzirom da bi se objekat nalazio na zemljištu gdje je prisutan nagib, izvršice se izgradnja garaže na tri nivoa sa mogućim kapacitetom oko 100 parking mjesta. Izgradnjom garaže riješio bi se problem pretjerane gužve na parking u blizini rampe, NP bi imao značajan prihod od taksi, a ujedno došlo bi do novih zaposlenja radnika na naplati parkinga, kao i održavanju reda i obezbeđenju objekta i vozila.
Finansijska vrijednost	100.000,00 eura
Vrijeme realizacije	2 godine
6. Plan	Izgradnja manjeg planinskog doma i kampa u Dobrom dolu (Sedlo)
Opis aktivnost	U Dobrom dolu ispod planinskog prevoja Sedlo izvršice se izgradnja planinskog doma koji bi u svom okruženju imao i kamp. Na toj lokaciji do sada bili su objekti Ski centra Durmitor koji su bili u funkciji farme koju su posjedovali. Voda do doma može da se dovede slobodnim padom sa izvora koji je i do sada korišćen za vodosnadbijevanje ranijih objekata, a struja bi mogla da se obezbijedi preko solarnih panela. Ovaj Planinski dom nalazio bi se u blizini saobraćajnice Žabljak-Plužine i bio bi dostupan turistima u periodu kada nema snježnih nanosa.
Finansijska vrijednost	70.000,00 eura
Vrijeme realizacije	1 godina
7. Plan	Izgradnja 3 naplatno-kontrolna punkta (Sedlo, Todorovo i Sušica)
Opis aktivnost	Izgradnja 3 naplatno – kontrolna punkta za potrebe Službe zaštite. Predviđena površina objekata je 9m ³ .
Finansijska vrijednost	40.000,00 eura
Vrijeme realizacije	2 godine
8. Plan	Rekonstrukcija četiri mostića na pješačkoj stazi oko Crnog jezera
Opis aktivnosti	Izrada rekonstrukcije (zamjena dotrajalih) mostića.
Finansijska vrijednost	50.000,00
Vrijeme realizacije	2 godine
9. Plan	Unutrašnje opremanje Centra za raftere na Žugića luci
Opis aktivnosti	Objekat na Žugića luci je izgrađen potrebno je izvršiti unutrašnje radove u objektu i opremanje objekta
Finansijska vrijednost	20.000,00
Vrijeme realizacije	1 godina
10. Plan	Izgradnja toaleta na Žugića luci
Opis aktivnosti	Izgradnja toaleta 7 kabina (po tri ženske i muške i jedna kabina za osobe sa posebnim potrebama) na lokalitetu u blizini Centra za rafting.

Finansijska vrijednost	35.000,00
Vrijeme realizacije	1 godina
11. Plan	Rekonstrukcija objekta - punkt za raftere u Logoru 2
Opis aktivnosti	Izrada projektne dokumentacije i rekonstrukcija punkta za raftere. Dio objekta bi bio za potrebe raftera i raftinga (kabine za presvlačenje i sl.), a dio za potrebe NP Durmitor.
Finansijska vrijednost	40.000,00 eura
Vrijeme realizacije	1 godina

6. SMJERNICE I PREPORUKE

Plan upravljanja Nacionalnim parkom Durmitor je osnovni planski dokument koji definiše smjernice za buduće upravljanje ukupnim vrijednostima parka (prirodnim i kulturnim), razvoj i održivo korišćenje u narednom petogodišnjem periodu.

Vodeći se smjernicama definisanim IUCN kriterijumima, koji definišu upravljanje nacionalnim parkovima posebna pažnja posvetiće se:

- Poštovanju međunarodnih standarda i kriterijuma gdje su glavni ciljevi zaštita prirode i kulturno-istorijskih vrijednosti;
- Podsticanju naučno-istraživačkog rada na prostoru Parka u cilju definisanja budućih NATURA 2000 staništa;
- Razvijanju turizma zasnovanog na prirodi i daljem razvoju specifične turističke infrastrukture (centri za posjetioce, pješačko-rekreativne, biciklističke i edukativne staze, uređenje vidikovaca i dr.);
- Uspostavljanju efikasnog sistema upravljanja posjetiocima;
- Edukaciji školske populacije, lokalnog stanovništva i posjetilaca o vrijednostima parka;
- Efikasnoj promociji Parka na međunarodnom nivou;
- Unapređenju saradnje sa korisnicima prostora parka, lokalnim strukturama i NVO sektorom;
- Unapređenje prekogranične i ukupne međunarodne saradnje;

Plan upravljanja Nacionalnim parkom Durmitor zahtijeva jasne kriterijume, koji imaju za cilj očuvanje specifičnih fizičko-geografskih i bioloških karakteristika ovog prostora koji predstavlja univerzalnu vrijednost svjetske baštine, ali i uvažava interese zajednica koje gravitiraju Parku i razvijaju lokalne ekonomije, čineći značajni doprinos u daljem razvoju i promociji koncepta ekološke države. U cilju razvoja sjevernog regiona, od velikog je značaja definisati državne interese koji će se realizovati kapitalnim investicijama koje će biti u funkciji daljeg razvoja ovog područja.

Upravo zato što područja nacionalnih parkova predstavljaju jedinstvene, ali i osjetljive prostore sa izuzetnim potencijalom daljeg razvoja, potrebno je omogućiti finansijsku stabilnost za realizaciju Plana upravljanja čime će se stvoriti uslovi za optimalno upravljanje i poslovanje ovog Javnog preduzeća.

Literatura

Niže se navodi literatura i drugi izvori korišćeni u pisanju ovog Plana upravljanja, kao i dodatna korisna literatura na koju se upućivalo u pojedinim djelovima teksta.

- Dudley, N (ed.), (2008): Guidelines for Applying Protected Area Management Categories, IUCN, Gland, Switzerland.
- Firer, L. (1894): Jedna godina ornitološkog istraživanja u Crnoj Gori- Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini,6:543-508. Sarajevo.
- JPNPCG. Interna Baza podataka za floru i vegetaciju NP Durmitor.
- JPNPCG (2015): Nacionalni park „Durmitor“ - Plan upravljanja 2016-2020 godina. <http://www.nparkovi.me>.
- Marić, D. (2019): Fauna slatkovodnih riba (Osteichthyes) Crne Gore - Fauna of Freshwater Fish (Osteichthyes) of Montenegro. Crnogorska Akademija Nauka i Umjetnosti, (Montenegrin Academy of Sciences and Arts), ed. G.S. Karaman, spec. ed. No 149, 419 p. Podgorica.
- Marić, D. and Milošević, D. (2011): Katalog slatkovodnih riba (Osteichthyes) Crne Gore. Crnogorska akademija nauka i umjetnosti. Katalozi 5, Knjiga 4. Podgorica. pp 114.
- Marić, D., Rakočević, J. (2010): Biodiverzitet. Crna Gora u XXI stoljeću - u eri kompetitivnosti: Životna sredina i održivi razvoj, ed. Mihailo Burić. Crnogorska Akademija Nauka i Umjetnosti, knjiga 73/2, pp 113-150.
- Matvejev, S.D. (1960): Shema rasprostranjenja biogeografskih provincija Jugoslavije. Enciklopedija Jugoslavije IV: 6000. Leksikografski zavod Zagreb.
- Ministarstvo održivog razvoja i turizma (2010): Prostorni plan posebne namjene NP Durmitor.
- Ministarstvo održivog razvoja i turizma (2015): Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom za period 2016 – 2020. godina, Podgorica.
- Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja (2015): Strategija ribarstva Crne Gore 2015-2020 sa Akcionim planom za prenošenje, implementaciju i sprovođenje pravne tekovine EU.
- Ministarstvo zaštite okoliša i energetike i Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (2018): Smjernice za planiranje upravljanja zaštićenim područjima i/ili područjima ekološke mreže. UNDP, Hrvatska.
- Petrović, D., Stešević, D., Vuksanović, S. (2008): Materials for the Red Book of Montenegro. *Natura Montenegrina* 7(2): 605-631.
- Petrović, D. (ed) (2009): Važna biljna staništa u Crnoj Gori (IPA projekat): 1-80. Nevladino udruženje "Zelena Gora".
- Petrović, D., Hadžiablahović, S., Vuksanović, S., Mačić, V., Milanović, Đ., Lakušić, D. (2019): Katalog tipova staništa od interesa za EU u Crnoj Gori, Verzija 3. Podgorica – Banja Luka – Beograd.
- Pulević, V. (2005): Gradja za vaskularnu floru Crne Gore. Dopuna "Conspectus Florae Montenegrinae". Republički Zavod za zaštitu prirode CG (Podgorica), posebna izdanja, Knjiga 2
- Rohlena J. (1942): *Conspectus Florae Montenegrinae*. *Preslia* (Praha) 20-21: 1-506.
- Saveljić, D., Vizi, O. (2011): Ptice pjevačice Crne Gore - procjene gnjezdilišnih populacija i trendovi.

- Speybroeck, J., Beukema, W., Crochet, P. (2010): A Tentative Species List of The European Herpetofauna (Amphibia And Reptilia). Zootaxa 2492:1-27.
- Stevanović, V., Jovanović, S., Lakušić, D. & Niketić, M. (1995): Diverzitet vaskularne flore Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja. In: Stevanović, V. & Vasić, V. (eds.): Biodiverzitet Jugoslavije. - Biol. fak. Univ. u Beogradu. Ekolibri, 183-217.
- Stevanović, V. (1996): Analysis of the Central European and Mediterranean orophytic element on the mountains of the W. and Central Balkan Peninsula with special reference to endemics. Bocconia, 5(1): 77-97.
- Stešević D., Čaković, D. (2013): Katalog vaskularne flore Crne Gore 1. CANU, Odjeljenje prirodnih nauka. Knjiga 7: 5-363. Podgorica.
- Thomas, L. and Middleton, J. (2003): Guidelines for Management Planning of Protected Areas. IUCN – The World Conservation Union.
- Vasić, V. Marinković, S. i Vizi, O. (1990): Ptice Durmitora i kanjona Tare (Aves). Fauna Durmitora sveska 3. CANU, Titograd.
- Vuksanović, S. (2016): Rasprostranjenje, horološka struktura i centri diverziteta balkanske endemične flore u Crnoj Gori. Doktorska disertacija, Biološki fakultet, Univerzitet u Beogradu: 1-347.

Linkovi:

- Euro+MedPlantBase <http://ww2.bgbm.org/europlusmed/query.asp>
- Catalogue of Life <http://www.catalogueoflife.org/col/>
- The Plant List <http://www.theplantlist.org>
- IPNI – International Plant Name Index <http://www.ipni.org>
- IUCN Red List of Threatened Species <https://www.iucnredlist.org/>
- EUNIS Species Database <https://eunis.eea.europa.eu/species.jsp>
- Revised Annex I of Resolution 6 (1998) of The Standing Committee to The Bern Convention, 2011 <https://rm.coe.int/1680746347>